

Hg.

Hrvatski glasnik

Glasilo Hrvata Crne Gore

br. 192 ■ rujan 2024.

9 771800 517005

INTERVJU: MARIJANA PETIR

**HRVATSKA SNAŽNO
PODRŽAVA HRVATE
U CRNOJ GORI**

Hrvatsko građansko
društvo
Crne Gore-Kotor

AKTUALNO

Za oživljavanje projekata trebamo potporu i Crne Gore i Hrvatske

5. VELJAČE 2024.

Održan Tripundanski bal (FOTO, VIDEO)

VIŠE

FEATURED, NASLOVNICA,
Održan Tripundanski bal
(FOTO, VIDEO)

FEATURED, NASLOVNICA,
Za oživljavanje projekata
trebamo potporu i Crne Gore i
Hrvatske

FEATURED, NASLOVNICA,
HGD poziva na Tripundanski
bal u subotu 3. veljače

Pratite nas i online.

www.hrvaticg.org

Uvodnik

U prvom uvodniku objavljenom u božićnom izdanju jasno sam istaknuo da Hrvatski glasnik, uz prihvaćanje ranijih uredničkih i redakcijskih djelovanja, vapi za sadržajnom i vizualnom preobrazbom, uključujući snaženje nacionalnoga karaktera u cilju opstojnosti autohtonoga hrvatskog naroda Boke kotorske i Crne Gore.

Iako jubilarni brojevi u pravilu donose određene promjene, odlučan sam bio da nova uređivačka koncepcija krene od prvog broja s mojim potpisom, držeći da je pred Glasilom Hrvata Crne Gore obveza izlaska iz vremenskog minusa, baš kao što je ima i zajednica za koju stvara. U prethodna četiri broja Hrvatskoga glasnika gradualno unaprjeđenje konteksta samog časopisa značilo je uvertiru u 192. broj, koji u javnost dolazi s potpuno novim grafičkim izražajem – modernim i elegantnim, uz tradicionalne crvene kvadrate čija dinamična povezanost decidirano simbolizira hrvatsku pripadnost.

Novi Hrvatski glasnik vizija je pojedinaca koji su prepoznali potrebu časopisa da se mijenja i razvija kako bi kvalitetom nadvisio nametnutu mu lokalnu ulogu. Jednako je tako generator iznimno vrijednih sadržaja čiji autori dugi niz godina nesebično daruju vrijeme, trud i znanje u svrhu njegove trajnosti i vjerodostojnosti.

Gotovo četvrt stoljeća neodvojiv je dio društvenog, kulturnog i duhovnog života zajednice kojoj pripada, s iskrenim opredjeljenjem da identitetsko bilo hrvatskoga naroda u vremenu pred nama osjeća još snažnije, percipirajući uz mnogo više pozornosti potrebe i poteškoće Hrvata Boke, Svebarja i ostatka Crne Gore.

Kako je početak godine veličanstvenom procesijom svetoga Tripuna i proslavom Dana hrvatskoga naroda obilježen buđenjem nacionalnoga duha, tako je rujna obilježen plodovima toga preporoda. A među njima su novi Hrvatski glasnik i, što je bitnije, novi biskup.

Nikola Dončić,
glavni i odgovorni urednik
Hrvatskoga glasnika

Sadržaj

- 6 Na bedemu mediteranske Crne Gore
- 14 Crna Gora Rezolucijom o Jasenovcu narušila dobrosusjedske odnose s Hrvatskom
- 18 Intervju: Marijana Petir
- 26 Mozaik
- 28 Novi kotorski biskup
- 30 Zavjetni dan župe Lepetane tradicionalno proslavljen na otoku Gospe od Škrpjela
- 31 Proslava 500. obljetnice rođenja bl. Gracije u Argentini
- 32 Otok Gospe od Milosti
- 37 In memoriam: Igor Žuvela
- 38 Slavjanska čitaonica u Dobroti (1862. - 1946.)
- 44 Svečano proslavljen dan Bokeljske mornarice
- 48 Lastovska fešta održana 50. put
- 50 Putevima bokeljskih Hrvata
- 52 O velikoj pohari Perasta
- 56 Četiri priče iz Crvene Hrvatske
- 60 Promocija knjige „Crkva sv. Ivana u sakralnoj baštini Prčanja”
- 64 „Zaliv tišine“
- 66 Magičan svijet stripa
- 68 Glazbena razglednica XV. festivala gudača u Perastu
- 70 Kotorski sat i njegovi vrijedni urari
- 74 Povijest bokeljskog pomorstva u knjigama Petra Palavršića
- 77 Čileanski pisci hrvatskoga podrijetla
- 80 Povijest brodskih kružnih putovanja u Boki kotorskoj (88)

IZDVAJAMO

str. 6-13

LOKALNI IZBORI U KOTORU

Na bedemu mediteranske Crne Gore

Neophodno je da se glas Hrvata čuje u skupštini grada Kotora, jer Hrvati Boke kotorske i Kotoru ne samo što su nositelji...

str. 18-25

INTERVJU: MARIJANA PETIR

Hrvatska snažno podržava Hrvate u Crnoj Gori

Crna Gora imala je više od tri desetljeća za rješavanje otvorenih pitanja s Hrvatskom, no to nije učinila. Prije nego je potrebno...

str. 28-29

Fra Mladen Vukšić

Novi kotorski biskup

Posebno se posvećujem zagovoru sv. Leopolda Bogdana Mandića, koji će me uvijek podsjećati na moje franjevačko podrijetlo...

impresum

Naslovnica: **Marijana Petir**

Osnivač i nakladnik: **Hrvatsko građansko društvo Crne Gore**

Glavni i odgovorni urednik: **Nikola Dončić**

Uređivački odbor: **Miroslav Marušić, Joško Katelan, Marina Dulović, Jasmina Bajo**

Lektorica: **Sandra Ćudina**

Fotografije: **HNV, HGI, Radio Dux, Boka News, Festival gudača Perast, Kotor Art, Župa Lepetane, Svetište bl. Gracije iz Mula, Krsto Vulović, Anton Gula Marković, Milan Dobrilović, Roko Stjepčević, www.selo.hr, privatna arhiva**

Dizajn i grafička priprema: **Marko Ninkov**

Tisak: **Biro Konto - Igalo**

Naklada: 450 primjeraka

"Hrvatski glasnik", Kotor, je upisan u evidenciju javnih glasila kod Republičkog sekretarijata za informisanje RCG pod rednim brojem 04/01-1828 od 31.12.2002. godine. Časopisu je dodijeljen međunarodni standardni broj za serijske publikacije ISSN 1800-5179, koji je otisnut u donjem lijevom uglu korica. Časopis izlazi mjesečno.

Hrvatsko građansko društvo Crne Gore

Pjaca od muzeja 361, Stari grad, 85330 Kotor

t. +382 32 304 233 • hgd-kotor@t-com.me

žiro-računi: 520-361700-17 • 510-4741-76

www.hrvaticg.org

NA BEDEMU MEDITERANSKE CRNE GORE

„Neophodno je da se glas Hrvata čuje u skupštini grada Kotora, jer Hrvati Boke kotorske i Kotora ne samo što su nositelji velikoga kulturnog blaga, već su i dosljedni čuvari svih ostavština naših predaka“

Tekst: Nikola Dončić
Foto: PR ured HGI-ja

Redovite lokalne izbore u Kotoru predsjednik Crne Gore **Jakov Milatović** zakazao je za 29. rujna. Gotovo devetnaest tisuća birača odlučivat će na izborima koji imaju dvanaest lista. Hrvatska građanska inicijativa (HGI) nastupa samostalno, uz slogan koji je ujedno i naziv liste: „Na bedemu mediteranske Crne Gore“.

Nositeljica liste je **Dijana Milošević**, profesorica matematike i kulturna djelatnica, koja ima dugogodišnje političko djelovanje i angažman u Hrvatskoj građanskoj inicijativi, kao članica kotorskog i Središnjeg odbora stranke.

Prilikom predaje liste iz HGI-ja su poručili da će vraćanje statusa grada Kotora biti prioritet njihova rada u budućoj lokalnoj skupštini te dodali „kako će status imati smisla i težinu samo ako Kotor uspije zadržati svoj jedinstveni, u svim epohama urbani karakter i stoljetnu ulogu bedema mediteranske Crne Gore“. Svaki građanin, kako navode, predstavlja po kamen u zidinama „koje su nas branile od bura, i s brda i s mora“ i „kada se sve te kamene kockice lijepo poslože, neuništiva je to utvrda u kojoj svatko ima svoje mjesto i u kojoj ima mjesta za sve“. Na izvanrednim izborima prošle godine HGI je vratio parlamentarni status, a sada to nastoji ponoviti i u Kotoru. Zastupničko mjesto na državnoj razini,

kao i u kotorskom parlamentu, izgubljeno je 2020. godine kada je došlo do političkih promjena u Crnoj Gori. U stranci hrvatskoga naroda optimistični su pred nadolazeće kotorske izbore.

„Kao i do sada, Hrvatska građanska inicijativa izlazi samostalno na izbore, jer smo sigurni u vlastitu snagu. Vjerujemo u svoj put kojim ponosno hodamo 20 godina kroz općinski odbor HGI-ja Kotor, a kao stranka već 22 godine, i želimo se samostalno predstaviti našim biračima i građanima Kotora, uvjereni u uspjeh. Ne bojimo se poraza, to smo već iskusili, ali vjerujemo u pobjedu. Građani Kotora prepoznaju HGI kao stranku u koju mogu imati povjerenja i stranku koja je uvijek bila dosljedna svojim načelima i principima. Naš samostalni nastup nikad nije bio upitan, jer smo svjesni svoje unutarnje snage i potpore naših birača“, rekla je za Hrvatski glasnik nositeljica liste **Dijana Milošević**.

Prije dvadeset godina, odmah nakon osnivanja Općinskog odbora, HGI je u Kotoru na svome prvome izbornom nastupu postigao najbolji rezultat – osvojena su dva vijećnička mandata. Milošević je i tada bila na izbornoj listi ove stranke, a sjećanje na 2004. godinu i formiranje kotorskog odbora, ističe, daje joj povjerenje i ponos u ovu stranku, u Hrvate grada Kotora i rast naše zajednice.

” Svaki zvon s katedrale potvrđuje da smo svoji na svome

„Kad vidite brojna imena Hrvata s liste iz 2004. godine i danas na našoj izbornoj listi, shvatite što je postojanost i želja Hrvata da imaju svoju nacionalnu stranku. Ponosna sam što sam bila na listi 2004. i s tim osjećajem ponosa sam i danas na izbornoj listi iste stranke. U teškim vremenima smo formirani i ako je tada naš narod imao povjerenja u nas, ne vidim razloga da tako ne bude i sada“, naglasila je Milošević.

Istaknula je kako ulaze u ovu izbornu kampanju svim srcem, uz jasne ciljeve i nastojanja da slijede glas svojega naroda, kako bi ostvarili što bolji izborni rezultat. Neophodno je da se glas Hrvata čuje u skupštini grada Kotora jer, smatra, Hrvati Boke kotorske i Kotora ne samo što su nositelji velikoga kulturnog blaga, već su i dosljedni čuvari svih ostavština naših predaka.

Na pitanje vjeruje li u ponavljanje uspjeha otprije dvadeset godina, kao i u zajedništvo koje je tada vladalo u hrvatskoj zajednici, odgovorila je kako se u stranci ne žele baviti prognozama izbornog rezultata, no kako postoji želja za osvajanjem što većeg broja mandata.

„Naš primarni cilj je da se vratimo tamo gdje nam je i mjesto - u kotorski parlament. Uvijek je HGI radio na dobrobit svih naših građana bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost, i uvijek smo bili tu da pružimo potporu našem narodu. Tako će biti i ubuduće neovisno o izbornom rezultatu, ali ono što bih naglasila je da je veća moć i mogućnost djelovanja kada se čuje i vaš glas u skupštini grada. U posljednje vrijeme u našem gradu duhovno se prepliću razne kulture, te mnoge od njih pobijaju i guše onu dominantnu kulturu koja je autohtona na ovim prostorima. Buđenje hrvatskoga duha

u Kotoru je neizbježno i raduje me što vidimo plodove svojeg rada. Svaki zvon s katedrale potvrđuje da smo svoji na svome i da ćemo opstati, čuvajući svoje hrvatsko ime i jačajući multinacionalni sklad.“

Slogan Hrvatske građanske inicijative za kotorske izbore izravna je asocijacija na zapadnoeuropski narativ koji stranka njeguje, ali i potrebu očuvanja mediteranskoga duha stoljećima prisutnog u Kotoru. Taj je slogan, za Hrvatski glasnik objašnjava Milošević, simbolika spoja snage zajedništva, stoljetnog nasljeđa i puta ka europskim vrijednostima koji sve nas vodi u bolju

budućnost. Kotor je stoljećima bio grad gdje su se susretale velike civilizacije, gradile povijest i kulturu i, kako ističe, stvarale Kotor poput male metropole gospodskog duha.

„Danas smo na prekretnici kada Kotor gubi svoj društveni status i duhovni život, po kojem je bio prepoznatljiv i koji ga je, ako hoćete, i stvorio. Zato lokalni izbori imaju viši značaj jer Kotoru treba vratiti ne samo status grada, već i ono duhovno bogatstvo koje ga čini jedinstvenim i prepoznatljivim. Ritam kojim živi naš grad potisnuo je u sjenu i naše sugrađane, našu kulturu i osjećaj da živimo svoji na svome.

Na svakom koraku vidljiv je potpuni preobražaj onoga drevnoga grada koji pamtimo i u kojem smo rasli. Kad zakoračimo našim pločnicima, tu više ne odzvanjaju naši koraci, naša glazba, naša slavlja. Kotor se pretvorio u mašineriju za stjecanje novca, a pitanje je i gdje ide taj zarađeni novac koji je učinio da naš grad polako nestaje“, naglašava Milošević i dodaje kako je život grada potrebno uskladiti s potrebama i životom njegovih starosjedilaca.

Ona ističe da Kotor može bolje jedino ako njegovi građani uzdignu glavu i donesu mu to „bolje“. Samo pruženim rukama u zajedništvu možemo nastaviti graditi naše bedeme u jedan snažan temelj opstanka grada i građana. U suprotnom, izražava bojazan da ćemo osvanuti na tuđem čilimu.

Programski ciljevi HGI-ja temeljeni su na obnavljanju duhovnog života Kotora, dobivanju prostora za rad hrvatskih udruga, posebice Matice hrvatske koja ima ogranak u Kotoru, kao i na ulaganju određene svote novca od turizma u sanaciju zapuštenih crkava i pravilno usmjeravanje protoka novca zarađenog od prodaje ulaznica za bedeme.

„Promjena politike zapošljavanja kojom bi stručne kvalifikacije imale prioritet, očuvanje naše tradicionalne glazbe i zalaganje da kotorske klape dobiju status od posebnog značaja za grad također su dio naših programskih sadržaja. Rješavanje komunalnih pitanja i problema parkirališnih prostora izgradnjom višeetažnih garaža, uvođenje redovite morske linije, uređenje otvorenoga ljetnog bazena,

kao i omogućavanje našim sugrađanima da dobiju poslovne prostore, uz unapređenje infrastrukture, zaštitu životne sredine i poboljšanje kvalitete života građana u središtu su našega djelovanja“, navodi Milošević.

Udio Hrvata u stanovništvu općine Kotor je veći od sedam posto, međutim, neovisno o tome tko je na vlasti, na rukovodećim pozicijama u lokalnoj samoupravi ili nema ili je neznatan broj pripadnika hrvatske narodnosti. Milošević objašnjava da je ista situacija u zdravstvenim, obrazovnim, kulturnim i ostalim ustanovama.

„Međutim, nije samo problem što je mali broj Hrvata na rukovodećim mjestima, već što je veliki broj nezaposlenih Hrvata, kao i općenito veliki broj nestručno zaposlenih osoba na

mnogim odgovornim mjestima. Sama promjena politike zapošljavanja dovela bi sigurno i do rješavanja problema zaposlenja Hrvata, kao i problema broja Hrvata na rukovodećim pozicijama.“

Skrb koju imaju Hrvati Crne Gore, napominje, uglavnom dolazi iz Republike Hrvatske. „Jedan lijepi primjer je upravo skorašnji posjet državnoga tajnika Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske **Zvonka Milas**, sa savjetnikom s posebnim položajem za pitanja hrvatske nacionalne manjine u inozemstvu **dr. sc. Milanom Bošnjakom**. Također moram istaknuti i rad konzulice Generalnog konzulata RH u Kotoru **Jasminke Lončarević**, kao i Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore, koji pružaju veliku potporu Hrvatima, posebice studentima.“

Događaji na državnoj razini potvrdili su široki koalicijski kapacitet Hrvatske građanske inicijative, koja je mnogim političkim subjektima, čak i dosta raz-

norodnim, bila poželjan partner u izvršnoj vlasti, uključujući i participiranje u Vladi Crne Gore. Rukovodstvo HGI-ja bilo je dosljedno u tome da suradnju ostvaruje isključivo sa strankama koje bezrezervno poštuju nezavisnost i državnost Crne Gore, uz apsolutnu primjenu ljudskih i manjinskih prava, stoga se u nacionalnom parlamentu odlučilo za oporbenu djelovanje. Rascepkanost političke scene u Kotoru unosi neizvjesnost u ishod izbora, pa je hrvatska stranka na lokalnoj razini još primamljivija.

„Da HGI ima jasan stav s kojom političkom opcijom, odnosno strankom ne bi sudjelovao u formiranju buduće vlasti već smo pokazali. Nije nepoznato javnosti da smo odbili mnoga visokopozicionirana mjesta u vlasti ne želeći pogaziti svoje principe. HGI nikad neće biti uz one stranke koje ne priznaju ovaj narod i ovu državu. Mi živimo u Crnoj Gori kao Hrvati čija je matična

država Republika Hrvatska i ponosni smo građani države koja se zove Crna Gora i gdje žive crnogorski i drugi narodi. Svaka stranka koja ne poštuje državu Crnu Goru i njezine simbole, koja ne osuđuje zločine počinjene u Domovinskom ratu, koja veliča ratne zločince, ne može koalirati s nama“, poručuje Milošević.

Nositeljica liste Hrvatske građanske inicijative u Kotoru smatra da je tradicija snaga jednog naroda i uvjet njegova opstanka. Kad kultura naroda pada u zaborav, naglašava, tada i narod nestaje, stoga ne smijemo dopustiti da se to dogodi i našem gradu.

„Zato Hrvatska građanska inicijativa poručuje građanima Kotora da uz naš slogan ‘HGI na bedemu mediteranske Crne Gore’ ponovno učvrstimo naš stoljetni kamen i opstanemo na svojim ognjištima koja su stvarali i nama predali na čuvanje naši stari“, za Hrvatski glasnik zaključuje Milošević.

Vuksanović: „Naša načela nisu propagandni izraz, već temelj na kojem stojimo“

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative **Adrijan Vuksanović** smatra da će trend rasta povjerenja u stranku biti nastavljen u Kotoru, gdje očekuje povratak u parlament. Podsjeća kako je hrvatska zajednica baštinik iznimno bogatoga kulturnog nasljeđa te da je hrvatski glas potreban kotorskome parlamentu.

„Pokazali smo hrabrost, snagu, ali i mudrost kada je bilo najteže, a za jednu stranku nema teže situacije nego naći se izvan parlamenta. Na parlamentarnim izborima, prošle godine, osvojili smo najveći broj glasova, a prije toga povećali smo broj mandata u skupštini Općine Tivat. Ponosni smo na te rezultate i isto očekujemo na predstojećim izborima u Kotoru. Mi smo nositelji vrijedne kulturne baštine kojom se treba predstavljati Crna Gora pred svijetom i prirodno je da se u lokalnoj skupštini Kotora čuje hrvatski glas. Što se tiče postizbornih koaliciona, sad smo posvećeni postizanju što boljeg rezultata i tu koncentriramo svoju pozornost i energiju, a svima su poznati naši principi i vrijednosti koje nosimo, predstavljamo i branimo. Vodimo se njima i prije i poslije izbora. Nema potrebe nikome objašnjavati da naša načela nisu propagandni izraz, već temelj na kojem stojimo“, za Hrvatski glasnik rekao je Vuksanović.

**Posebna savjetnica hrvatskoga ministra Babić Galić:
„Hrvatska nacionalna zajednica ima zadatak i obvezu
uključiti se aktivno u život grada koji je srce Boke“**

Posebna savjetnica ministra vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske **prof. dr. sc. Vanda Babić Galić** istaknula je za Hrvatski glasnik kako su lokalni izbori u Kotoru posebno važni za autohtonu hrvatsku zajednicu koja aktivno sudjeluje i u političkom životu Crne Gore.

„Ovi izbori daju priliku građanima Kotora izabrati one čiji su identitetski temelji utkani u kotorski kamen. Hrvatska nacionalna zajednica 29. rujna ima zadatak i obvezu uključiti se aktivno u život grada koji je srce Boke. Kako, koliko zdravo i dugo će kucati to srce ovisi o onima koji znaju prave vrijednosti grada, njegovu povijest i kulturu te koji u svojoj osobnoj iskaznici nose posebnost, ali i uključivost, te koji će znati Kotoru vratiti europske vrijednosti na korist svima koji žive u njemu“, istaknula je Babić Galić.

Ustvrdila je kako je Boka stara plemkinja, a Kotor njezina duša, grad u kojem je svaki kamen povjesnica, a bedemi predstavljaju jedinstven primjer obrambene arhitekture na Mediteranu.

„Građani Kotora, vjerujem, izabrat će one koji će u poprilično turbulentnim vremenima znati očuvati te vrijednosti koje su naši preci s puno ljubavi i ponosa gradili uvijek u maniri dobrog domaćina s porukama mira i tolerancije“, naglasila je za Hrvatski glasnik posebna savjetnica hrvatskoga ministra Babić Galić.

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore: „Dajmo glas za svoj grad, svoju djecu i budućnost“

*„Drage Kotoranke i Kotorani,
drage Hrvatice i Hrvati,
dragi članovi simpatizeri Hrvatske
građanske inicijative,*

pred nama je nedjelja u kojoj odlučujemo o budućnosti našega grada koji je unatoč mnogim nevremenima ostao postojan i svoj, okružen bedemima koji i danas čuvaju izvoriste naše tradicije.

Nigdje Mediteran nije tako rječit kao u Boki kotorskoj. Nigdje se ne prelijevaju humanizam, renesansa i barok kao u uskim kotorskim ulicama, pjacetama, palačama i koraku bokeljskog mornara koji je naša identitetska osobna karta.

Zato, drage Kotoranke i Kotorani, u nedjelju izaberite ono što našem gradu vraća osmijeh i sjaj koji je stoljećima prije imao. Vratite ga kući. Dajte ga svojoj djeci kako bi ona mogla osjetiti dah Mediterana i one kulture koju su naši preci izgradili i ostavili nam na čuvanje i obvezu.

Ne bojte se biti svoji na svome! Ne bojte se svojim glasom otključati vrata grada prema Europi kojoj je Kotor kulturnološki oduvijek pripadao.

Nedjelja 29. rujna nije samo dan za pjacu i čakulu, nedjelja 29. rujna je dan kada imate priliku dati svoj glas ili ostati nijemi. Vremena su olovna i šutnja je opaka zamka za svakog od nas koji

smo upravo u Kotoru prvi put otvorili oči i pustili glas!

Zato, budite glasni i dajte svoj glas za svoj grad, za svoju djecu i za svoju budućnost! Probudite duhove staroga Kotora, uz zagovor bl. Ozane i sv. Tripuna birajte sigurnost svoga grada, čvrstoću svoga praga, zrcalo svoje povijesti i zalag svojega mira.

Izađite na izbore i budite dio onih koji odlučuju!

Zaokružite HGI – na stjecištu kultura i na bedemu Mediterana.

Jer, glas za HGI je glas za povratak svojim korijenima i povratak svojoj kući!”

SVETI TRIPUN

*Jatna Boka z brigi opasana
od dragoga Boga juden dana.
Na dnu Boke Kotor misto stoji
već kot tri tisuć duš on broji.
Lipa Boka Varmcen zatvorena,
za Djorići verugon vežena,
hitačami veli zastražena,
ki no živi oganj hitaju
i dušmanske brodi zažigaju.
Jenog jutra su se judi zbrali
na plaki od frutja diskoršali,
lipo bihu tamo odlučili
da bi crikvu staru razširili.
Stara jin je premalena bila
da bi va se sve duše primila.
Zmajevića za glavara klali,
Martinović Iva za hrva jimali,
Medvid Jure badovinac biše
i do njega Visin i Kokoja,
svaki od škrinje kjuč' j' imao,
Milošević Frane e kuli zbirao
i hrvao ki je koliko dao.
Najveć dal je Kordiću Martine,
Bućan Marko, Leoni Trifune.
Ni Kunići nisu zaostali
za crikvu su sve kamenje dali,
Miroševići dahu vapna gore,
Simonuti lenjam pripejali,
Perčini su luntar kupili,
Bućani su crikvu popločali.
Tisuć sat šesdeset šesta je finila
crikva je lipotun sve crikve vršila,
Zvoni ke su Brkani kupili
veselo su cili dan zvonili,
Orlandići Ive i Martine
kupili su crikvi kandila,
u kojih je vična svitlost bila.
Kad su crikvu lipo posvetili
pred crikvu su feštu učinili
pili, jili i se veselili.*

Pjeval u Dubrovniku P. Sindik 1904.
Zapisal A. Mrakovčić Pavlić

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore pjesmu „Sveti Tripun“, napisanu 1904. godine, premijerno objavljuje u Hrvatskome glasniku, kao dar Kotorankama i Kotoranima, poštujući njihovu privrženost i ljubav prema drevnom Kotoru i njegovoj tradiciji i povijesti. Ovo je prvo objavljivanje pjesme „Sveti Tripun“ na tlu današnje Crne Gore.

CRNA GORA REZOLUCIJOM O JASENOVCU NARUŠILA DOBROSUSJEDSKE ODNOSI S HRVATSKOM

„Nerazriješena pitanja crnogorska vlast stavila je na stol i aktualizirala cijelim serijalom provokacija prema Hrvatskoj, koja se u svemu ovome ponaša dostojanstveno i odgovorno“

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Radio Dux

Kao odgovor na Rezoluciju o Danu sjećanja na genocid u Srebrenici, koju je donijela Opća skupština Ujedinjenih naroda, a podržala i Vlada Crne Gore, ovdašnji parlament izglasovao je Rezoluciju o genocidu u sustavu logora Jasenovac, Dachau i Mauthausen, čime su narušeni dobri odnosi Hrvatske i Crne Gore, dviju susjednih država, ujedno i članica NATO saveza.

Za ovu rezoluciju u crnogorskom parlamentu glasovala je većina zastupnika vladajuće koalicije, uključujući i stranku premijera **Milojka Spajića**. Prije izglasavanja rezolucije skupštinsku dvoranu napustila je kompletna opozicija, kao i **Miodrag Laković**, šef zastupničkog kluba Spajićeva Pokreta Evropa sad.

Predlagač ovog dokumenta je predsjednik parlamenta **Andrija Mandić**, lider Nove srpske demokratije, uz kojeg je stao **Milan Knežević** iz Demokratske narodne partije, kao i predstavnici ostalih stranaka prosrpskog bloka. Mandić je izjavio kako s ponosom može reći da je Crna Gora „prva država na planetu koja se na ovakav način ponijela prema Jasenovcu“.

„Uz sve povike koje izražava opozicija, ali parlament je takav, uz sve prosvjede, moram reći ‘Vidovdane, moj očinji vide’, ovo je ono što treba biti osnova na kojoj će se zidati bolja i poštenija Crna Gora, pa što god tko o tome mislio. Ovo je većinska Crna Gora. Živjela Crna Gora“, rekao je Mandić prilikom izglasavanja rezolucije u parlamentu.

Službeni Zagreb iskazao je negodovanje zbog poteza vlasti u Podgorici, naglasivši da je usvajanje rezolucije potpuno neprihvatljivo i neprimjereno te da se ovaj postupak „ne može smatrati dobronamjernim za daljnju izgradnju dobrosusjedskih odnosa s Hrvatskom koja je pomagala Crnoj Gori na njezinu putu u NATO i sve vrijeme snažno podržavala njezin europski put“. Hrvatska je rezoluciju ocijenila „štetnim dnevno-političkim aktom“ i pozvala Crnu Goru na rješavanje otvorenih bilateralnih pitanja.

Uslijedila je i odluka hrvatske vlade da zabrani ulaz u državu Mandiću, Kneževiću i potpredsjedniku crnogorske vlade i člniku Demokrata **Aleksi Bečiću** zbog „sistemskog djelovanja na narušavanje dobrosusjedskih odnosa s Republikom Hrvatskom i kontinuiranog

zloupotrebljavanja Republike Hrvatske u unutarnjopolitičke svrhe“. Mnogi analitičari smatraju da je Zagreb ovaj potez donio uz konzultacije s Briselom i da je, izostavljajući premijera Spajića s liste nepoželjnih osoba, ostavio kanal komunikacije s Crnom Gorom, kako bi se u budućem razdoblju pozitivno razriješila trenutna situacija.

Predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik u crnogorskom parlamentu **Adrijan Vuksanović** ističe za Hrvatski glasnik kako se dio vlasti, okupljen oko nekadašnjega Demokratskog fronta, našao u problemu kako da svojim biračima objasni da ostaju u istoj vlasti s onima koji su podržali Rezoluciju o genocidu u Srebrenici. Da bi umirili svoje glasače i našli opravdanje pred njima, naglašava, oni na stol stavljaju Jasenovac.

„Jasno je da se radi o političkom manevru, u kojem žrtve nisu važne, a koji je poslužio da oni koji ne priznaju genocid koji se dogodio u Srebrenici opravdaju svoj ostanak na vlasti. U tome su im pomogli i svi ostali koji su šuteći digli ruku za Rezoluciju o Jasenovcu. Jednako su odgovorni za posljedice koje svi vidimo. Nitko

ne negira ono što se dogodilo u Jasenovcu, dok se događaji u Srebrenici dovode u pitanje, a izvođači genocida veličaju se i predstavljaju kao uzori. Dok hrvatski državni vrh u kontinuitetu odaje počast jasenovačkim žrtvama, u Republici Srbiji i njezinim okolnim političkim instalacijama negira se srebrenički genocid. Zbog toga je civilizirani svijet i donio Rezoluciju o genocidu u Srebrenici, kako bi se taj tragični događaj trajno komemorirao na svjetskoj razini“, za Hrvatski glasnik kaže Vuksanović.

” Svi koji poštuju vladavinu prava i europske vrijednosti imat će punu potporu Hrvatske

Prof. dr. sc. Vanda Babić Galić, posebna savjetnica hrvatskog ministra vanjskih i europskih poslova, ističe kako je Republika Hrvatska Crnoj Gori prijatelj, pa i u ovakvim uvjeti-

ma. Građani Crne Gore, narod i sve političke strukture koje poštuju vladavinu prava i europske vrijednosti, kaže Babić Galić za Zadarski list, imat će punu potporu hrvatske države.

Izglasavanje Rezolucije o Jasenovcu mnogi doživljavaju kao izražavanje moći predsjednika Srbije **Aleksandra Vučića**, kojem ne odgovara Crna Gora kao dio Europske unije. I da želi vjerovati u suprotno, posebna savjetnica hrvatskoga ministra ističe kako je demantiraju činjenice.

„Istup predsjednika Republike Srbije Aleksandra Vučića nakon izglasavanja Rezolucije jednak je istupu predsjednika Skupštine Crne Gore Andrije Mandića. Retorika je ista, kao i nakana. Obojica su pokušala Republiku Hrvatsku izjednačiti s kvislinškom tvorevinom iz Drugog svjetskog rata. Nekim njihovim uobičajenim narativima konačno treba stati na kraj. I Srpska crkva i Vučićeva politika imaju za cilj difamiranje Republike Hrvatske i Hrvata kao nacije. I to nije ništa novo. To nas u povijesti prati bili mi u vlastitoj kući, hrvatska manjina ili iseljeni u neku od prekomorskih zemalja. Hrvat

je ustaša ili je katolik. Trećeg nema. To je zbunjujuće u 21. stoljeću, no to je tako i to se preslikava i na crnogorsku naciju, jednako i s istim namjerama“, kaže Babić Galić.

Dio crnogorske vladajuće strukture Rezolucijom o Jasenovcu ublažio je svoje duševne boli izazvane Rezolucijom o genocidu u Srebrenici, a isti ljudi, dodaje ona, koji i danas veličaju ratne zločince **Ratka Mladića**, **Vojislava Šešelja** i **Dražu Mihailovića** podmeću crnogorskom narodu Rezoluciju o Jasenovcu jer bi osudom osudili samo sebe i svoju politiku koju su oni vodili i devedesetih i danas.

„Nije teško proći bilo kojim gradom u Crnoj Gori i naći četničke simbole, majice s likom osuđenih ratnih zločinaca. Takvo okruženje nije ugodno ni crnogorskom ni hrvatskom čovjeku ni građanima Crne Gore koji žele prosperitet i mir. Lutke su u crnogorskoj skupštini, a lutka koji poteže konce sjedi izvan Crne Gore i ruga se. Jasno da ne žele vidjeti Crnu Goru u Europskoj uniji jer time ne samo da gube, već i ruše svoje stoljetne snove i svoje zacrtane granice. Kada se prizemlje velikosrpski snovi, imat ćemo mirne dane i sretne narode“, rekla je Babić Galić.

Razgraničenje na Prevlaci, vlasništvo nad školskim brodom „Jadran“, neispunjavanje odredbi međudržavnog sporazuma o zaštiti manjinskih prava, kao i oštra retorika vladajućih struktura u Crnoj Gori zbog postavljanja spomen-obilježja u morinjskome logoru, dosadašnja su glavna mimoilaženja u odnosima Podgorice i Zagreba. Iako se ova pitanja vuku iz razdoblja apsolutne političke dominacija **Mila Đukanovića**, ona su tek danas postala aktualna, zauzimajući sve veći prostor u javnome diskursu.

Nerazriješeni odnosi došli su u središte zanimanja, Vuksanovićeva je tvrdnja, zbog politike službene Podgorice koja, ističe, zanemaruje partnerski odnos Zagreba prema svim emancipatorskim procesima u Crnoj Gori.

Prof. dr. sc. Vanda Babić Galić

„Moram li i ovdje podsjećati što je sve Republike Hrvatska učinila za Crnu Goru na njezinu atlantskom i europskom putu? Dok je Zagreb ustupio skupocjene prijevode dokumenata Crnoj Gori za njezinu europsku integraciju, dok je lobirao i zastupao crnogorske interese u međunarodnoj javnosti, beogradska politika negirala je državnost Crne Gore i nacionalni identitet Crnogoraca. Svi pamtimo i 'bitke za Nikšić' i zlokbne izjave raznih rakovića, vulina i ostalih ekspanenata 'ruskog i srpskog sveta'. Nerazriješena pitanja crnogorska vlast stavila je na stol i aktualizirala cijelim serijalom provokacija prema Hrvatskoj, koja se u svemu ovome ponaša dostojanstveno i odgovorno“, za Hrvatski glasnik tvrdi Vuksanović.

Usvojena rezolucija, nema sumnje, utječe na međunarodnu reputaciju Crne Gore, posebice što je članica NATO saveza, uz to i na putu prema Europskoj uniji. Vuksanović ističe kako zna da su crnogorskoj vlasti otvoreno sugerirali brojni europski uglednici da ne usvaja, kako kaže, štetnu i nepotrebnu Rezoluciju o Jasenovcu jer su, dodaje, bili svjesni kako to nije dobar pravac. Ono što Vučić nije htio za Republiku Srbiju, htio je za Crnu Goru, poručuje Vuksanović te naglašava kako je to realizirao zahvaljujući „svojoj političkoj posluži kod nas“.

„Narodna skupština Republike Srbije dva puta je odbila Rezoluciju o genocidu u Jasenovcu, a Vučić je to opravdavao da ne želi remetiti odnose s Hrvatima. Jasno je da spomenuti dokument ima i funkciju narušavanja europskog puta Crne Gore, kako se ona ne bi našla ispred Srbije. Hrvatska građanska inicijativa, kao stranka koja u svojoj misiji ima za cilj jačanje odnosa dviju susjednih zemalja, Crne Gore i Hrvatske, sada je dobila pod novim okolnostima i novi zadatak. Treba objasniti javnosti u Hrvatskoj da je štetnu rezoluciju donijela vlast u Crnoj Gori, koja želi loše odnose s Hrvatskom, a ne Crna Gora. Ponavlja se povijest. Početkom devedesetih gledali smo kako od

Adrijan Vuksanović

strane beogradskog režima instrumentalizirana crnogorska vlast sudjeluje u agresiji na Republiku Hrvatsku i tako dovodi do zahlađenja u odnosima, pa se tako i sada u istu svrhu rabi Rezolucija o Jasenovcu“, kaže Vuksanović i naglašava da Hrvatska ostaje prijatelj prozapadnoj Crnoj Gori.

„Čuli ste izjavu ministra **Gordana Grlića Radmana** da Hrvatska neće blokirati crnogorski put u Europsku uniju, ali da će morati ispuniti dodatna mjerila koja će Zagreb postaviti.“

Posebna savjetnica hrvatskoga ministra Babić Galić smatra da je nestabilnost crnogorske vlade konstanta koja utječe ne samo na položaj Hrvata u Crnoj Gori, nego i na sve ozbiljnije ovdašnje političke procese. Umjesto konstruktivnih rješenja, naglašava, svjedoci smo kako je danas Crna Gora talac politika koje od 2020. godine gomilaju probleme i grade zid prema Zapadu. U takvom okruženju autohtona hrvatska nacionalna manjina, dodaje, osnažila je i ojačala kako bi preživjela i kako bi sačuvala svoju kulturu, ime i dom, što se „pokazalo i rezultatima na posljednjim parlamentarnim izborima

kada je Hrvatska građanska inicijativa od svog osnutka dobila najviše glasova i time potvrdila budnost hrvatskoga naroda u Boki kotorskoj i Crnoj Gori“.

„Prisutnost na crnogorskoj političkoj sceni jamstvo je i nužnost samoodržanja na prostoru gdje su Hrvati autohtoni i svoji i gdje su baštinici velike kulture koju su 2006. unijeli u suverenu i suvremenu Crnu Goru. Upravo je to čimbenik koji bilo koja crnogorska politička struktura ne smije zaboraviti, točnije mora cijeniti činjenicu koja je umnogome obogatila crnogorski kulturni mozaik“, za Zadarski list je istaknula Babić Galić.

U politički izazovnim okolnostima u Crnoj Gori ovdašnji hrvatski korpus, kako Vuksanović ističe, ima snažnu i konkretnu potporu Republike Hrvatske.

„Izniman odnos s njezinom vladom i svim institucijama daje nam snagu i nadahnuće. Vrlo sam zahvalan premijeru **Andreju Plenkoviću** na svemu što radi za Hrvate u Crnoj Gori. Zajedništvo s njim i redovita komunikacija koju imamo čini nas sigurnima i snažnima. Ponosan sam na suradnju koju smo ostvarili“, za Hrvatski glasnik zaključio je Vuksanović.

HRVATSKA SNAŽNO PODRŽAVA HRVATE U CRNOJ GORI

Intervju vodio: Nikola Dončić
Foto: privatna arhiva

Marijana Petir, zastupnica u Hrvatskome saboru, političarka je sa zavidnim iskustvom, uključujući i međunarodno, koje je u najvećoj mjeri stekla obnašajući dužnost hrvatske predstavnice u Europskome parlamentu. Proglašena je svojedobno najboljom europskom zastupnicom za poljoprivredu, ruralni razvoj i ribarstvo, a u središtu njezina političkoga rada podjednako je kršćanska tradicija te ljudska prava i prava nacionalnih manjina. Naljubljenost prema hrvatskim zajednicama izvan matične države potvrdila je i kontinuiranom skrbi za Hrvate Boke kotorske i Crne Gore, otvoreno se zalažući za njihovu opstojnost snaženjem nacionalnoga identiteta i očuvanjem bogate povijesti i kulturne baštine.

Vaše političko i javno djelovanje u znatnoj mjeri karakterizira zaštita tradicionalnih i kršćanskih vrijednosti, kao i ljudskih prava, što ne smatrate samo izborom, već obvezom i dužnošću. Briga o pravima nacionalnih manjina je, sukladno tome, u spektru Vašega dugogodišnjega javnog interesa. Poseban senzibilitet iskazujete prema hrvatskom iseljeništvu te autohtonoj hrvatskoj zajednici u Bosni i Hercegovini, Vojvodini i Boki kotorskoj.

Uspostavili smo visoke standarde potpore nacionalnim manjinama koje žive u Hrvatskoj osiguravajući im zastupljenost njihovih predstavnika u Hrvatskome saboru te u vijećima na razini lokalne i regionalne samouprave i snažno financijski podržavajući njihove projekte kojima je cilj očuvanje identiteta, kulture, jezika i ostalih elemenata važnih za svaku nacionalnu manjinu. Voljela bih da Hrvati u državama u kojima su nacionalna manjina uživaju ista prava i potporu kao što to uživaju nacionalne manjine u Hrvatskoj. Hr-

vatska snažno podržava Hrvate izvan domovine, pa tako i Hrvate u Crnoj Gori financirajući projekte kojima je cilj homogenizirati pripadnike hrvatskoga naroda i ojačati njihovu svijest o pripadnosti matici zemlji, a to se odnosi na stipendiranje učenika i studenata, potporu kulturno-umjetničkim i znanstvenim aktivnostima, financiranje medija u vlasništvu hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori, kao i sudjelovanje u projektnim aktivnostima prijenosa znanja i iskustava iz pristupnog procesa EU za zemlje jugoistočne Europe.

Potpora koju pružate Hrvatima Boke kotorske kontinuirana je, jaka i konkretna, a postojala je i u godinama kada naklonost hrvatske države prema ovdašnjoj zajednici hrvatskoga naroda nije bila na razini kakva je danas. Poseban obol očuvanju tradicije i nacionalnoga identiteta bokeljskih Hrvata pružili ste tijekom zastupničkoga mandata u Europskome parlamentu, gdje ste javno negodovali zbog tadašnje odluke crnogorske vlade da iz nominacije Bokeljske mornarice za UNESCO-vu Listu svjetske baštine izostavi njezin višestoljetni katolički i hrvatski atribut te odustane od zajedničkog kandidiranja koje je ranije dogovorila s Hrvatskom.

Bokeljska mornarica nastala je prije više od dvanaest stoljeća kada su kotorski mornari sudjelovali u preuzimanju moći sv. Tripuna. Ona

je kulturno i duhovno nasljeđe Katoličke crkve i Hrvata, autohtonog naroda Boke kotorske. Stoga nas je sve zatekla vijest da je Crna Gora odlučila Bokeljsku mornaricu samostalno, bez Hrvatske, uvrstiti na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, tim više jer je ona upisana u nacionalni registar kulturnih dobara obje zemlje. Hrvatska je tražila zajedničku nominaciju kojom će se u kandidaturi Bokeljske mornarice vrednovati uloga Hrvata i značaj sv. Tripuna, no Crna Gora je to odbila.

Zato sam o tom problemu izvijestila i institucije EU-a jer sam smatrala i smatram da se negiranjem činjenice da je Bokeljska mornarica dominantno baština bokeljskih Hrvata zadire u srž manjinskih prava Hrvata u Crnoj Gori i dio je trenda kojim se izravno ubrzava nestanak preostal-

ih malobrojnih Hrvata na području Boke zatiranjem njihova kulturnog identiteta.

Takav pristup Crne Gore koja je država kandidatkinja za članstvo u Uniji ocijenila sam kao grubo kršenje prava hrvatske manjine, što je u suprotnosti s temeljnim vrijednostima Europske unije. Unatoč nastojanju Republike Hrvatske da Hrvatska i Crna Gora istu nominaciju prijave kao zajedničku multinacionalnu nominaciju za upis na Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, Crna Gora je sama podnijela kandidaturu UNESCO-u te je Hrvatska nakon toga podnijela hrvatsku kandidaturu za zaštitu proslave svetog Tripuna i kola svetog Tripuna - tradicije bokeljskih Hrvata u Republici Hrvatskoj, koja je upisana na UNESCO-ov popis 2022. godine.

Svjedočimo danas narušenim odnosima Hrvatske i Crne Gore koji su izazvani donošenjem Rezolucije o genocidu u sustavu logora Jasenovac, Dachau i Mauthausen. Iskusni poznavatelji političkih prilika u ovom dijelu Europe gotovo jednoglasno tvrde kako je rezolucija djelo predsjednika Srbije Aleksandra Vučića kako bi narušio europski put Crne Gore, držeći je u zoni srpsko-ruskih interesa. Zagreb je povukao određene poteze prema Podgorici, ali i ostavio, kako smatraju pojedini analitičari, kanal komunikacije i suradnje s crnogorskim premijerom Miloškom Spajićem unatoč tome što je većina zastupnika njegove stranke glasovala za usvajanje rezolucije.

Usvajanje Rezolucije o genocidu u sustavu logora Jasenovac, Dachau i Mauthausen u Skupštini Crne Gore potpuno je neprihvatljivo i neprimjereno te se ovaj postupak ne može smatrati dobronamjernim za daljnju izgradnju dobrosusjedskih odnosa s Republikom Hrvatskom koja je pomagala Crnoj Gori na njezinu putu u NATO te čitavo vrijeme snažno podupirala njezin europski put, a u sklopu parlamentarne razine Hrvatski sabor aktivno je pridonosio prenošenju svojih iskustava iz pretpristupnog razdoblja i sudjelovao u pripremama Skupštine Crne Gore za buduće djelovanje u sklopu Europske unije.

U Odboru za vanjske poslove Hrvatskoga sabora, čija sam članica, oštro smo reagirali i naglasili kako usvajanje Rezolucije nije u skladu s europskim vrijednostima i težnjom Crne Gore za članstvom u Europskoj uniji te se otvara pitanje njezine stvarne namjere. Smatramo da iza toga stoje i izvana dirigirani planovi koji rade na narušavanju bilateralnih odnosa između Republike Hrvatske i Crne Gore te smo pozvali Crnu Goru da se suzdrži od daljnjih poteza, suoči s vlastitom odgovornošću uz procesuiranje ratnih zločina na najvišoj razini, a koje su počinili državljani Crne Gore tijekom

agresije na Republiku Hrvatsku u kojoj je, na žalost, sudjelovala i Crna Gora. Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske reagiralo je prije i nakon donošenja rezolucije u Crnoj Gori i izrazilo zabrinutost činjenicom da se spomen na žrtve Jasenovca politizira i zloupotrebljava za unutarnja politička nadmetanja u Crnoj Gori te stavlja u kontekst rasprava o Rezoluciji Opće skupštine UN-a o komemoraciji genocida u Srebrenici, s kojom nije ni u kakvoj političko-povijesnoj vezi, i to na način koji ne pridonosi iskrenom izražavanju pijeteta prema žrtvama, osudi zločina i razvijanju kulture sjećanja.

Ovaj postupak Crne Gore ne može se smatrati dobronamjernim i dobrosusjedskim u odnosu na Republiku Hrvatsku niti je u skladu s deklariranim ciljem članstva Crne Gore u EU te je Republika Hrvatska proglasila **Andriju Mandića**, predsjednika Skupštine Crne Gore, **Milana Kneževića**, zastupnika u Skupštini Crne Gore, te **Aleksu Bečića**, potpredsjednika Vlade Crne Gore, nepoželjnim u Republici Hrvatskoj zbog sustavnog djelovanja na narušavanju dobrosusjedskih odnosa s Republikom Hrvatskom i kontinuiranog zloupotrebljavanja Republike Hrvatske u unutarnje političke svrhe. Jasno je da Skupština Crne Gore Rezoluciju koristi, na žalost, zbog kratkoročnih političkih ciljeva trenutne vlasti u Crnoj Gori i relativizacije UN-ove Rezolucije o genocidu u Srebrenici te promicanja koncepta tzv. srpskog svijeta, a što koristi ruskim nastojanjima destabilizacije Europe.

Treba reći da su oporbeni zastupnici napustili dvoranu i nisu sudjelovali u izglasavanju rezolucije jer smatraju da na ovaj način službeni Beograd zloupotrebljava svoj utjecaj u Crnoj Gori. Pozitivna je činjenica da u crnogorskoj Skupštini postoje političke snage koje podržavaju europski put Crne Gore i dobrosusjedске odnose s Republikom Hrvatskom te s njima treba nastaviti komunikaciju.

11

Crna Gora imala je više od tri desetljeća za rješavanje otvorenih pitanja s Hrvatskom, no to nije učinila. Prije nego je potrebno da se Crna Gora suoči s vlastitom odgovornošću procesuiranjem ratnih zločina na najvišoj razini koje su državljani Crne Gore počinili tijekom agresije na Republiku Hrvatsku na dubrovačkom području, da riješi odštetu ratnim zatočenicima u crnogorskim logorima, i osigura zaštitu svih prava hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori, sukladno Zajedničkom stajalištu EU za poglavlje 23

Ako se vratimo na mimoilaženje Crne Gore i Hrvatske oko nominacije Bokeljske mornarice, može se zaključiti kako odnosi dviju susjednih država te NATO članica i prije političkih promjena u Crnoj Gori nisu bili bez teškoća. Razgraničenje na Prevlaci staro je pitanje, također i vlasništvo nad školskim brodom „Jadran“, a za vrijeme političke dominacije Mila Đukanovića nisu ispunjene ni važne odredbe međudržavnog sporazuma o zaštiti prava manjina. Dodajmo ovdje i prijepore zbog postavljanja spomen-ploče u logoru Morinj.

Crna Gora imala je više od tri desetljeća za rješavanje otvorenih pitanja s Hrvatskom, no to nije učinila. Prijeko je potrebno da se Crna Gora suoči s vlastitom odgovornošću procesuiranjem ratnih zločina na najvišoj razini koje su državljani Crne Gore počinili tijekom agresije na Republiku Hrvatsku na dubrovačkom području, da riješi odštetu ratnim zatočenicima u crnogorskim logorima, i osigura zaštitu svih prava hrvatske nacionalne manjine u Crnoj Gori, sukladno Zajedničkom stajalištu Europske unije za poglavlje 23, predstavljenom na Međuvladinoj konferenciji 26. lipnja

2024., kao i pitanje granice na moru te povrata školskog broda „Jadran“.

I ptice na grani znaju da Hrvatska polaže pravo na vlasništvo nad školskim jedrenjakom ratne mornarice „Jadran“ koji je korišten u civilne svrhe i na njemu se obavljala obuka, a na dan osamostaljenja Republike Hrvatske bio je upisan u upisnik brodova u hrvatskoj luci Lora. Na dan raspada Jugoslavije, brod je bio na remontu u Tivtu i premda je Hrvatska poduzela niz diplomatskih inicijativa za povratak broda, dogovor s crnogorskom stranom još uvijek nije postignut.

” Charles Michel, predsjednik Europskog vijeća, odgodio je posjet Crnoj Gori zbog odluke crnogorskog parlamenta o Rezoluciji o Jasenovcu

Tužiteljstvo Crne Gore nije učinilo niti minimalne napore kako bi procesuiralo počinitelje ratnih zločina na teritoriju Republike Hrvatske. Jedini predmet koji je procesuiran i imao je sudski epilog, a povezan je s Republikom Hrvatskom, jest predmet „Morinj“, a i on je podložan mnogobrojnim kritikama zbog dužine postupka, neprimjereno niskih kazni, ali i neprihvatanja koncepta zapovjedne odgovornosti jer sudovi nisu tretirali zločine počinjene u logoru Morinj kao organizirani sustav zlostavljanja zatvorenika, zbog čega nisu niti podignute optužnice protiv osoba koje su bile nadređene neposrednim počiniteljima zločina koji su optuženi u ovom postupku.

U bivšem logoru Morinj 10. listopada 2022. postavljena je spomen-ploča kojom se želi potaknuti kultura sjećanja i suočavanje s prošlošću. Aktualna vlast u Crnoj Gori nije osudila agresiju na Republiku Hrvatsku kao što nije jasno i nedvojbeno osudila zločine u crnogorskom logoru Morinj. Štoviše, smijenila je dužnosnike koji su podržali postavljanje ploče u logoru. Treba dodati da je neprihvatljiva odluka Skupštine općine Kotor o preimenovanju sportskog objekta po osobi o kojoj postoje brojna uznemirujuća svjedočanstva zbog zloglasnog djelovanja i postupanja prema hrvatskim zatočenicima kao zapovjednika straže u logoru Morinj i očekujemo da se ta odluka promijeni jer dok je ona na snazi, hrvatski vaterpolisti neće igrati na tom bazenu.

11 *Hoće li Crna Gora ostati na europskome putu ili na krivome putu, odluka je na njima!*

Hrvatska ste političarka s bogatim međunarodnim iskustvom i utjecajem, stoga ste mjerodavni ocijeniti koliko je realna ambicija, odnosno uvjerenje premijera Milojka Spajića da Crna Gora do 2028. godine postane dijelom Europske unije, što u velikoj mjeri temelji na dobivanju IBAR-a.

Hrvatska snažno zagovara proces proširenja Europske unije i podupire europski put Crne Gore kao i svih drugih država obuhvaćenih tim procesom, jer potpora Hrvatske proizlazi iz dubokog uvjerenja da je europski put jedini ispravan razvojni put za zemlje jugoistočne Europe. Rješavanje bilateralnih pitanja od ključne je važnosti i za europski put Crne Gore jer su dobrosusjedski odnosi jedan od ključnih političkih kriterija, koji je izrijekom naveden i u Pregovaračkom okviru EU-a za Crnu Goru. Bez obzira na svu dobru volju koju je Hrvatska do sada pokazivala podržavajući Crnu Goru na njezinu europskom putu, Crna Gora se odlučila na rješavanje vlastitih unutarnjopolitičkih problema upravo na račun dobrih odnosa s Hrvatskom te je stoga odgovor Hrvatske na poteze koji dolaze iz Crne Gore bio primjeren, a reagirali su i visoki dužnosnici iz EU-a. **Charles Michel**, predsjednik Europskog vijeća, odgodio je posjet Crnoj Gori zbog odluke crnogorskog parlamenta o Rezoluciji o Jasenovcu te je poručio da dobrosusjedski odnosi ostaju ključni element pristupnog procesa i da je nakon značajne međuvladine konferencije i pozitivne ocjene ispunjavanja prijelaznih mjerila (IBAR) za poglavlja 23 i 24 važno u svim aspektima ostati na putu prema EU. Hoće li Crna Gora ostati na europskome putu ili na krivome putu, odluka je na njima!

Crna Gora doista živi razdoblje intenzivnih, pa i neizvjesnih političkih procesa. I uz takvo stanje, hrvatski narod u Crnoj Gori pokazuje žilavost. Osjeća se buđenje nacionalne svijesti i vraćanje istinskim kulturno-identitetskim vrijednostima, dok potpora Vlade Republike Hrvatske nikada nije bila snažnija. No, kako dostići europski standard u provođenju manjinskih prava i, na kraju, osigurati opstojnost autohtone hrvatske zajednice na prostoru Crne Gore?

Hrvatima je priznat status autohtone nacionalne manjine Ustavom

Crne Gore iz 2007., a početkom 2009. godine u Zagrebu je potpisan Sporazum o zaštiti prava hrvatske manjine u Crnoj Gori i crnogorske manjine u Republici Hrvatskoj. Stupio je na snagu u svibnju 2011. godine te je na temelju njega ustrojen Međuvladin mješoviti odbor za zaštitu manjina. Prva sjednica održana je u travnju 2015. u Podgorici, druga u Zagrebu, a treća u rujnu 2018. u Podgorici. Zapisnik s treće sjednice nije potpisan jer se strane nisu mogle usuglasiti oko pitanja zajedničke nominacije Bokeljske mornarice na Reprezentativan popis nematerijalne kulturne baštine

” Obnovljen je parlamentarni status Hrvatske građanske inicijative u Skupštini Crne Gore i sada Hrvati imaju svog zastupnika Adrijana Vuksanovića koji predano obnaša svoju dužnost, što vjerujem da je vjetar u leđa i za izbore u Tivtu i Kotoru. U narodu se kaže da sloga kuću gradi pa je tako važno za predstojeće izbore ujediniti sve pozitivne hrvatske snage u Crnoj Gori kako bi se postigao dobar rezultat i kako bi Hrvati imali svoje izabrane predstavnike

čovječanstva UNESCO-a. Iz svega se može zaključiti da ne postoji stvarna politička volja s crnogorske strane da se zajamči realizacija svih prava hrvatskoj nacionalnoj manjini kako je to predviđeno međudržavnim sporazumom, pregovaračkim okvirom te pravnom stečevinom EU-a. Želja mi je da, kao što Hrvatska podupire crnogorsku manjinu u Hrvatskoj, Crna Gora omogući hrvatskome narodu koji živi u toj državi da se punopravno koristi svojim pravima, sudjeluje u društvenim događajima i političkom životu te čuva povezanost s Republikom Hrvatskom, pridonoseći izgradnji dobrih odnosa naših dviju država.

Pred političkim predstavnicima hrvatskoga naroda slijedi novi izazov. Nakon vraćanja parlamentarnog statusa na državnoj razini, to se nastoji učiniti u Kotoru, na izborima krajem rujna. Na taj bi se način zaokružilo parlamentarno djelovanje u Tivtu i Kotoru, gradovima s najvišim postotkom Hrvata. Vjerujete li da je Hrvatska građanska inicijativa na dobrom putu da trend rasta potvrdi i u Kotoru?

Na izborima održanim u lipnju 2023. godine obnovljen je parlamentarni status Hrvatske građanske inicijative u Skupštini Crne Gore i sada Hrvati imaju

svog zastupnika **Adrijana Vuksanovića** koji predano obnaša svoju dužnost, što vjerujem da je vjetar u leđa i za izbore u Tivtu i Kotoru. U narodu se kaže da sloga kuću gradi pa je tako važno za predstojeće izbore ujediniti sve pozitivne hrvatske snage u Crnoj Gori kako bi se postigao dobar rezultat i kako bi Hrvati imali svoje izabrane predstavnike i na lokalnoj razini. Jer, tko će bolje štititi interese Hrvata u Crnoj Gori od njih samih? Hrvatska pomaže koliko može kako bi Hrvatima u Crnoj Gori osigurala svu potrebnu potporu i infrastrukturu za nastavu Hrvatskog jezika i kulture, funkcioniranje hrvatskih udruga i medija u Crnoj Gori te kulturnih i drugih programa kojima je cilj postizanje kohezije hrvatskog bića u Crnoj Gori. A na Hrvatima u Crnoj Gori je da među sobom izaberu najbolje predstavnike koji će na mjestima na kojima se odlučuje artikulirati i zastupati njihove interese te im želim puno uspjeha u tome na predstojećim izborima.

Kao odličan poznavatelj ovdašnjih društveno-političkih prilika te iskreni poštovatelj bogate povijesti i kulture Vaših sunarodnjaka u Boki, što biste na kraju razgovora poručili Hrvatima u Crnoj Gori?

Hrvati u Kotoru dobili su nakon dugog čekanja svog biskupa, **fra Mladena Vukšića**, kojemu čestitam na imenovanju, što je za Hrvate i njihovu blisku povezanost s Katoličkom crkvom iznimno važno. Vjerujem da Hrvati u Boki kotorskoj i Crnoj Gori osjećaju da ih država Hrvatska sa svojim institucijama podržava, jer oni su ovdje autohtoni narod te nam je važno da čuvaju i jačaju hrvatski identitet u Crnoj Gori i da mogu raditi i živjeti u Crnoj Gori slobodno i bez straha. Hrvati u Boki kotorskoj su baštinici iznimnoga kulturnog blaga kojim se ponose, pridonijeli su izgradnji samostalne i građanske Crne Gore te očuvanju vrijednosti multikulturalizma u društvu, kao što pridonose izgradnji europske Crne Gore i u tim svojim nastojanjima, kao i uvijek do sada, imat će našu potporu.

■ DRŽAVNI TAJNIK MILAS U KOTORU ISKAZAO POTPORU HRVATSKOJ ZAJEDNICI

Državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske **Zvonko Milas**, u pratnji savjetnika s posebnim položajem za pitanja hrvatske nacionalne manjine u inozemstvu **dr. sc. Milana Bošnjaka**, nedavno je posjetio Crnu Goru, održavši u Kotoru sastanak s predsjednikom Hrvatske građanske inicijative **Adrijanom Vuksanovićem**, predsjednikom Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimirom Dekovićem** te predstavnicima hrvatskih udruga. Ovom susretu prisustvovala je generalna konzulica **Jasminka Lončarević**.

Ovaj posjet predstavlja nastavak kontinuirane potpore hrvatskoj manjini u Crnoj Gori i usmjeren je na jačanje suradnje i poticanje očuvanja nacionalnog identiteta Hrvata izvan granica domovine. Glavne teme razgovora bile su zaštita kulturne baštine, obrazovanje te mogućnost financijske i institucionalne potpore projektima i programima kojima se promiču hrvatska kultura i identitet. Državni tajnik Milas je, kako prenosi Radio Dux, izrazio zadovoljstvo aktivnostima koje hrvatska zajednica provodi u Crnoj Gori i istaknuo važnost očuvanja identiteta i kulture raznim projektima i manifestacijama.

Savjetnik Bošnjak istaknuo je važnost programa stipendiranja mla-

dih Hrvata iz Crne Gore za studiranje u Hrvatskoj te je zajedno s državnim tajnikom Milasom naglasio kako će se nastaviti s intenzivnom potporom Hrvatima u Crnoj Gori. Istaknuta je i potpora predsjedniku HGI-ja **Adrijanu Vuksanoviću** ususret lokalnim izborima u Kotoru.

■ OPĆINA KOTOR FINANCIRA PROJEKT OBNOVE VELEBNE PRČANJSKE CRKVE

Na svečanoj proslavi rođenja Blažene Djevice Marije na Prčanju, 8. rujna, župnik **don Željko Pasković** najavio je početak obnove istoimenoga sakralnog objekta, jednog od najmonumentalnijih na južnom Jadranu. Projekt sanacije sa 70.000 eura financira Općina Kotor, dok će Ministarstvo kulture i medija Crne Gore sudjelovati s 15.000. Projekt obnove napraviti će Studio za konzervaciju, projektiranje i konzalting „Projektor d.o.o.“ iz Tivta.

Don Pasković je istaknuo kako je početak obnove crkve veliki poklon dragoj Majci. „Neka nas sve ovdje danas prati dobar glas da smo sačuvali sve ono što su nam preci dali i ostavili. Mislim da se konačno okuplja jedan lijepi tim ljudi koji želi uistinu pomoći ovoj crkvi, ovome mjestu i svima nama“, prenosi Boka News riječi prčanjškoga župnika.

Svečanoj misi i procesiji prisustvovali su hrvatski veleposlanik **Veselko Grubišić**, ministrica kulture i medija **Tamara Vujović**, predsjednik

Općine Kotor **Vladimir Jokić**, generalna direktorica Direktorata za kulturnu baštinu **Dobрила Vlahović**, općinska tajnica za urbanizam, stanovanje i izgradnju prostora **Jelena Franović**, direktor Turističke organizacije općine Kotor **Jovan Ristić** te glavna projektantica i konzervatorica **Katarina Nikolić**.

■ HRVATSKO NACIONALNO VIJEĆE POZVALO OPĆINU KOTOR DA SE ADEKVATNO BRINE O GRADSKOME GROBLJU

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore iskazalo je prosvjed zbog lošeg stanja gradskoga groblja u Škaljari, pozvavši Općinu Kotor i Komunalno poduzeće da promptno reagiraju i poduzmu adekvatnu brigu o groblju na način koji „dolikuje Kotoru“.

U reakciji se ističe kako su „lopate i kante okačene o križeve, koji su sklonjeni na stranu, u kut“, te da ih taj nemili prizor podsjeća na naslov i poruku knjige „Ime - znak života“ pokojne **prof. dr. Gracijele Čulić**. „Ime na križu znak je života, i zemaljskog i zagrobnog, i kao kršćani ne smijemo dopustiti da se ono zatre i padne u zaborav.“

Grobovi su, dodaje se, svjedok i nekih boljih vremena kada se brinulo o njima. „Stariji Kotorani sjećaju se pokojnog **Đura Cara**, člana Hrvatske građanske inicijative, koji je izdavao svoja novčana sredstva kako bi se židovsko groblje dovelo u bolje

stanje. Također se, na njegovu inicijativu, svake godine uoči blagdana Svih Svetih na grobove pokojnika koje nitko više nema posjetiti donosi cvijeće i pale svijeće.”

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore pozvalo je i građane da pruže doprinos. „Učini koliko možeš i učinio si dovoljno, više je nego primjerna poruka u ovom slučaju. Pokojnici zaslužuju da počivaju u miru, a mi živi dužni smo čuvati kulturu i tradiciju kako bismo bili bedem staroga, mediteranskoga Kotora.”

■ CARITASOVA NARODNA KUHINJA ZA POLA GODINE PRIPREMILA DESET TISUĆA OBROKA

Narodna kuhinja u Tivtu, koju je prije pola godine pokrenuo Caritas Kotorske biskupije, pripremila je deset tisuća obroka od početka svoga djelovanja.

Ova vrijedna humanitarna aktivnost, kako kaže direktor Caritasa **don Željko Pasković**, ostvarena je u najvećoj mjeri zahvaljujući crnogorskoj obitelji iz Berlina, koja inzistira na anonimnosti, ali i uz pomoć pojedinaca i društveno odgovornih tvrtki.

Caritas Kotorske biskupije, u cilju pružanja pomoći ljudima koji su u potrebi, nastavlja svoju misiju pa od 15. rujna do 15. listopada provodi akciju prikupljanja dodatnih sredstava. Cilj je prikupiti namirnice za novih deset tisuća obroka.

■ PREMIJERNI KONCERT MEDITERANSKE I TRADICIONALNE GLAZBE U SVEBARJU

Koncert mediteranske i tradicionalne glazbe održan je 7. rujna u Baru, u Šušnju, ispred crkve svete Marije. Organizator ove kulturne manifestacije je Hrvatsko kulturno društvo „Tomislav“ iz Kotora, uz potporu Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, kao i Hrvatske građanske inicijative i Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore. Voditelj projekta bio je **Darko Perić**.

Na koncertu su nastupili **Bojan Delić**, **Doris Deković** i Tambura band iz Stoca, dok je recitirao dječak **Simon Paladin**.

Prvi put se održava ova manifestacija, koja je otpočela molitvom **don Dejana Turze**, u čast zaštitnice mjesta Blažene Djevice Marije.

Državni tajnik Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske **Zvonko Milas**, koji je koncertu prisustvovao sa savjetnikom **dr. sc. Milanom Bošnjakom**, istaknuo je kako Bar ima posebno značenje za Hrvate. „Pokušavamo oživjeti kulturu, sačuvati materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, ali prije svega pokušavamo hrvatske zajednice povezati među sobom ovdje u Crnoj Gori, u Kotoru, u Svebarju, ali i s Republikom Hrvatskom“, prenio je Radio Dux Milasove riječi.

Koncertu su, uz brojnu publiku, prisustvovali hrvatski veleposlanik **Veselko Grubišić**, generalna konzulica **Jasmin-ka Lončerević**, predsjednik Skupštine

općine Bar i zastupnik **Branislav Nenezić**, predsjednik Hrvatske građanske inicijative i zastupnik **Adrijan Vuksanović**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća **Zvonimir Deković**, biskup u miru **Ilija Janjić** te predstavnici hrvatskih udruga.

■ MELITA BRKAN U BOKEŠKOJ NOŠNJI NA REVIIJI TRADICIJSKE ODJEĆE U TOMISLAVGRADU

Udruga za očuvanje i promicanje hrvatske tradicijske kulture u Bosni i Hercegovini „Stećak“, u suradnji s Hrvatskom maticom iseljenika i KIC Tomislavgrad, organizirala je jedanaestu Reviju tradicijske odjeće i izbor najljepše Hrvatice u narodnoj nošnji izvan Republike Hrvatske u Tomislavgradu.

Prijavljena je 21 djevojka, a među njima i **Melita Brkan** iz Tivta. Djevojke dolaze iz različitih krajeva svijeta, a nošnjom koju nose pokazuju kako se čuva Hrvatska baština u zemljama u kojima žive.

Brkan je za Radio Dux rekla kako se lijepo provela tijekom višednevnog druženja u Biogradu na Moru i Tomislavgradu. Istaknula je odličnu organizaciju i posvećenost Hrvatske matice iseljenika te kako je ostvarila prijateljstva s ostalim djevojkama, upoznajući njihovu tradiciju i kulturu.

Mlada Tivčanka uputila je poziv djevojkama iz Boke kotorske da se obvezno prijave za sljedeću reviju i zahvalila **Ljerkici Sindik** iz nevladine udruge „Gjurgjevo brdo“ kao i **Anuški Vlahović** na pomoći.

ROĐEN U LJUBUŠKOME, STUDIRAO U BOLONJI I RIMU

Fra Mladen Vukšić rođen je 28. prosinca 1965. u Ljubuškome. U novicijat na Humcu ulazi 14. srpnja 1984., a 15. srpnja 1985. polaže prve zavjete. Od kolovoza 1985. do sredine rujna 1986. odslužio je vojni rok u Skoplju i Kumanovu. Od 1986. do 1989. studirao je teologiju u Makarskoj, a zatim do 1992. u Bolonji.

Svečane zavjete položio je 16. rujna 1990. na Kočerinu. Za đakona je zaređen 29. lipnja 1991. u Mostaru, a za svećenika 26. srpnja 1992. u Čitluku. Nakon ređenja odlazi na Humac u samostan i Župu svetog Ante gdje je bio župni vikar od 1992. do 1994. Te godine počinje studij Pastoralne mladosti i katehetike na Papinskom sveučilištu Salesiani, gdje je magistrirao 1997., a od tada do 2000. godine biva odgojiteljem bogoslova u Zagrebu.

Guardijan i župnik Župe svetog Vlaha u Slanom bio je od 2000. do 2003., dok je sljedećih sedam godina bio u Župi svetog Franje u Posuškom Gracu. Tri godine bio je župnik Župe sv. Petra i Pavla na Kočerinu, a do imenovanja u Kotoru vodio je Župu Bezgrešnog začeća BDM u Posušju.

NOVI KOTORSKI BISKUP

„Posebno se posvećujem zagovoru sv. Leopolda Bogdana Mandića, koji će me uvijek podsjećati na moje franjevačko podrijetlo, na moje siromaštvo i na neizmjereno Božje milosrđe”

Tekst: Nikola Dončić

Foto: privatna arhiva

Papa Franjo imenovao je u četvrtak, 12. rujna, novim kotorskim biskupom **fra Mladena Vukšića**, dosadašnjeg župnika Župe Bezgrešnog začeca BDM u Posušju u Mostarsko-duvanjskoj biskupiji i defnitora Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM. Objavila je to Apostolska nuncijatura u Bosni i Hercegovini proglasom točno u 12 sati, kada su u čast novog biskupa zazvonila zvona katedrale svetog Tripuna i svih crkvi u Kotorskoj biskupiji.

Fra Mladen Vukšić istaknuo je da ga je imenovanje iznenadilo i pomalo uznemirilo jer, kako je rekao, ni na koji način nije priželjkivao službu poput ove koja mu je povjerena.

„Siguran sam i sada da je bilo i svetijih i boljih i pripravnijih i učenijih kandidata od mene. Međutim, unatoč zbunjenosti koju osjećam i osjećaju nedostojnosti koji me prati, u pozivu Svetog Oca, pape Franje, prepoznajem Božju volju koju želim prije svega ispuniti i stoga prihvaćam imenovanje franjevačkoj malenosti kao poziv na služenje Crkvi i narodu Božjem”, rekao je novoimenovani kotorski biskup.

Naše životne prilike i neprilike naša su prigoda i mogućnost za rast u vjeri i odanosti Bogu koji je, kaže fra Vukšić, uvijek nov, uvijek stvara. Stoga računa na Božju pomoć i na ovome novom putu koji je pred njim.

„Zahvaljujem Njegovoj Svetosti, papi Franji, koji me je, usmjerivši pažnju na mene, imenovano biskupom Kotorske biskupije. Upućujem pozdrav administratoru te biskupije, barskom nadbiskupu **mons. Rroku Gjonlleshaju**, biskupu u miru **mons. Iliji Janjiću**, svećenicima, redovnicima, redovnicama i čitavom Božjem puku u ‘Zaljevu svetaca’. Bratski pozdrav upućujem i **mons. Zdenku Križiću**, splitsko-makarskome nadbiskupu i mojemu metropolitu. Moj iskreni pozdravi građanskim vlastima u Crnoj Gori i

Kotoru i nadam se suradnji na opće dobro, kao svoj braći koja pripadaju drugim crkvama”, rekao je novi kotorski biskup, posebno naglasivši zahvalnost Franjevačkoj provinciji Uznesenja BDM u Hercegovini, čiji je član.

„Cijelu svoju službu i općenito svoj život”, naglasio je fra Vukšić, „povjeravam zagovoru Blažene Djevice Marije. Kao i zagovoru zaštitnika Kotorske biskupije, sv. Tripuna, te ostalih Božjih ugodnika: bl. Gracije iz Mula, bl. Ozane, službenice Božje Ane Marije Marović te posebno sv. Leopolda Bogdana Mandića, koji će me uvijek podsjećati na moje franjevačko podrijetlo, na moje siromaštvo i na neizmjereno Božje milosrđe.”

U povodu imenovanja fra Vukšića kotorskim biskupom javne čestitke između ostalih uputili su vrhbosanski nadbiskup metropolit i apostolski upravitelj Vojnog ordinarijata u BiH **Tomo Vukšić**, predsjednik Međunarodne biskupske konferencije sv. Ćirila i Metoda, beogradski nadbiskup metropolit **mons. dr. Ladislav Nemet**, mostarski biskup **Petar Palić**, banjolučki biskup **Željko Majić** te **provincijal fra Jozo Grbeš**.

„Radujemo se s tobom i s cijelom župnom zajednicom u Posušju u kojoj si do sada vrlo uspješno služio kao dušobrižnik. Zajedno sa svima njima molim dragoga Boga da, po zagovoru svetog Tripuna, nebeskoga zaštitnika Kotorske biskupije, blagoslovi također i tvoje buduće služenje Crkvi Kristovoj i dijelu naroda na duhovnu korist svima”, čestitao je nadbiskup Tomo Vukšić „imenovanje novim biskupom drevne Kotorske biskupije” fra Mladenu Vukšiću.

Nakon premještanja kotorskog biskupa **Ivana Štironje** u Porečku i Pulsku biskupiju, za apostolskog upravitelja Kotorske biskupije određen je barski nadbiskup **Rrok Gjonlleshaj**.

Zavjetni dan župe Lepetane tradicionalno proslavljen na otoku Gospe od Škrpjela

„Lijepi stoljetni običaj zasjenili su turistički prijevoznici koji su branili mještanima Lepetana da privežu brodice i barke“

Tekst i foto: Župa Lepetane

Ove je godine tradicionalno održana sveta misa na katoličkome otoku Gospe od Škrpjela u povodu zavjetnog dana župe Lepetane. Svetu misu s velikim brojem vjernika predslavio je **don Dražen Kraljić**, upravitelj župe. Zavjet je vezan uz zahvalu koju su mještani Lepetana dali Gospi, jer ih je čudesno zaštitila u vrijeme kuge.

U svojoj propovijedi don Dražen je govorio o ulozi Gospe u životu Crkve i svakog vjernika, te je pozvao sve da svoje molitve, potrebe i želje stave pred Mariju koja će ih najbolje prenijeti svome Sinu.

„Vjerujem da je Marija naša dobra Majka koja nas čuje i želi nam uvijek pomoći, te će uslišati sve naše molbe ako su u skladu s Božjom voljom. Stoga čiste duše i iskrenog srca pristupimo Njoj koja je moćna zagovornica kod Boga,

te joj iznesimo sve naše potrebe i želje, ali molimo i za najvažniju milost, a to je vječno spasenje.“

Ovaj lijepi događaj, na žalost, bio je zasjenjen problemom priveza brodica i barki mještana Lepetana kojima su prijevoznici turista s gliserima osporavali da zauzmu operativnu obalu te skoro nisu dopustili domaćim ljudima da se privežu na otok i proslave ovaj dan u miru.

„Bilo bi poražavajuće i žalosno da jednu takvu stoljetnu tradiciju ugrozi biznis i masovni turizam te, ne daj Bože, preuzme primat nad vjerom i zavjetom koji katolici župe Lepetane održavaju stoljećima, a pridruže im se pritom i župljani drugih župa, kao i pravoslavna braća i sestre koji također cijene Gospu i ovaj prelijepi otok.“

Proslava 500. obljetnice rođenja bl. Gracije u Argentini

**U Argentini je blaženi Gracija proglašen zaštitnikom
hrvatskih euharistijskih kongresa i društava**

Tekst i foto: Svetište bl. Gracije iz Mula

Na blagdan sv. Augustina, 28. kolovoza 1938. godine, brojni iseljenici iz Boke i Hrvatske proslavili su u Argentini, u Buenos Airesu, jubilej 500 godina rođenja bl. Gracije. Na taj način, duhom i djelom, premostili su veliku razdaljinu između Mula i Latinske Amerike, da bi se ujedno pridružili velikoj proslavi na Mulu koja je te godine održana nekoliko dana kasnije – 3. i 4. rujna.

Povod proslavi na Mulu bio je višestruk: slavilo se pet stoljeća rođenja blaženika, 50 godina njegove beatifikacije, 50 godina djelovanja Hrvatskoga pjevačkog društva „Zvonimir“ iz Mula, te sve u sklopu prvoga Euharistijskog kongresa Kotorske biskupije.

U Buenos Airesu okupili su se 28. kolovoza 1938. brojni predstavnici hrvatskih udruga u franjevačkoj kapeli sv. Roka

kako bi proslavili obljetnicu rođenja bl. Gracije na blagdan sv. Augustina, zaštitnika augustinskog reda kojemu je pripadao i sam blaženik. Franjevački provincijal **fra Leopoldo Heredia** blagoslovio je novu umjetničku sliku blaženika koja je naručena za tu prigodu, a izradio ju je akademski slikar **Ilija Ahmetov** dok je na svečanoj misi propovijedao vrlo ugledni propovjednik **fra Enrique Bésero**.

Hrvatska zajednica u toj zemlji s velikim je ushićenjem proslavila ovaj jubilej, a sama proslava pobudila je interes i Argentinaca. Tri su vodeća dnevna lista poslala svoje fotografe da zabilježe događaj i objavila opširne novinske članke. Za poznavanje kulta našeg blaženika vrlo je važno primijetiti da je u Argentini bl. Gracija već tada (1938.) proglašen zaštitnikom hrvatskih euharistijskih kongresa i društava.

OTOK GOSPE OD MILOSTI

*Diže se sred valova morskih, sjedište
otaca s cokulama drvenim...*

Ivan Bona-Bolica, Opis grada Kotora i zaljeva, 16. stoljeće

Tekst: Marija Božinović Mihaliček
Foto: Stevan Kordić, Milan Dobrilović

Gospa od Milosti, Gospa od Milosrđa, Gospa od Otoka imena su za jedno u nizu marijanskih svetišta u zaljevu Boke kotorske. Crkva i samostan izgrađeni su na otoku, koji uz drugi otok Stradioti (Sv. Marko) i poluotok Prevlaku čine Krtoljski/Tivatski arhipelag. Neposredno kopreno okruženje, kao i sam arhipelag, bogat je arheološkim lokalitetima od prapovijesti do kasnoga srednjeg vijeka.

Otok na kome dominira prostrani kompleks samostana, crkve i zvonika vizualni je simbol Tivatskog zaljeva, još uvijek zaštićen od pretjerane turističke znatiželje. Tradicionalno, Tivčani ga pohode na blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije u nebo. Vjernici Kotske biskupije hodočaste, od utemeljenja 1968. godine, svakog 13. u mjesecu tijekom godine, od svibnja do listopada. Gospa od Milosti je uz Gospu od Škrpjela najznačajnije marijansko svetište u Boki kotorskoj.

Iz povijesti svetišta Gospe od milosti – Otok tijekom vremena

O tome kad počinje povijest duhovnog života na otoku znanost treba dati konačni odgovor. Tajnama obavijen, i danas se može reći da pretpostavke na temelju dvaju artefakta

pronađena na otoku nisu dovoljne za tvrdnju da život na otoku započinje u antičko i ranokršćansko vrijeme.

Na području Kotske biskupije i Barske nadbiskupije znano je da su najstarije benediktinske zajednice osnovane u Tivatskom zaljevu. Nema pouzdanih svjedočanstava o boravku najstarijih kršćanskih redovnika na otoku. Benediktinska opatija nalazila se u neposrednoj blizini, na poluotoku Prevlaci.

Prema arhivskim spisima, prva crkvena građevina na otoku datira iz druge polovice 15. stoljeća. To vrijeme se uzima i kao siguran početak redovničkog života na otoku. Povijest upravljanja samostanom Gospe od Milosti odraz je crkvenih i političkih prilika, koje su u vrijeme osnivanja samostana, a i kasnije, „bile teške, optereće željom da se prigrabe samo-

stanski posjedi, a i sami redovnički redovi su bili u sukobu za dobivanje uprave u samostanima. Opadanjem broja redovnika neizbježne su bile zamjene brojnijim i vitalnijim redovima, koji su samostane i život u njima mogli održavati i provoditi brigu nad imovinom (L. Blehova Čelebić).“ U više od pet stoljeća trajanja svetišta Gospe od Milosti smjenjivali su se događaji i okolnosti koji su potresali mir njegovih stanovnika.

Sredinom 15. stoljeća, dozvolom pape Pija II., otok naseljavaju celestinci - redovnici reformiranog ogranka benediktinskog reda (*Ordo S. Petri Celestini*). Osnovao ih je sv. Petar Celestin, a živjeli su prema pravila sv. Benedikta. Boravak redovnika celestinskog reda u Boki kotorskoj povezan je samo s otokom u Tivatskom zaljevu jer ih ne nalazimo na drugim mjestima. Zbog malog broja celestinaca, kotske vlasti koje su imale juspatronat nad otokom donose 1479. godine odluku da se crkva i samostan predaju franjevcima opservantima koji se useljavaju nakon nekoliko godina. Oko predaje crkve i samostana nastao je spor i celestinci se uspijevaju ponovno vratiti. L. Blehova navodi novi podatak (drugim autorima nepoznat) da su crkva i samostan sv. Marije na otoku bili 1495. godine predani kotskim

dominikancima. Ako je točan ovaj podatak, onda su se na otoku zadržali tri desetljeća jer je Gospino svetište 1516. po odluci kotorskog biskupa **Tripuna Bizantija** predano franjevcima koji se drugi put vraćaju u samostan tek 1524. godine.

U nekoliko godina dugom sporu cestinaca i franjevaca oko upravljanja crkvom i samostanom morali su posredovati predstavnici Svete Stolice. Postoji mišljenje da su franjevci polagali pravo nad upravljanjem svetištem, jer je u crkvi Gospe od milosti pokopan **franjevac Adam** iz Kotora, kotorski biskup od 1349. do 1352. godine, koga franjevački red slavi kao blaženika.

Otok Gospe od milosti je svjedok nemirne prošlosti u ovom dijelu Bokokotorskog zaljeva, u graničnom području mletačkih i turskih posjeda. Poznato je da su Turci 1620. opljačkali i spalili crkvu i samostan, koji je prema tekstu prve sačuvane vizitacije kotorskog biskupa Tripuna Bizantija posjedovao 1515. godine bogatu riznicu predmeta.

Ni prirodne sile nisu poštedjele ovo sveto mjesto koje je više puta u svojoj povijesti stradalo od potresa i velikih nevremena i oluja. U potresu 1667. koji je razorio Kotor i Dubrovnik bila je srušena crkva na otoku. Na popisu srušenih crkava je i Gospa od otoka,

uz podatak o otkupu krečana na krtojskoj obali koje će se koristiti za popravak crkve. Na karti Boke kotorske poznatoga venecijanskog kartografa **V. M. Coronellija** iz 1688. godine Gospin otok označen kao „*scoglio della Madonna convento de zoccolanti*“.

Redovnici franjevačkog reda obnovili su uz pomoć vjernika i čuvali svetište do 1800. godine kada napuštaju otok, a Kotorska biskupija preuzima brigu. Dvojica svećenika poslana su da čuvaju otok i upravljaju župama Krtole i Krašići.

Udar groma srušio je zvonik i oštetio crkvu i samostan 1844. godine. Župnik Krašića, **Josip Rafaeli**, koji je u

samostanu boravio i obavljao službu, nesretno je stradao pod ruševinama. Župnik Krtola Ivan Gverini bio je nezlijeđen. Čudotvorni kip Bogorodice prenesen je neoštećen u župnu crkvu sv. Ivana Krstitelja u Bogišićima, a tek nakon desetljeća od obnove crkve bio je vraćen na otok.

Na samome početku 20. stoljeća događaju se značajne promjene, koje je inicirao **Franjo Uccellini**, kotorski biskup od 1894. do 1937. Opsežni radovi na obnovi samostana bili su 1900. godine i prostor je uređen za boravak učenika sjemeništa u Kotoru, čiji je osnivač bio Uccellini. U samostanu, na otoku, dosta vremena je sam boravio prevodeći na hrvatski jezik Božanstvenu komediju **Dantea Alighierija**. Na boravak Uccelinija na otoku podsjeća ploča s tekstom i djelimično sačuvana biskupova biblioteka. Tu su se, sve do 1945. godine, čuvale i biblioteke dvojice svećenika Kotorske biskupije: **Fra-na Morandija** (1748. - 1826.) i **Srećka Vulovića** (1840. - 1900.).

Poslije Drugog svjetskog rata samostan je nacionaliziran i predan Crvenom križu, za boravak i oporavak djece. Ranih šezdesetih na otoku borave djeca iz ratom zahvaćene afričke države Kongo. U sjećanju Tivćana je kratkotrajni pokušaj da mali Kongoanci pohađaju osnovnu školu u Tivtu.

Kotorska biskupija uspjela je vratiti nacionalizirani samostan 1967. godine. Tada, devastiran i zapušten, biva predan na određeno vrijeme, odlukom administratora Kotorske biskupije **mons. Gracije Ivanovića**, isusovcima hrvatske pokrajine. Oci isusovci zaslužni su što se svetištu vratio duhovni život, ali i zbog njihova velikog napora u obnovi. Gospino svetište je nakon završetka građevinskih radova 1973. godine bilo oplemenjeno postavljanjem vitraja, koje je izradio isusovac **Marijan Gajsak** (1944. - 1993.).

Prošlo je samo šest godina otkako su opet bili nužni popravci Gospe od Milosti, jer je potres 1979. godine nanio štetu.

MARIJANSKI OTOCI BOKE KOTORSKE

Blagdan Velike Gospe u Boki je dan kada se hodočasti na dva otoka koja su njoj posvećena: na Škrpjelu pred Perastom i na Školj - Otok pred Tivtom, toliko različitim, a istim po snazi svetog mjesta gdje se časti Gospa - zvijezda mora.

Na Veliku Gospu, od najranijeg djetinjstva, starosjedioci Tivta i okolice hodočaste na otok Gospe od Milosti. Ranije barkama na vesla preko Tunje, a danas turističkim brodicama oko senjala doplove na Školj. Tamo je sve isto, kao da je vrijeme stalo, dočekuje ih uvijek ugodni maestral, tamarisi uz stazu oko otoka, u klausturu rascvjetale glicinije, susreti s dragim ljudima i sjećanja na one koje smo ovdje sreli posljednji put. Crkva posvećena Gospi od Milosti ima gole, rustične kamene zidove, s tek ponekom zavjetnom pločicom. Njezine dragocjenosti su davno nestale u pljačkama i paljevinama, a opstao je, čudom, samo Gospin kip pred kojim vjernici, u molitvi, nalaze milost, zaštitu i duhovni mir.

Duhovni život otoka u prošlosti, uz redovničke zajednice koje su ga čuvala, bio je podložan promjenama. Slično je i u današnje vrijeme, oci isusovci su 2020. godine, nakon više od pola stoljeća pastoralnog djelovanja i brige za baštinske vrijednosti crkve i samostana, zbog nedostatka redovnika morali napustiti otok Gospe od Milosti. Od tada je novi župnik i čuvar svetišta svećenik Kotorske biskupije **don Ivan Ćorić**.

Posljednjih godina započela je još jedna restauracija samostana. Nadamo se da će otok ozelenjeti i da će se rascvjetati prostrani samostanski vrt, ako se utoli ljetna žeđ otoka i poteče od tivatskih vlasti obećana voda! Nagovještaji novosti na otok stižu i plemenitim umjetničkim impulsima – glazbenim večerima koje su prvi put bile organizirane.

Skrivena kulturna baština otoka Gospe od Milosti

Živopisni kompleks Gospina svetišta skriva i malo istraženu i nedovoljno poznatu kulturnu baštinu. Iako nikada nisu rađena arheološka istraživanja, ne može se sa sigurnošću govoriti o postojanju starijih građevina kao ni o kronološkom slijedu gradnje postojećih zdanja: crkve i samostanskog kompleksa, klaustara, zida koji opasuje vrt, pristaništa i mandrača za barke.

Današnji vanjski izgled čitavog zdanja potječe iz 19. stoljeća i rezultat je kontinuiranih gradnji, dogradnji i adaptacija od 15. stoljeća.

Otok Gospe od Milosti pobuđivao je pažnju znanstvenika – istraživača ranosrednjovjekovne kamene plastike, zbog zbirke dragocjenih fragmenata koji su ugrađivani u zidove samostana. O tome kada i kako je Gospin otok postao čuvar vrijednih lapida epigrafske i likovne vrijednosti iz antičkog vremena i ranoga srednjeg vijeka, postoje razne pretpostavke. Blizina otoka Stradioti s crkvom sv. Gabrijela i poluotoka Prevlake na

kome se nalazio benediktinski samostan, upućuje i na mišljenja da su sačuvani fragmenti dekorativne plastike i epigrafskih spomenika pripadali ovome prostoru sakraliziranom prije postojanja svetišta Gospe od Milosti.

Najstariji artefakt nađen na otoku iz rimskog doba je *ara*/žrtvenik na kojem se polagala žrtva božici Junoni Lucini – zaštitnici trudnica i porodilja. Većina autora smatra da je žrtvenik odnekud donesen, dok **Ivo Stjepčević** pretpostavlja da je nađen *in situ*, što bi značilo da je cijeli otok bio posvećen ovoj rimskoj božici.

Jedan epigrafski spomenik s početka 9. stoljeća pronađen je 1957. godine na otoku Gospe od Milosti. To je kameni nadvratnik portala s donatorskim natpisom na latinskom jeziku, s imenima graditelja – donatora (*Hurokus* i *Dana*) crkve sv. Stjepana – *Stephanus protomartyri*. Postoji nekoliko petpostavki o ubicaciji crkve, pa čak i one koje ovu sakralnu građevinu iz 9. stoljeća vezuju uz otok.

Činjenica da na otoku nikad nisu poduzimana ozbiljna arheološka istraživanja, kao i obje ove pretpostavke da je život na otoku počeo prije 15. stoljeća, iako malo vjerojatne, sa sigurnošću se ne mogu odbaciti.

Posebno su istraživani fragmentarni primjerci predromaničkih reljefa koji pridonose tome da se popune praznine u poznavanju dragocjenoga sakralnog nasljeđa. Najbrojniji su fragmenti predromaničke dekorativne plastike, koji su nekada bili sastavni dijelovi crkvenog namještaja crkava iz 9. stoljeća. Ugrađeni su kao spolije u zidove samostana te su sačuvale, u kamenu i mramoru, potvrde zavidne klesarske vještine u obradi dekorativnih floralnih i geometriziranih oblika. Analogijom s fragmentima koji se čuvaju u Kotoru utvrđeno je da komadi plastike s otoka pripadaju istoj klesarskoj radionici u kojoj je izrađen ciborij prvobitne crkve sv. Tripuna iz 809. godine. Moguće je da su neki od fragmenata mogli biti dio ovog cibori-

ja. Svi znanstvenici se slažu u jednom – da je većina kamenih fragmenta pripadala obližnjem benediktinskom samostanu na Prevlaci i crkvi sv. Gabrijela koja se nalazila na otoku Stradioti.

Za većinu vjernika koji hodočaste na otok, ovo kulturno umjetničko nasljeđe je „nevidljivo“. Njihovu pažnju privlači kip Bogorodice, koji je preživio sve stoljetne nedaće: rušenja i požare tijekom stoljeća, a iz crkve se iznosi na svečanoj procesiji 15. kolovoza, na Veliku Gospu. Postoje mnogi izrazi pučke pobožnosti. Gospin kip posebno štiju mlade žene jer je prema tradiciji Gospa u blagoslovljenom stanju.

Neki najvećom tajnom tivatskog otoka, a neki slučajnošću smatraju povezanost antičkog mita koji govori o rimskoj božici Junoni, zaštitnici trudnica, na čiji su oltar, sačuvan na otoku, žene polagale žrtvu i kršćanske dogme o Bogorodici. Dodajmo ovome i to da je na otoku Stradioti postojala crkva posvećena arkandelu sv. Gabrijelu, nositelju blage vijesti Blaženoj Djevici Mariji.

Kip iz crkve posvećene Gospi od Milosti ili Milosrđa ikonografski predstavlja Blaženu Djevicu Mariju kao naučiteljicu (**V. Lupis**). Polikrona drvena skulptura prikazuje Bogorodicu blijedog lica i ukočenog pogleda kako sjedi s rukama u krilu. U lijevoj ruci drži molitvenik. Gospa je odjevena u crvenu haljinu i modri plašt koji pada u naborima. Kip je izrađen krajem 15. stoljeća, u nekoj domaćoj drvorezarskoj radionici i predstavlja rijetki primjerak kiparstva u drvetu sačuvan izvan grada Kotora.

*

Ovaj prilog napisan je s namjerom da čitateljima Hrvatskoga glasnika predstavimo značajne spomenike katoličke duhovnosti u Boki kotorskoj, a namijenjen je i svima koji poštuju kulturnu baštinu.

In memoriam: Igor Žuvela

**Legendarni dubrovački branitelj i humanitarac
te počasni član Hrvatskoga građanskog društva**

U Dubrovniku je zbog duge i teške bolesti u 72. godini života preminuo **Igor Žuvela**, dubrovački branitelj, dragovoljac Domovinskog rata i časnik Hrvatske vojske, umirovljen nakon ranjavanja.

Žuvela je bio prvi predsjednik Udruge hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata Grada Dubrovnika, dopredsjednik udruge na državnoj razini te predsjednik dubrovačke HVIDR-e. Bio je gradski vijećnik i dopredsjednik Skupštine Dubrovačko-neretvanske županije, uspješni poduzetnik, kao i istaknuti čelnik sportskih udruga i strastveni vratar brojnih dubrovačkih klubova.

Ostat će zapamćen i po humanitarnome radu te aktivnome sudjelovanju u rješavanju braniteljskih pitanja. Sudjelovao je u dokumentarnim filmovima o Domovinskom ratu. O njemu je snimljen film „Ratnik sa Straduna“, a posljednji u kojem je sudjelovao je film Stipe Majića „Bitka za Dubrovnik“.

Žuvela je bio počasni član Hrvatskoga građanskog društva Crne Gore iz Kotora i dobitnik posebnog priznanja ove organizacije.

Upravni odbor Hrvatskoga građanskog društva, na čelu s predsjednikom Mirkom Vičevićem, s pijetetom se sjeća Igora Žuvele, a njegovoj obitelji, supruzi, kćerima, sinu i unučadi izražava najiskreniju sućut.

SLAVJANSKA ČITAONICA U DOBROTI (1862. - 1946.)

**Prva čitaonica preporodnog tipa na Jadranu
sa zadatkom da okupi nacionalno svjesne pojedince i grupe
u Dalmaciji u drugoj polovici 19. stoljeća**

Tekst: Slavko Dabinović
Foto: privatna arhiva

Osnivanje čitaonica u Dalmaciji početkom druge polovice 19. stoljeća bio je događaj od posebnog značaja za prosvjetiteljsku, obrazovnu, kulturnu i edukativnu djelatnost, ali osobito za nacionalno osvješćavanje tadašnjeg stanovništva u Dalmaciji. Nakon desetogodišnjega Bachova apsolutizma, u Habsburškoj monarhiji, od revolucionarne 1848., do njegova pada 1859. godine, porazom austrijske vojske pokraj Magente i Solferina, dolazi do oživljavanja političkog života u Dalmaciji i Istri. U Kraljevini Dalmaciji osnovanoj 1801. godine u sklopu austrijske monarhije, utemeljen je 1861. godine Dalmatinski sabor kao predstavničko tijelo sa sjedištem u Zadru. Nakon spomenutih revolucionarnih događaja 1848. godine u Dalmaciji počinju se osnivati narodne čitaonice.

Prva „Slavjanska čitaonica“ u Boki kotorskoj osnovana je u Kotoru 1849. godine. Ona je bila i prva koja je osnovana u Dalmaciji i na istočnoj obali Jadrana, no na žalost raspuštena je 1879. godine. Na Prčanju 1861. godine **kap. Jozo Gjurović** osniva „Slavjansku čitaonicu“ kao profesionalno društvo mjesnih kapetana, koja je imala uski krug staleških

članova koji su na stručnim sastancima razgovarali na teme o navigaciji, burzi, trgovačkim poslovima i slično. Nije poznato kad se ugasila.

Slavjanska čitaonica u Dobroti osnovana je 4. V. 1862. godine. Ona je jedna od prvih čitaonica na istočnojadranskoj obali i može se smatrati prvom Slavjanskom čitaonicom preporodnog tipa na Jadranu sa zadatkom da okupi nacionalno svjesne pojedince i grupe u sklopu preporodnih težnji u Dalmaciji druge polovice 19. stoljeća. Čitaonicom su upravljale is-

taknute osobe toga vremena kako u pomorskoj privredi tako i u politici, ne samo Boke kotorske nego cijele tadašnje Dalmacije. Djelovanje društva bilo je uglavnom u dva pravca: prvo političkom, jer je to bilo vrijeme narodnog preporoda i drugo, u živoj kulturnoj aktivnosti. U prvom članku Statuta donose se ciljevi društva: pomorstvo, trgovina i njegovanje narodnog jezika, a u drugom članku Statuta Čitaonice stoji da će biti opskrbljena novinama, pomorskim kartama, korisnim knjigama i ostalim potrebnim artiklima. Prvi predsjednik Čitaonice od osnivanja 4. V. 1862. bio je **kap. Vido Božov Kamenarović**, istaknuti pomorski i ekonomski stručnjak i izvan svoje uže domovine komu pripada najveća zasluga za njezino osnivanje. Na dan osnivanja održao je prvi govor u kojemu je između ostalog rekao: „Malahnu kako snage naše, ubogu kako stanje naše, nu kreposnu kako ljubav naša, evo ustanovismo, velikomu Bogu hvala, ovu Slavjansku čitaonicu, a namjerom da se pomorstvo, trgovina i gojenje narodnog jezika uspomaže.“ Kamenarović nastavlja svoj inauracijski govor ističući poseban značaj pomorstva, povezujući

sve to s preporodnim idejama: „Pomorstvo bi sjeme ovakve čestitosti dobrojske, trgovinom procvatje svaka sreća u Dobroti, nu nekada junaštvo, a sada treba da nauka plodove dobrojske kiti... Jezik mili, hvala majkama našim, kroz drače i koprive zdrav se i čist među nama sahranio – trijeba, dakle, pomorstvo naše, jedini zanat i diku našu, sviema snagama podupirati, trijeba trgovinu, kako sredstvo blagostanja svakoga, nastojati oživjeti. ... dičite se među inim sestrama, razvitku nauke i prosvjete, kako se vijeku dičila junaštvo i kreposti sinova svojih...”

Na svojoj prvoj sjednici Čitaonica je izabrala počasne članove: đakovačkoga **biskupa Josipa Juraja Stross-mayera** i mladoga crnogorskog **kneza Nikolu Petrovića Njegoša**. Slavjanska čitaonica u Dobroti uputila je Strossmayeru 28. II. 1863. povelju, veličajući ga da se „neprestano bavi o razvitku narodne koristi i žarom ljubavi domorodne, izmedju najperviem slavjanskim sinovima odlikuje, ko kao sjajna danica milom svom radu stazu prosviete kaže i bolju budućnost sluti... ne mogoše da ne uzdignu svoju misao slavnome narodnome mečenatu“. Slavjanska čitaonica u povelji počasnog člana kaže za kneza Nikolu „da ovo malahno društvo podičeno tolim Sja-jnijem Imenom ukriepiti bude svoje snage razvitku narodnoga napretka“. Čitaonica je morala zbog političkih razloga izabrati za počasne članove i dva visoka austrijska službenika, dalmatinskog namjesnika **Lazara Mamulu** 1863., iznoseći razlog za taj izbor da je on „valjano poduprije ustanovljenje u Dobrotskoj občini toliko potrebitoga i korisnoga zavoda ‘Narodne osiguraonice’“, a pri memoriranju Mamuline smrti 1878. godine još je rečeno „njemu pripisuju zaslugu što je potvrdio Pravilnik Čitaonice“. Sljedeći izbor za počasnog člana bio je kotarski načelnik **Stjepan Dojmi Delupis**. Njega se smatralo zaslužnim za otvaranje Čitaonice.

Zgrada u Dobroti u kojoj je bila Slavjanska Čitaonica 1862.

Glavne ličnosti koje su bile na čelu Čitaonice bile su politički angažirane. Posebno se isticao dugogodišnji predsjednik društva, kapetan i brodovlasnik **Luka Tripković**. Bio je zaslužan što se Boka kotorska odmah opredijelila za sjedinjenje s Hrvatskom i Slavonijom. Na skupštini bokeljskih općina u Kotoru 21. I. 1861. godine Luka Tripković izabran je za zastupnika bokeljskih općina za Dalmatinski sabor u Zadru, a 18. V. 1861. osigurano mu je mjesto u Saboru u Zagrebu. Za vrijeme Krivošijškoga ustanka 1869. godine u njegovoj kući u Dobroti sastajali su se vođe ustanka pa ga je austrijski vojni ratni sud osudio na smrt vješanjem. Ipak, na prijedlog namjesnika **Rodića** austrijski ga je car pomilovao 1871. godine. Zatim je bio izabran za počasnoga građanina Kotora, a više godina bio je načelnik dobrotorske općine. Luka Tripković bio je također zastupnik u Trstu, a od 1853. poslovni direktor „Društva bratinske sigurnosti“, pa generalni direktor „Nazionale delle Assicurazioni“, koja od 1858. godine nastavlja rad ranije „Družbe“ dajući joj samo širi bokeljski karakter. Vrlo aktivan član bio je **Pavo B. Kamenarović** koji je od 1853. godine bio prvi poslovni direktor „Družbe“ i generalni tajnik Družbe i „Nazionale“.

Prigodom prve obljetnice, 4. svibnja 1863., predsjednik kap. Vido Kamenarović govori o uspjesima rada Čitaonice, iznoseći svoje mišljenje da su Dobročani pred Dalmacijom posvjedočili tri stvari: „naša plemenita čuvstva o narodnosti našoj“, zatim „našu dobru volju o napredovanju izobražaja“ i, napokon, „o napredku građanskog blagostanja“. Zatim iskazuje oduševljenje što odmah, tijekom ove prve godine rada „društva narodnih čitaonica“, istijem našijem duhom nadahnutih, ustanovile se jesu, tijekom prošaste društvene godine, ne samo u pomanjmi mjestima, nego pače i u poglavitiem gradovima od Dalmacije, kao što su Zadar i Spliet, gdje izbor najmudrieh ljudi Dalmatinske Države djelom pokazaše da naše djelo

sliedeći njega hvale i poštuju“.

Dobrota je 1860. godine imala 86 kapetana duge plovidbe. Međutim, naponi za očuvanje pomorskoga broskog korpusa nisu urodili plodom tako da se od 1860. godine lagano smanjuje broj dobrotorskih brodova-jedrenjaka s 35 na 23 i čak na 16 u 1880. godini.

Propadanjem pomorske privrede u Boki i znatnim padom broja jedrenjaka, u drugoj polovici 19. stoljeća jedan od glavnih ciljeva Slavjanske čitaonice bio je potreba za obrazovanim, stručnim i znanstveno osposobljenim ljudima koji bi se nosili s ozbiljnim problemima koji su se javljali u drugoj polovici 19. stoljeća u pomorskoj privredi. Na ove teme koje su se nametale u djelovanju čitaonice svakako treba istaknuti sačuvani govor od 7. V. 1871. godine tajnika Čitaonice **Ivana Miloševića**, profesora matematike u Nautičkoj školi u Kotoru. Milošević svoj govor uklapa u suvremen pokret u Europi u jačanju kulture i prosvjetiteljstva. Ističe kako Dobrota mora biti isključivo vezana za more. U pomaganju pomorstva moraju biti uključena i pojedinačna i kolektivna ulaganja kapitala, kao i naponi u postizanju znanja. Milošević inzistira na čestim predavanjima i diskusijama u sklopu pomorske struke. Osobito se zalaže za obrazovanje žena kako bi se oslobodile predrasuda, a s tim omogućio nezaobilazan utjecaj na djecu. U daljnjem izlaganju ističe kako su novac i vrijeme utrošeni u odgajanje puka značajni, jer puno je bolje uložiti nego suzbijati žalosne posljedice neznanja. Drugi također važan dio govora je o pripadnost slavenstvu, s određenim oprezom zbog drugih naroda koji žive u sklopu Austrije, a koji žele da zbog svoje razvijenije kulture drže Slavene podčinjenima. Glavni put u toj borbi je njegovanje narodnog jezika, koji je donedavno bio u podređenom položaju, jer strani jezik ima obilniju literaturu i ukorijenjene pozicije u administraciji. (Ovo je sažetak govora koji je preveo s talijanskog jezika **dr. Miloš Milošević**, a objavljen je u radu *Slav-*

janska čitaonica u Dobroti i preporodna kulturno-politička strujanja, koji je pak objavljen u *Zadarskoj reviji*, god. XII, br. 1., Zadar/veljača 1963.).

Članovi Slavjanske čitaonice pratili su sve političke događaje toga vremena, a pojedini su odgovarali na njih svojim stihovima. Treba naglasiti da iz njihova rada proizlazi i iskrena briga za razvijanje bratstva s drugim dalmatinskim gradovima i ostalim južnoslavenskim narodima. U Čitaonici se održavaju stručna i znanstvena predavanja, recitiraju stihovi, postavljaju se zagonetke u rimi, održavaju neke vrste kviza, zabave, igra se šah, tombola, karte i sl. Uz tisak i beletristiku, nabavljale su se i stručne knjige, težeći praćenju suvremene znanosti. Čitaonica je nabavljala novine, listove, a među njima posebno se spominju i nautičke karte.

Nisu sačuvani dokumenti o finansijskoj pomoći *Narodnom listu*, ali iz jednoga **Klaićeva** pisma (Miho Klaić, Dubrovnik 1829. - 1896., prvak Narodne stranke i zastupnik u Dalmatinskom saboru) upućenog **Pavlinoviću** (don Mihovil Pavlinović, Podgora 1831. - 1887., jedan od utemeljitelja i vođa Narodne stranke i hrvatskog preporoda u Dalmaciji), još 1863. godine, u kojem se kaže: „Bokelji su se odazivali pošteno, kao pravi rodoljubi. Piše mi danas Tripković da će oni učiniti sve što uzbude moguće za da list ostane, i da uhva da će svi acionisti dati druge 500 fiorina. Tako bismo dobili iz Kotora oko 700 fiorina, ma neka bude i 600.“

Važan je govor kap. Vida B. Kamenarovića nakon prve godine rada Čitaonice (1862. - 1863.), kada ističe nacionalni trenutak. Kamenarović između ostalog kaže: „...otvorismo čitaonicu ovu, koja je osvjedočila Dalmaciji naša plemenita čuvstva o narodnosti našoj, našu dobru volju o napredovanju i izobraženju, i u isto doba početak našeg truda o razvitku napredka, o napredku građanskog blagostanja.“ Kamenarović se osvrće na otvaranje drugih čitaonica po Dalmaciji i kaže: „Ne samo u po manjijem mjestima, nego pače u

poglavitijim gradovima od Dalmacije, kao što su Zadar i Split.“ Zatim ponosno kaže da je Dobrota dala primjer, jer te druge nove čitaonice „dijelom pokazaše da naše djelo slijedeći, nje-ga hvale i poštuju, a osim toga, one su nošene istijem našijem duhom“. Nastavlja da je dobrotska čitaonica „među najpervijem ozvala na poziv Dalmatinske matice, tiem oni slavni odbor u jednoj svojoj sjednici jednoglasno kliknuo ‘Živjeli Dobročani’ i oglas ovoga usklika bio je raznešen posvuda kroz priloge Narodnog lista“.

U Čitaonici su se njegovale univerzalne etičke vrijednosti o čovjekovu prirodnome pravu da slobodno živi svjedočeći svojoj posebnosti, o svojoj ukorijenjenosti u vlastitu narodu, o potrebi pravednosti, jednakosti i uzajamnog poštovanja, bez čega nikada i nigdje nema i ne može biti mirna suživota. Svi dokumenti o političkom radu Čitaonice nisu sačuvani.

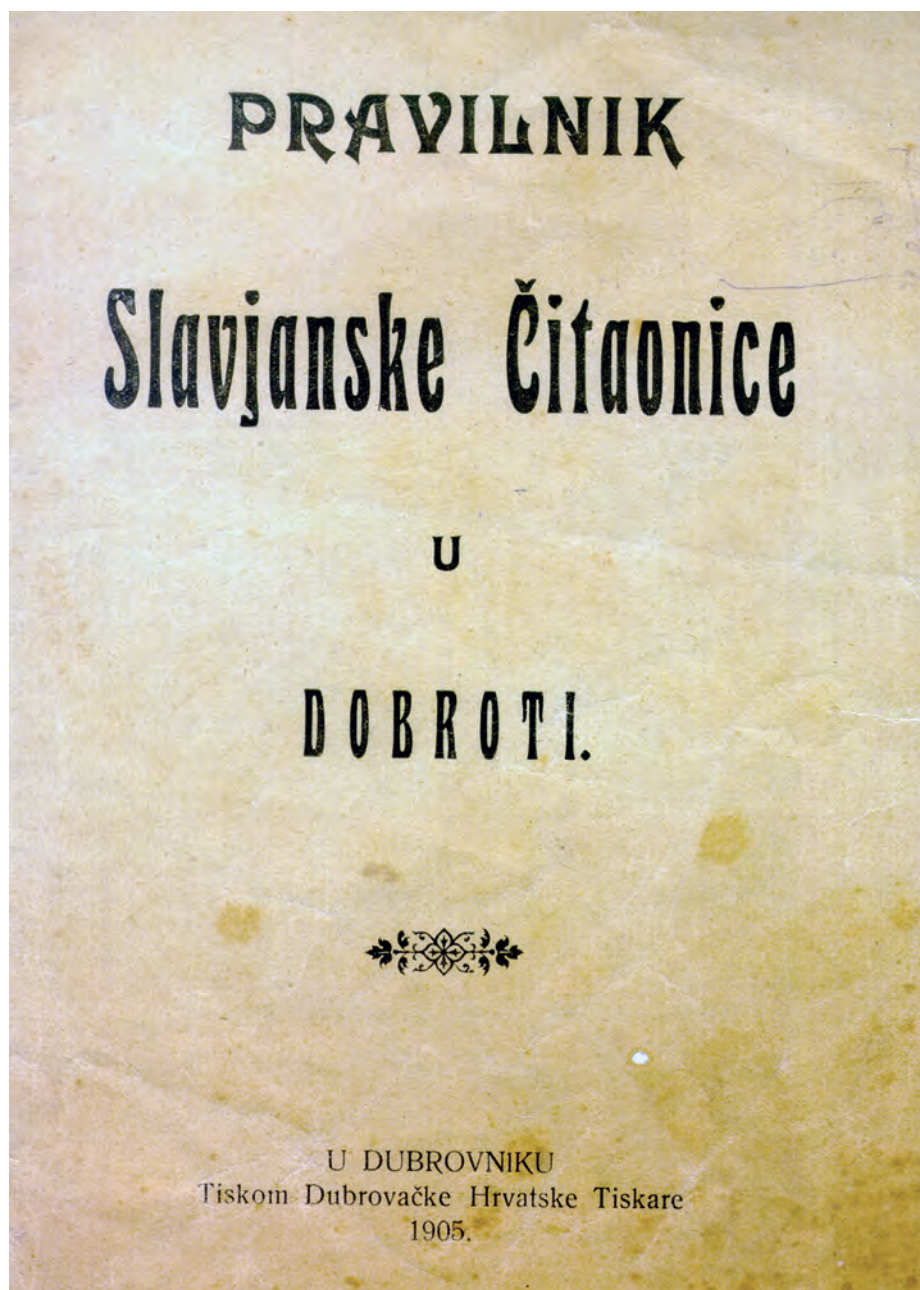
Zanimljiv je govor prvog predsjednika Čitaonice kap. Vida B. Kamenarovića pred odlazak u Veneciju 22. I. 1888. godine, kada se rastajao s Društvom. U osvrtu na rad Čitaonice i svome doprinosu kap. Kamenarović kaže sljedeće: „Društvo je u važnijim političkim zgodama izrazilo svoju naklonost kadgoć se ticalo narodnog načela, nu nigda kada se uviđalo strančarstvo. Ona je poduprla narodno glasilu kada su ga neprijatelji napadali. Ona je paka poduprla narodno zastupstvo kada se od dičnosti bokeške ticalo. Ona je više puta narodnijem zastupnicima iskazala sućut i zahvalu. Ona je velikanima na polju znatnosti ukazala svoje počitovanje, paka ona je ne samo u Zadru i Beču, nego na Cetinju i u Biogradu, u Zagrebu i u Kopru, svudjera i vazda jednake izraze priobčivala, a to sve kada se ticalo za diku i slogu naroda, a izbjegavala je one zgode, gdje se moglo sumljati da vlada sebičnost oli strančarija.“

Prepreka koja je kočila širenje utjecaja Čitaonice bila je ta što je društvo ostalo suviše u uskom i profesional-

nom krugu. Na jednoj od najvažnijih sjednica nakon osnivanja Čitaonice od 16. IV. 1871. godine trebalo je odrediti kvalitetu i proširivanje društvene orijentacije. Tada je predsjednik kap. Vido B. Kamenarović predložio da se opće obrazovanje proširi dajući mjesta u Čitaonici „prostome puku“ i da se puk potpuno okoristi u nauci. Međutim, Kamenarovićev prijedlog nije bio među članovima prihvaćen jer je većina smatrala da „obća izobraženost“ ne bi ništa nabolje donijela Čitaonici, jer bi članovi koji imaju pravo na ulazak u Čitaonicu izgubili ovo pravo dajući drugima mjesto. Zbog toga je kap. Pavo B. Kamenarović predložio da se

odgodi odlučivanje o ovom prijedlogu kap. V. Kamenarovića. Kad je u pitanju zatvaranje Čitaonice u uski krug korisnika-pomoraca, ipak je njezino kulturno i političko djelovanje imalo i širi utjecaj u Boki kotorskoj. Ipak su djelovanje i publicitet preko raznih pjesama, kako satiričnih tako i ljubavnih, autora članova Čitaonice znatno prelazili uski krug čitalaca i slušalaca. Posebno političko-preporodni stihovi kap. Pava Kamenarovića, jednog od najutjecajnijih članova Društva, nalazili su puta da dođu do široke publike.

U radu Čitaonice bilo je određenih prigovora na vrstu djelovanja, određenih primjedbi i kritika, kako

ima previše zabave, igara, banketa itd. Tako je na sjednici od 27. IV. 1887. godine rečeno da se „u nas nitko ne zanima za obću stvar“ i da je Čitaonica „u početku drijemala, a sada spava“. Takvom razmišljanju članova pridonijela je činjenica što se na sjednici Društva od 20. V. 1886. donijela odluka za jedan veliki pothvat Društva, izdavanje knjige u kojoj bi se osim Ljetopisa Slavjanske čitaonice zabilježio opis glavnih običaja u mjestu i neke znamenite domaće pjesme koje nisu izdane. Tada je istaknuto da Slavjanska čitaonica u Dobroti postoji već 25 godina i da je „jedina narodna Čitaonica u kraljevini Dalmaciji koja se ponosi tim slav-

jem“. Veliki odbor od 7 članova donio je čak konkretne odluke početkom 1887. godine o poglavljima te buduće knjige. Međutim, na svečanoj sjednici o 25-godišnjici Slavjanske čitaonice konstatirano je da je samo uspelo djelomično skupljanje ograničenog broja starih pjesama i da će se nastaviti da se što prije dođe do spomen-knjige. Na žalost, sagledavajući nekoliko burnih sjednica iz toga vremena može se zaključiti da do realizacije izdavanja spomen-knjige nije došlo.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća došlo je do konačne konsolidacije nacionalnog identiteta većine članova Slavjanske čitaonice u Dobroti, doda-

vanjem uz katolički, slavjanski itd. i hrvatski identitet, a što se može vidjeti u Pravilniku o radu Čitaonice iz 1905. godine, gdje u drugom članku Pravilnika piše: „Društvena je zastava hrvatska trobojnica: crveno-bijelo-modra, što će se viti na društvenoj kući prigodom raznih blagdana ili bilo kojih svečanosti.“

Slavjanska čitaonica u Dobroti od osnivanja je bila smještena u jednoj maloj prostoriji ispred crkve sv. Eustahija. Na prijedlog **kap. Iva Radoničića** 1870. godine poslije dužih pregovora i komplikacija dobila je dosta zgodniju dvoranu u općinskom domu ispred crkve sv. Mateja (1871. - 1903.). Prvi kamen temeljac za novu zgradu Društenog doma postavljen je na 40. godišnjicu Društva 4. V. 1902. godine, u koju se uselila 1. I. 1903. godine. Toga dana Čitaonica je napokon dobila svoje prostorije u novoj reprezentativnoj zgradi pokraj obalnog puta uz more, preko puta dobrotske rive i u blizini crkve sv. Mateja. To je omogućeno najvećim dijelom zahvaljujući značajnom prilogu u novcu **Pava Vidova Radimira** i u građevinskome materijalu **Karoline Dabčević rođ. Marović**, kao i novčanim priložima svojih članova koji su prema svojim mogućnostima također pridonijeli završetku gradnje nove zgrade Društva. Najveće doprinose u novcu dali su: kap. Pavo Vidov Radimir 8000 kruna te **Pavo Andrijin Tripković** 7000 kruna. Društvo je uz nemale žrtve podignulo lijepu kamenu zgradu, prema nacrtu **arh. Julija Maleševića**.

U skoro 100 godina Društva bilo je samo pet predsjednika i to: kap. Vido Božov Kamenarović (1862. - 1864.), kap. Luka Nikov Tripković (1864. - 1870.), opet Vido B. Kamenarović (1871. - 1887.), ponovno Luka N. Tripković (1887. - 1900.), **Mato Krstov Radimir** (1900. - 1903.), kap. Pavo Radimir (1903. - 1907.) i **kan. don Anton Milošević** (1908. - 1946.).

Na samome početku Prvoga svjetskog rata Čitaonici je odlukom vojnog zapovjednika grada Kotora **Baxa** od 29.

PRAVILNIK Slavjanske Čitaonice U DOBROTI.

Ime, sjedište, zastava i svrha društva.

§. 1.

Dosadašnje društvo »Slavjanska Čitaonica«, sa sjedištem u Dobroti, držat će se ovog pravilnika, kad ga starija vlast odobri.

§. 2.

Društvena je zastava hrvatska trobojnica: crveno-bijelo-modra, što će se viti na društvenoj kući prigodom raznih blagdana ili bilo kojih svečanosti.

§. 3.

Svrha je društvu: pouka, društveno obćenje, prosvjeta i zabava, što se postizava čitanjem knjiga i listova, razgovorima, predavanjima, predstavama i zabavama.

U tu svrhu društvo:

- a) nabavlja dobrih knjiga za društvenu knjižnicu;
- b) drži u društvenim prostorijama domaćih i stranih novina;
- c) prireguje preko godine različite zabave, kao: plesove, koncerte, akademije, prestave, predavanja, ugodne sastanke, izlete i druge dopuštene igre.

Članovi.

§. 4.

Članom može biti svaka osoba, bez razlike spola, koja je dobra društvena glasa i vladanja.

§. 5.

Ti su članovi:

- 1). Redoviti: a) utemeljitelji, b) prinosnici;
- 2) Počasni.

VIII. 1914. zabranjena djelatnost. Nakon završetka rata, u sklopu djelovanja Slavjanske čitaonice nije zaboravljena ni privredna komponenta, sadržana u Statutu, pa je taj zadatak obavljalo Privredno-kulturno društvo „Narodna sloga“. Tako se između dva rata osnivaju nova društva, poput „Društva Srca Isusova“, osnovanog 1932. godine, koje su vodile časne sestre, zatim Kulturno-umjetničkog društva „Zora“, Kulturno-umjetničkog društva „Dobrota“, kao i Bokokotorskoga ženskog udruženja za njegovanje narodnih rukotvorina, posebno dobrotke čipke. Treba spomenuti da je u tome međuratnom razdoblju djelovalo Crkveno-pjevačko društvo „Sv. Matej“, koje i danas uspješno radi zahvaljujući entuzijazmu župnika i rodoljuba.

Slavjanska čitaonica raspuštena je za vrijeme talijanske okupacije 1941. godine, a nije bila formalno ukinuta ni nakon završetka II. svjetskog rata.

Nakon Drugog svjetskog rata, umjesto Slavjanske čitaonice osnovano je društvo Dom kulture – Dobrota. Tako je zgrada Slavjanske čitaonice od 1946. godine Dom kulture, i spomenik palim borcima iz Dobrote. Ona samo svojom arhitektonskom fizionomijom nalikuje

na ono što je bila – sjedište i središte kulturnog života Dobrote i to ne samo kulturnog, već i političkog. Zgrada je dugo godina bila prilično zapuštena da bi napokon ove 2024. godine došlo do njezine kompletne restauracije i adaptacije, prema propisima o zaštiti kulturnih spomenika.

Na kraju je umjesto zaključka sažetak vrlo zanimljive analize ciljeva uspostavljanja čitaonica u Dalmaciji i Istri.

„Poglavitito u čitaonicama se njegovala svijest o pripadnosti kulturi, jeziku, tradiciji vlastita naroda, potrebi rodoljubnog okupljanja i suprotstavljanja politici, koja nije dozvoljavala promicanje ideje da se na prostorima Dalmacije može živjeti u miru samo ako su svi narodi koji ga obitavaju izjednačeni u svojim pravima i obvezama. U čitaonicama su se njegovale one univerzalne etičke vrijednosti o čovjekovom prirodnom pravu da slobodno živi svjedočeći svoje posebnosti, o svojoj ukorijenjenosti u vlastitu narodu, o potrebi pravednosti, jednakosti i uzajamnog uvažavanja. ... Romantičarska shvaćanja o slavenskoj uzajamnosti afirmirana događanjima burne 1848. godine bitno su pridonijela prodoru

pridjeva ‘slavjanski’ ne samo u nazivu čitaonica, nego i drugamo. Primjerice, Slovenci zajedno s Hrvatima i drugim Slavenima osnivaju 1848. u Trstu ‘Slavjansko društvo’, a godinu dana kasnije pokreću i njegovo glasilo na slovenskom i hrvatskom jeziku koje nosi naslov ‘Slavjanski rodoljub’. ... O čitaonici kao angažiranoj instituciji, kao ustanovi koja ima zadatke promicanja narodnog jezika i nacionalne kulture, zapisano je i ono nešto sačuvanih pravila čitaoničkih društava. U vremenu šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća, u doba kada se vjerovalo da ideje slavenske uzajamnosti nude rješenja za sve sudbinske probleme Hrvata i drugih malih slavenskih naroda u ovom dijelu Europe, u tom romantičarskom razdoblju panslavističkih magli i neotrijeznjena duha naš će se jezik i kultura nazivati raznim imenima. On će nositi imena slovinski, ilirski, slavenski, slavljanski, slavonski, južnoslavjanski, jugoslaven-ski itd.“ (Branimir Črljenko, Gradska biblioteka Rovinj, *Slavjanska čitaonica u obrani jezičnog i kulturnog identiteta istarskih Hrvata*. Uz 120. obljetnicu najstarije Hrvatske čitaonice u Puli, Zagreb 1990.)

Dan Bokeljske mornarice svečano je proslavljen nizom aktivnosti u Kotoru. Tradicionalnoj proslavi prethodilo je uručenje UNESCO-ove povelje za svjetsku nematerijalnu kulturnu baštinu.

unesco
Intangible Cultural Heritage

Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage
The Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage has inscribed

**Cultural Heritage of Boka Navy Kotor:
a festive representation of a memory and cultural identity**

on the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity
upon the proposal of Montenegro

*Inscription on this List contributes to ensuring better visibility of intangible cultural heritage
and awareness of its significance, and to encouraging dialogue that respects cultural diversity*

Date of inscription
16 December 2021

Director-General of UNESCO

Audrey Azoulay

SVEČANO PROSLAVLJEN DAN BOKELJSKE MORNARICE

UNESCO-ova povelja uručena drevnoj bratovštini pomoraca

Tekst: Nikola Dončić

Foto: Krsto Vulović

Dan Bokeljske mornarice se slavi u spomen na 26. lipnja 1463. godine kada je usvojen prvi sačuvani statut Bokeljske mornarice, odnosno Statut Bratovštine svetog Nikole mornara (Liber Fraternitatis divi Nicolai marinariorum de Catharo), koji se čuva u Kotorskoj biskupiji.

Tradicionalnoj proslavi prethodilo je uručenje UNESCO-ove povelje za svjetsku nematerijalnu kulturnu baštinu Bokeljskoj mornarici u njez-

inu domu, koju je uručila ministrica kulture i medija Vlade Crne Gore **Tamara Vujović**.

„Bokeljska mornarica, osnovana 809. godine, predstavlja najstariju pomorsku organizaciju na svijetu i simbol je bogate pomorske, vojne i kulturne baštine naše zemlje. Njezin upis na Reprezentativnu listu UNESCO-a potvrđuje značaj njezina povijesnog i kulturnog naslijeđa. Tijekom svih ovih vjekova Mornarica je ostala čuvar kul-

turnog identiteta, multikulturalizma i kulturnih vrijednosti Boke zahvaljujući tradiciji kotorskih i bokeških obitelji koje su ove vrijednosti čuvale stoljećima. Ministarstvo kulture posvećeno je zaštiti i promociji naše nematerijalne kulturne baštine, a upis Bokeljske mornarice na UNESCO-ovu listu dodatno nas potiče da se nastavimo truditi kako bismo očuvali i valorizirali kulturna dobra Crne Gore”, rekla je Vujović.

11
***Dostavljamo
inicijativu kako bi
Vlada Crne Gore, u
skladu sa svojim
ustavnim i zakonskim
ovlastima, pokrenula
procedure za
usvajanje posebnog
Zakona o Bokeljskoj
mornarici Kotor, kojim
će se odrediti njezin
poseban status***

Ovaj uspjeh, naglasila je, ne bi bio moguć bez doprinosa lokalne zajednice i njihova kontinuiranog zalaganja za očuvanje ove tradicije, uz zahvalnost svim članovima Bokeljske mornarice, stručnim timovima i međunarodnim partnerima na njihovoj potpori i suradnji u ovome procesu.

Ministrici Vujović predan je Nacrt zakona o Bokeljskoj mornarici Kotor kojim će se, nakon usvajanja u Skupštini Crne Gore, definirati obveze države Crne Gore i općina Kotor, Tivat i Herceg

Novi prema ovoj drevnoj organizaciji, kako bi se osiguralo očuvanje tradicije koja traje više od dvanaest vijekova.

„Predložimo usvajanje posebnog zakona o Bokeljskoj mornarici Kotor kako bi se osiguralo njezino adekvatno očuvanje i valorizacija, kao i ponovno objedinjavanje Bokeljske mornarice Kotor u jedinstvenu krovnu organizaciju. U cilju očuvanja kulturno-povijesnog naslijeđa Bokeljske mornarice Kotor, koja predstavlja iznimnu vrijednost ne samo za državu Crnu Goru, već i za cjelokupno čovječanstvo, uvjereni smo da ova inicijativa ima široku potporu građana Kotora, Tivta i Herceg Novog. Vjerujemo u posvećenost Vlade Crne Gore unaprjeđenju istinskih vrijednosti i očuvanju položaja Bokeljske mornarice Kotor kao nacionalne i svjetske nematerijalne kulturne baštine. Stoga dostavljamo inicijativu kako bi Vlada Crne Gore, u skladu sa svojim ustavnim i zakonskim ovlastima, pokrenula procedure za usvajanje posebnog Zakona o Bokeljskoj mornarici Kotor, kojim će se odrediti njezin poseban status”, rekao je **Denis Vukašinović**, predsjednik Bokeljske mornarice.

U ime Bokeljske mornarice Kotor

zahvalio je članovima koji su radili na izradi nacrtu zakona, a posebnu zahvalnost uputio je predsjedniku Općine Kotor **Vladimiru Jokiću** i **Simeoni Begović** iz Stručne službe predsjednika.

Svečanost je u popodnevnom satima otpočela postrojanjem Glavnog odreda Bokeljske mornarice na Pjaci od kina, nakon čega je uslijedio tradicionalan obilazak Staroga grada te preuzimanje državne zastave od potpredsjednika Općine Kotor **Siniše Kovačevića**.

Ispred glavnih gradskih vrata postrojio se Glavni odred, uz raport admiralu Bokeljske mornarice **Mirku Vičeviću** kojem je, nakon počasnog plotuna, ključeve grada Kotora predao potpredsjednik Kovačević. Na ceremoniji primopredaje ključeva i zastave bila je prisutna predsjednica Skupštine općine Kotor **Maja Mršulja**.

Predajom ključeva Bokeljska mornarica simbolično preuzima trodnevnu vlast u Kotoru, oživljavajući srednjovjekovnu simboliku kada je kotorski providur predavao ključeve ovoj drevnoj organizaciji da na tri dana brani grad i brine se o njemu.

Tradicionalno kolo sv. Tripuna otplesano je na Trgu od oružja.

LASTOVSKA FEŠTA ODRŽANA 50. PUT

Najdugovječnija kulturno-zabavna manifestacija u Tivtu

Tekst: Miroslav Marušić

Foto: Roko Stjepčević

Tradicionalna kulturno-zabavna manifestacija „Lastovska fešta“ održana je jubilarni, 50. put u Gornjoj Lastvi. Fešta je započela postrojanjem i smotrom odreda Bokeljske mornarice iz Tivta, ispred

crkve Blažene Djevice Marije, nakon čega je odigrano tradicionalno Bokeljsko kolo ovog više od 12 vjekova staroga memorijalnog udruženja bokeljskih pomoraca, uz glazbenu pratnju Glazbeno-prosvjetnog društva „Tivat“.

Posjetitelji su imali priliku vidjeti izložbu fotografija „50 godina Lastovske fešte“ koju su priredili članovi Foto kino i video kluba „Mladost“ iz Donje Lastve. Brojne goste ove autentične fešte zabavljao je muzički sastav „Trend band“ iz Kostanja, mjesta u zaleđu Omiša.

Lastovska fešta je najdugovječnija kulturno-zabavna manifestacija na teritoriju Općine Tivat, koju Kulturno-zavičajno društvo „Napredak“ organizira od 1974. godine. Fešta se prema tradiciji održava prve subote u kolovozu i uvijek počinje kolom Bokeljske mornarice.

„Naša misija je očuvanje tradicije, običaja, zajedništva, njegovanje lastovskih običaja. Kulturno-zavičajno udruženje 'Napredak' iz Gornje Lastve svih ovih godina trudi se očuvati materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, nastoji naći nove razloge i poticaje da se današnje i buduće generacije Lastovljana vrate životu u Gornjoj Lastvi, istodobno poštujući naslijeđene vrijednosti“, za Boka News rekla je **Marija Nikolić**, članica ovog udruženja.

Ona je istaknula da je pola vijeka puno za jedno kulturno društvo te da se malo stvari u nas uspijeva održati u kontinuitetu pedeset godina.

„Postali smo uspješni i prepoznatljivi nizom kulturnih manifestacija koje organiziramo, prije svega u sklopu manifestacije 'Dana pejzaža' koji obilježavaju i pozicioniraju Gornju Lastvu na kulturnoj mapi i manifestacija je sve popularnija. Ono u čemu nismo uspjeli, na što nismo mogli utjecati u današnje vrijeme, jest obnova života u selu onako kako smo mi to zamišljali uz projekt revitalizacije Gornje Lastve, vraćanjem ljudi svojim korijenima, ognjištima, poslovima u održavanju svojih imanja. To je tako moralo biti, izgleda. Mislim da cijelo društvo u tome nije uspjelo, da svoja sela kao segment ne samo baštine, nego i održe način života jedne zajednice“, naglasila je Nikolić.

U Gornjoj Lastvi protekle zime obnovljen je dio suhozida pa je mjesto zadržalo svoj ruralni i mediteranski karakter. Radionice na kojima se učilo kako obnoviti suhozid organizirane su u suradnji s udrugom „Dragodid“ iz Hrvatske.

„Oni su majstori u tome, mislim da su mještani na tim radionicama dosta naučili, da mogu sada i sami puno toga učiniti na prezidavanju suhozida na ovim prostorima. Takve radionice su jako korisne u očuvanju ambijenta. U Gornjoj Lastvi dominira kamen i imamo uglavnom uspješne primjere rekonstrukcije i restauracije kuća i ambijentalnih cjelina, još uvijek se čuva ambijent koji smo naslijedili od svojih predaka i koji je vrijedan, zbog kojeg ljudi i danas dolaze u Gornju Lastvu, poštuju ga“, naglasila je Nikolić za Boka News.

Na jubilarnoj Lastovskoj fešti bio je prisutan veleposlanik Republike Hrvatske u Crnog Gori **Veselko Grubišić**.

PUTEVIMA BOKELJSKIH HRVATA

Inicijator i autor projekta Toni Dabinović iskazao je zadovoljstvo što je izložba nakon Zagreba prikazana i u Kotoru

Tekst: Nikola Dončić
Foto: Krsto Vulović

Međunarodna izložba fotografija projekta „Putevima bokeljskih Hrvata - Koracima predaka, taktom kola sv. Tripuna i glasom malog admirala” priređena je ovoga ljeta u Kotoru, u Staklenoj galeriji Kulturnog centra „Nikola Đurković”.

Ova izložba nastavak je projekta koji se održava na inicijativu **Tonija Dabinovića** i pod pokroviteljstvom

predsjednika Republike Hrvatske i Crne Gore. Izložbom je prikazana bogata tradicija i ljepota narodnih običaja Hrvata Boke kotorske kroz objektiv fotografa **Krsta Vulovića** i **Filipa Popovića**, koji su umjetničkim izražajem dočarali raskoš i sjaj bokeljske nošnje i odore Bokeljske mornarice. Izložba prati i djelovanje Hrvatske bratovštine „Bokeljska mornarica 809” iz Rijeke, koja tradicionalno

sudjeluje na svečanostima u čast svetog Tripuna te sv. Vida, zaštitnika grada Rijeke.

Inicijator i autor projekta Toni Dabinović iskazao je zadovoljstvo što je izložba nakon Zagreba prikazana i u Kotoru, dok je ambasadorica projekta **Sanja Putica** izrazila zahvalnost svima na potpori u proteklih šest godina, koliko traje ova svojevrsna kulturna inicijativa.

„Moramo obećati da nećemo posustati, ne zbog malog tima koji radi na projektu, već zbog Hrvata u Boki, očuvanja njihova identiteta i svega onoga što predstavljaju u ukupnome identitetu Crne Gore. Projekt je edukativan i kulturni, međutim, u njemu nastojimo spojiti i tradiciju. Kažemo da idemo koracima predaka, koji su bili na ovim prostorima i ostavljali svoje tragove. Ovim projektom također želimo gledati u budućnost i mladim naraštajima u Boki kotorskoj pokazati koliko je važno očuvanje njihova identiteta, kulture, vjere i tradicije”, istaknula je Putica.

Hrvatsko nacionalno vijeće Crne Gore partner je projekta „Putevima bokeljskih Hrvata“, kojim se slavi bogata kulturna i povijesna baština ovdašnje hrvatske zajednice.

„Naša zajednica ostavila je tijekom stoljeća neizbrisiv trag u ovom kraju, pridonoseći njegovoj kulturnoj i društvenoj raznolikosti. Ova izložba svjedočanstvo je našeg naslijeđa, upornosti i ponosa. Uz izložene artefakte i fotografije, pozivamo vas da zajedno krenemo na putovanje u povijest, prisjećajući se naših predaka i njihovih postignuća. Posebno bih želio zahvaliti svim suradnicima i institucijama koji su pridonijeli realizaciji izložbe, a posebice našim domaćinima. Vaša potpora je neprocjenjiva i još jednom potvrđujete snagu zajedništva i solidarnosti”, naglasio je Deković.

Za potpredsjednika Općine Kotor **Nebojšu Ševaljevića** ovaj projekt potvrđuje uspješne suradnje Hrvatske i Crne Gore.

„Upućujem čestitke fotografima Filipu Popoviću i Krstu Vuloviću na strpljenju, entuzijizmu i ljubavi, koja je utkana u svaku fotografiju. Uspjeli su pokazati ljepotu i uzvišenost odore Bokeljske mornarice i ovjekovječiti neke trenutke u dužoj povijesti naše bratovštine“, rekao je Ševaljević te poručio kako će Općina Kotor i nadalje davati potporu ovakvim inicijativama.

Savjetnik za sigurnost i obranu **Dejan Vukšić**, kao izaslanik predsjednika Crne Gore **Jakova Milatovića**, rekao je da projekt pozitivno pridonosi i unaprjeđuje prijateljstvo dvaju naroda, razmjenjuje kulturnu baštinu i gradi mostove suradnje.

Posljednjih godina ovaj međunarodni kulturno-edukativni projekt, dodao je, podsjeća na bogatu kulturnu baštinu i ostavštinu bokeljskih Hrvata, ali istodobno promovira crnogorske umjetnike u Hrvatskoj i kulturnu razmjenu dvaju naroda. „Projekt je nastao s ciljem

predstavljanja kulturnog naslijeđa bokeljskih Hrvata javnosti u obje države, te su u tom smjeru organizirani brojni događaji kojih se i danas rado sjećamo. Zajedno su inicirane i realizirane mnoge izložbe, koncerti, radionice i susreti”, podsjetio je Vukšić.

Izaslanik predsjednika Republike Hrvatske **Zorana Milanovića**, veleposlanik u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, rekao je da mu je veliko zadovoljstvo što su sadašnji i raniji predsjednici država prepoznali projekt „Putevima bokeljskih Hrvata“ kao nešto značajno.

„Kada pomislim na etnički identitet Hrvata, to su izumi kao što su kravata, penkala ili bežični punjač za mobilne telefone koji je izumio **prof. dr. Soljačić**. Također, imamo crveno-bijele kockice kao vrlo dobar vizualni identitet. A ova izložba priređena je s mjerom i ukusom, kontrasti su zaista fenomenalni. Vama koji čuvate ovaj identitet i ono što su vam preci ostavili, želim da to i nadalje dijelite s drugima”, naglasio je Grubišić.

Na otvorenju izložbe u Kotoru bila je prisutna **Jasminka Lončarević**, generalna konzulica Republike Hrvatske, **Mirko Vičević**, admiral Bokeljske mornarice te njezin predsjednik **Denis Vukašinović**. Program otvorenja vodila je **Dolores Fabian**.

Projekt „Putevima bokeljskih Hrvata“ održava se uz potporu Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske.

O VELIKOJ POHARI PERASTA

Vidim cijeli Perast u plamenu, silan plamen ruši krovove kuća, a puk? Neko bježi da traži zaklona u gorskim špiljama, drugi jadnici padaju u ruke okrutnog neprijatelja koji im grabi imanja i oduzima slobodu (Kako su Peraštani osjećali pomoć Gospe kroz istoriju) – riječi su Andrije Balovića, peraškog župnika, povjesničara i pisca, koji je njima oslikao događaj koji se dogodio 100-tinjak godina prije njegova rođenja

Tekst: Tina Ugrinić i Joško Katelan
Foto: Kotor Art

Perast, grad burne i nespokojne prošlosti, utočište neustrašivih stanovnika, kako muškaraca tako i žena, mami istraživača da podigne tajanstveni veo zaborava i otkrije ono bez čega danas ne bi bio baš ovakav kakav jest i bez čega ne bi nosio energiju koja se može osjetiti, posebice prepuštajući mu se u tišini kakvoga mirnog jutra ili u kišnome jugom pogođenome popodnevu. U mirnodopskim razdobljima kojih nije bilo mnogo stanovnici, ponajprije pomorci, bili su prava riznica kulture. Neki vrlo obrazovani, a neki samo malo, ali svi opijeni i zadojeni kulturom velikih prekomorskih luka i gradova donosili su u svoj mali kraj ono najbolje - arhitekturu, ponašanje, modu, golemo bogatstvo... Iz njihovih domova čula bi se igra, pjesma i pokoja priča. Međutim, u onim danima kojih je u to vrijeme bilo mnogo više, Peraštani su se pretvarali u hrabre i smjele ratnike, spremne u svakom trenutku za obranu Serenissime koja im je davala veliku materijalnu potporu, a oni su je recipirano, neprikosnoveno i u svakom trenutku štitili svojim životima. Iz svjetlosti takvih, u svakom smislu bogatih domova, nerijetko su se žene preko

noći zavijale u crninu ostajući same sa svojim siročićima.

Tragičan događaj, gotovo zaboravljen, rijetkima poznat, dogodio se u lipnju 1624. godine, kada su nezaštićeni Perast napali i opustošili berberski gusari. Ne čudi zašto se ovako velik a tužan dan s vremenom prestao spominjati ako uzmemo u obzir da je Perast toga dana zaista pokrila tama kao nikad prije, a ni nakon njega. Uz svu tragičnost koju nosi događaj, tadašnji čovjek nije imao mnogo vremena za tugovanje. Samo pedesetak godina ranije Peraštani su sudjelovali u Lepantskoj bici, a dvadesetak godina nakon pohare slijedi njihovo sudjelovanje u Kandijskom ratu, zatim u obrani Perasta od osmanlijske vojske, a doživjeli su i veliku štetu u katastrofalnom potresu, pa Morejske ratove i aferu Grilovica. Život se morao nastaviti, moralo se gledati naprijed, vući dalje, ne osvrutati se, jer oprez u trenutku življenja davao je mogućnost spašavanja života, svoga ili bližnjega.

Ipak, nakon 400 godina od velike pohare, Bokelju i beogradskom **prof. Đorđu Krivokapiću** sinula je ideja da je ovakav događaj i te kako vrijedan

pažnje i obilježavanja. Mnoge institucije rado su prihvatile i podržale njegovu ideju. Među njima i arhivisti Istorijskog arhiva Kotor koji su odmah pristali pomoći u povijesnim smjernicama, kao i u pisanju znanstvenog rada nastalog na temelju do tada još uvijek neobrađenih dokumenata - iz Istorijskog arhiva Kotor, fonda Sudsko-notarski spisi iz 1625. godine, arhivske građe Muzeja grada Perasta, točnije fonda Općine Perast i Nadžupskog arhiva u Perastu.

U dokumentima se spominju ime na peraških obitelji koje su odvedene u ropstvo, te je evidentiran trud njihovih srodnika da ih vrate u Perast. Napor da ih pronađu i otkupe znao je trajati godinama, vraćeni su oni koji su imali sreće, no mnogi se nisu nikada vratili.

Prema pisanim izvorima 22. (po nekima 21. ili 23., ali najvjerojatnije 23. rano ujutro) lipnja 1624. godine gusarska flota od petnaestak galija, s oko 2000 berberskih gusara, uplovila je iznenada u Boku kotorsku. Flota je nesmetano prošla Herceg Novi, koji pod osmanlijskom vlašću, svjedoči se, daje zeleno svjetlo da flota nastavi put

ka unutrašnjosti zaljeva. Berberi su smišljeno napali Perast baš u lipnju, mjesecu kada su radno sposobni muškarci bili izvan zaljeva, na svojim brodovima, radi trgovačkih putovanja. U Perastu je tada ostao mali broj muškaraca, žena, djece i staraca te nisu bili spremni na napad niti su se mogli oduprijeti gusarima.

Perast je opustošen do temelja i spaljen. Odnosno je sve što se moglo odnijeti – blago, ponajprije zlato i srebro, roba, namještaj, dokumenti, a u roblje je odvedeno oko 450 osoba oba spola – među njima najviše žena, djece, staraca. Poharane su i crkve na školjima Sveti Juraj i Gospa od Škrpjela, s kojih je opljačkano sve što se moglo ponijeti, kao i gradska crkva svetog Nikole. Za sobom su ostavili samo pepeo.

Kako se oko dvije trećine peraških pomoraca u tom trenutku nalazilo na trgovačkim putovanjima, na povratku su mnogi od preostalih, razočarani i očajni onim što ih je dočekalo u rodnome im kraju, pomišljali da se ise iz Boke kotorske, ali do toga nije došlo. Mletačka Republika pružila im je potporu i naglasila potrebu da ostanu na ovome području: „Na drugome mjestu, koje ne bi bilo Perast, vi ne biste bili Peraštani, i s imenom bi se izgubio ujedno i spomen i čast odličnih djela i junaštva vaših preda i vas samih. Što vas drži kod drugoga naroda u cijeni i dobru glasu, a kod nas vas čini mnogo zaslužne i drage.“

Godinama nakon pohare stanovništvo je pokušavalo vratiti otete srodnike iz Sjeverne Afrike, i to otкупom ili uz pomoć diplomacije ili

na druge načine. Peraštani su ulazili u rizične poslove na moru postajući i sami gusari svima onima koji nisu bili njihovi prijatelji, često su se i udruživali, prodavali brodove i imovinu, ali i dobivali financijsku pomoć od sunarodnjaka i Mletačkog senata. Ipak, samo je 50-ak otetih Peraštana vraćeno u Perast. Ukupna šteta od gusarske pohare Perasta 1624. godine iznosila je više od 100.000 dukata, ne računajući spaljene kuće ni novac izdvojen za otкуп rodbine iz gusarskog ropstva. Ipak, Perast se digao na noge, možda nikad kao tada, nastavio je biti najjača linija obrane Boke. U drugoj polovici XVII. stoljeća uspio se oduprijeti osmanjskim napadima (Peraški boj 1654. godine), a zatim su 1687. godine Peraštani kao vođe vojnih jedinica uspjeli osloboditi Herceg Novi od Osmanlija.

„Povratak kući: lica porobljenih Peraštana“

Poziv za sudjelovanje u projektu „Perast i Boka kotorska na rubu propasti: 1624. - 2024.“

Predstavnik projekta **Đorđe Krivokapić**, profesor na Fakultetu organizacijskih nauka u Beogradu, inače osnivač SHARE Fondacije iz Beograda u sklopu koje je do 2017. godine kao programski direktor vodio tim interdisciplinarnih istraživanja u više desetina projekata, tijekom posjeta Istorijskom arhivu u Kotoru predložio je načelniku **Jošku Katelanu** sudjelovanje u ovome projektu. Predloženo je tada da **Tina Ugrinić**, rođena Perašanka i poznavateljica povijesti Perasta, bude pridruženi član Organizacijskog odbora.

Ovaj projekt podržao je KotorArt na čelu s **Ratimirom Martinovićem**, a realiziran je u dva segmenta: performansom na Pjaci Gospe od Karmena - glazbeno-scenskim programom uz sudjelovanje zbora Collegium Musicum iz Beograda s dirigenticom Draganom Jovanović i solistima **Milicom Lalošević** i **Anom Cvetković**, te izložbom autora **Andrije Kovača** „Povratak kući: lica porobljenih Peraštana“, koja je kreirana upotrebom umjetne inteligencije. Oba događaja održana su na večer 22. lipnja, kao i znanstvena konferencija u organizaciji Pomorskog muzeja u Kotoru, Katedre za opću historiju novog vijeka, Odjeljenja za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Peraške župe i Kotorske biskupije, Instituta za povijest venecijanske države i društva (Italija), uz podršku KotorArta i SHARE Fondacije (23. lipnja).

Potporu ostalim aktivnostima jubileja pružili su i Općina Kotor, Mjesna zajednica Perast, Društvo prijatelja grada Perasta, OJU Muzeji Kotor, Bokeljska mornarica, Državni arhiv Crne Gore – Istorijski arhiv Kotor, RTCG, Dobrovoljno vatrogasno društvo „Bogoljub Brezić“ iz Perasta i drugi akteri iz lokalne zajednice. Dodatno, diljem Perasta postavljene su instalacije **Viktora Kiša** - Triptih porobljavanja s tri instalacije: *Zajednica otetih*, *Rastanak ne dolazi u obzir* i *U iščekivanju*.

Pjaca Gospa od Karmena

Martinović:
**„Veliki povijesni datumi trebaju nas motivirati i
obvezivati na promišljanje o budućnosti“**

U ime KotorArta, kao važnog aktera za organizaciju svečanosti obilježavanja četiriju stoljeća od velike pohare, prisutnima se obratio direktor KotorArta, profesor **Ratimir Martinović**. On je između ostalog istaknuo sljedeće: „Veliki povijesni datumi trebaju nas motivirati i obvezivati na promišljanje o budućnosti. Ako događaj koji se dogodio na ovaj datum prije četiri stoljeća zovemo velikom poharom, kada je Perast imao gotovo tisuću stanovnika, kako će se neke 2124. zvati današnje vrijeme kada je ovaj broj stanovnika pao na 200? Glavni je zaključak da biser Jadrana naše društvo mora sačuvati od daljnjeg propadanja i to onoga osnovnog – propadanja samog života, te unaprijediti sve aspekte koji mogu dovesti do njegova oživljavanja...” Najavio je i međunarodni projekt „**Perast Mobilising Competencies**” koji se bavi značajnim izazovima koji pogađaju ovaj grad, kao što su prekomjerna urbanizacija, degradacija okoliša, neadekvatno upravljanje naslijeđem i nedostatak strateških pristupa kulturnom turizmu. „Četiri stoljeća od velike pohare mora poslužiti kao opomena da se brinemo o svojim gradovima i građanima na način valjane, dugoročno održive valorizacije. Ako već imamo biser kakav je Perast, očekuje se da ga tako i tretiramo. Koristim priliku da sve one koji vole Perast pozovem na obilježavanje koje spaja prošlost, sadašnjost i budućnost. Želim vjerovati da će ovaj datum značiti novi početak, novi korak koji s lokalnom zajednicom i njezinim stručnim ljudima, kao i onima sa svih strana svijeta, ovim projektom želimo učiniti.”

Ratimir Martinović

ČETIRI PRIČE IZ CRVENE HRVATSKE

Tiskanje knjiga na narodnome jeziku netom nakon što su otisnuti prvi hrvatski jezični priručnici uvelike je predodredilo smjer standardizacije hrvatskoga jezika u čemu su čak tri Bokelja odigrala važnu ulogu

Tekst: dr. sc. Domagoj Vidović

Foto: privatna arhiva

Ići ću na istok dok ne umrem

Ne susrećem se prečesto s **Ljubom Krmekom**, no svaki mi susret s njim, donese nešto neočekivano, a sud-bonosno. U vrećici koju mi je tijekom našega posljednjeg susreta tutnuo u ruke bijahu Stolačko kulturno pro-ljeće i knjižica s ovogodišnje *Vidoške pjesničke noći*, u kojoj je, i ne znajući, **Veselko Koroman** zapisao moje is-traživačko geslo: *Cijelo vrijeme što ga imam / s ovom zemljom ispod sebe. / Ići ću na istok dok ne umrem*. Tim se geslom, naime, nesvjesno vodim ot-kad sam se zaposlio u Institutu za hr-vatski jezik (donedavna i jezikoslovlje) 2004. odabравši za temu doktorskoga rada onomastiku Zažablja, užega mi zavičaja koji se tijekom povijesti znao naći unutar čak triju država (Mletačke Republike, Osmanskoga Carstva i Dubrovačke Republike), a danas ta-mošnje Hrvate dijeli državna hrvat-sko-bosanskohercegovačka granica (hercegovački dio uglavnom pripada Općini Neum). Širio sam svoje znan-stvene interese zatim prema Popovu, Bobanima, Trebinjskoj šumi, Površi i Bileći kako bih na temelju jezičnih

tragova (primjerice, ikavice) hrvat-ski povijesni prostor proširio znat-no istočnije od onoga kako su me/nas učili. Svi ti naizgled nebitni i od hrvatskih filologa zapušteni krajevi itekako su važni za hrvatsku (ne samo jezičnu) povijest jer stanje na terenu pokazuje čiji je koji prostor i čiji je bio pouzdanije od *predanja*, kojima se služe naši bliskoistočnjaci. Slično je i sa Svebarjem (Barom s okolicom), najjugoistočnijim dijelom hrvatskoga jezičnog prostora, koje se tek tijekom posljednjih desetljeća polako ucrtava na hrvatski kulturni zemljovid. Stoga je jako važno, barem danas kad ima-mo državu, znanstveno ne zapustiti prostor povijesne Crvene Hrvatske jer odricanje od kulturne (ponajprije jezične) baštine obično ubrzava pos-tupak odnarođenja pripadnika hrvat-skoga naroda koji su se zbog povi-jesnoga usuda našli izvan domovine, čemu najzornije svjedočimo na sjeve-ru Bačke. U ovome ću vas štitu, dragi čitatelji, još jednom povesti manje poznatim stazama povijesti Crvene Hrvatske.

RENEZANSNA GLAGOLJAŠTVA U BOKI KOTORSKOJ

O glagoljašima i glagoljici u Boki kotorskoj i Svebarju posljednjih se godina naveliko piše te se polako up-otpunjuju nepoznati djelići mozaika hrvatske tropismenosti na krajnjemu jugoistoku hrvatskoga jezičnog po-dručja (iako ima i tragova četvrtoga hrvatskog pisma, arebice, u Risnu). Kako se u posljednje vrijeme bavim poviješću standardizacije hrvatskoga jezika, svakodnevno mi je u rukama monografija *Počelo je u Rimu Stjepana Krsića* kojom se nepobitno dokazuje kako je standardizacija na štokavskoj osnovici otpočela još tijekom katoličke obnove, dakle dvjestotinjak godina prije ilirskoga pokreta. U sklopu je katoličke obnove provincijal Bosne Hrvatske **Franjo Glavinić** 1621. molio kardinala **Scipiona Borghesea** da mu pomogne u nabavi i preradbi crkvenih knjiga na narodnome jeziku uglavnom pisanih glagoljicom. U svojem se nas-tojanju udružio sa senjskim biskupom **Ivanom Krstiteljem Agatićem**, koji mu je uputio dvojicu svećenika, **Ivana Kotoranina** i **Matiju iz Novoga** (misli se

na Novi Vinodolski), s molbom da mu pomognu u jezičnoj prilagodbi postojećih knjiga te tiskanju novih misala i brevijara. Za tisak je bio zadužen Zbor za širenje vjere, čiji je tajnik **Francesco Ingoli** savjet o tome komu povjeriti nadzor nad tiskom zatražio, među ostalim, od kotorskoga biskupa **Vinka Buće**. Možda je i na biskupovu preporuku još jedan Bokelj uključen u priču. Naime, za tiskanje je novih crkvenih knjiga zadužen **fra Franjo** iz Kotora, profesor teologije u samostanu Aracoeli (samostan Svete Marije od Nebeskoga Oltara) u Rimu, u kojemu je pokopana bosanska kraljica **Katarina Kosača Kotromanić**. Njega je, uz naslovnoga biskupa bosanskog **Ivana Tomka Mrnavića** i **Rafaela Levakovića**, Zbor za širenje vjere, kojim je predsjedao **papa Urban VIII.**, 9. studenoga 1626. imenovao nadzornikom za tisak. Pritom treba imati na umu kako je Boka tijekom katoličke obnove vrhu Katoličke Crkve bila iznimno zanimljiva kao područje pogodno za širenje utjecaja na pravoslavne krajeve i stvaranje crkvene unije. U tu je svrhu 1627. određeno da se knjige osim glagoljicom tiskaju na hrvatskoj cirilici, različitoj u odnosu na onu kojom su se služili pravoslavci, ali ipak sličnijoj nego što je glagoljica.

I ova mala crtica pokazuje koliko je Boka važna za povijest hrvatskoga jezika, ali i povijest Katoličke Crkve. Tiskanje knjiga na narodnome jeziku netom nakon što su otisnuti prvi hrvatski jezični priručnici uvelike je predodredilo smjer standardizacije hrvatskoga jezika u čemu su čak tri Bokelja odigrala važnu ulogu. Pridružimo li njima kotorskoga plemića **Mara Dragovića**, koji je 1617. napisao pjesničku posvetu knjizi *Pjesni duhovne* prvoga hrvatskog gramatičara **Bartola Kašića** u kojoj se nalazi stih *Naši Dalmatini i vas rod harvacki*, postaje nam jasnije kako Bokelji nisu bili puki promatrači nego začinjavci procesa standardizacije hrvatskoga jezika. A tko zna što bi od svega bilo da je **papa Pavao V.**, koji je svojega nećaka Scipiona Borghesea s

početka priče imenovao kardinalom, ustrajao u sukobu s mletačkim senatom, zbog kojega su Mletci prijetili prijelazom na protestantizam, tj. da ga u pomirenje s Mlečanima nisu „prijeteljski“ uvjerili Francuzi...

BARSKI NADBISKUP I KAŠIĆEV PRIJEVOD BIBLIJE

U drugome važnom procesu, u kojemu su sudjelovali i neki isti sudionici, među naslovnim je junacima bio jedan Svebarac. Stjepan Krasić, naime, u već spomenutoj knjizi, opširno piše o razlozima zbog kojih Bartol Kašić nije otisnuo prijevod Svetoga pisma. Po Krasićevim se riječima zamisao o prijevodu Biblije na hrvatski jezik začela u Dubrovniku. Za nju se osobito snažno zauzimao dubrovački nadbiskup **Toma Cellesi**, koji je svoju nakanu iznio Zboru za širenje vjere. Dana 20. srpnja 1631. on je s barskim nadbiskupom **Petrom Mazarekom** pregledani prijevod Kašićeva *Novoga zavjeta* na hrvatski jezik odobrio i poslao na daljnju provjeru u Rim. Prijevod je iz Rima poslan na pregled bosanskomu biskupu Ivanu Tomku Mrnaviću, fra Rafaelu Levakoviću, isusovcu **Antunu Renziju** i rektoru crkve svetoga Jeronima u Rimu, Dubrovčaninu **Antunu Bogdanoviću (Deodatiju)**. Glavnu su riječ, što potvrđuje i **Vladimir Horvat**, vodila prva dvojica. Osim jezičnih prigovora, Mrnavić su se i Levaković usredotočili na pitanje pisma smatrajući kako je *Novi zavjet* trebalo napisati glagoljicom ili cirilicom, a ne latinicom. Osim Kašića osobno, njegov su prijevod od nezadovoljnika 1633. branili dubrovački i barski nadbiskup držeći pogubnim ako ga se ne objavi. Na njihovu je obranu Kašićeva prijevoda Mrnavić, među ostalim, odgovorio kako se dubrovački nadbiskup nema što miješati u jezično pitanje jer je rođenjem Talijan i slabo govori „ilirski“ uz kampanilistički prigovor da je prijevod „predubrovački“. Mrnavićevi su argumenti došli na plodno tlo, manje iz onozemaljskih, više iz

ovozemaljskih razloga. Sveta je Stolica, naime, odbijanjem tiskanja Kašićeva prijevoda uštedjela popriličnu svotu, a ostatak je hrvatskih biskupa uglavnom mudro šutio kako ih netko ne bi zamolio za pokroviteljstvo. Kašić je objavom *Rituala rimskoga* (1640.) i lekcionara *Vanghielia i pistule* (1641.), na zamolbu svećenika i redovnika Dubrovačke nadbiskupije, ipak donekle ostvario svoj naum da Hrvati dobiju vlastiti prijevod Svetoga pisma, a 1642. dio je hrvatskih svećenika uputio pismo papi Urbanu VIII. da promijeni svoju odluku o Kašićevu prijevodu. Ivan Tomko Mrnavić upisao se, pak, u kroniku hrvatskoga jala i ljubaznosti na vlastitu štetu kao osoba koja je za dvjestotinjak godina odgodila prijevod cjelokupnoga Svetoga pisma na hrvatski. Da ovaj odjeljak ipak ne bismo završili s gorčinom, naglasimo kako ova crtica iz hrvatske jezične povijesti, koju ponajprije dugujemo Stjepanu Krasiću i Vladimiru Horvatu (te **Ivanu Jovoviću** koji ju je predočio crnogorskoj javnosti), pokazuje kako je Svebarje u XVII. stoljeću imalo istaknutoga predstavnika, barskoga nadbiskupa Mazareka (za kojega se zna da je iz Prizrena, no budući da je u Prizrenu postojala jaka dubrovačka kolonija, da je u Janjevu bilo i Mazareka i Mazarekića te ja župnike iz Stare Srbije barski nadbiskup okupljao u drugoj hrvatskoj enklavi Letnici, nije isključeno da je i sam bio rodnom Hrvat), u oblikovanju hrvatske jezične politike, čiji su se ciljevi, čudnim i zaobilaznim putovima Gospodnjim unatoč, ipak na koncu ispunili. Činjenica da je barski nadbiskup prije trista godina bio jedan od najvažnijih sudionika hrvatske jezične politike zorno dokazuje da je i Bar jedno od hrvatskih kulturnih središta. Ono je što pomalo žalosti činjenica da se Stjepana Krasića i danas počesto „preskače“ pri pisanju povijesnih pregleda iako je i pokojni akademik **Katičić** o njegovim otkrićima govorio kao o izvornima i onima koji mijenjaju pogled na hrvatsku jezičnu povijest.

PRIJEPORI OKO SVAČA I DESANT NA RUMIJU

Što se dogodi kad se određeni krajevi zapuste, oprimjerit ću na dvama primjerima iz povijesnoga područja Barske nadbiskupije. Naime, prije četiri godine pisah o Svaču, napuštenomu gradu 25 kilometara sjeveroistočno od Ulcinja u Crnoj Gori, sjedištu drevne katoličke biskupije koja je bila suffraganska Barskoj nadbiskupiji. Povod je bio sukob tamošnjih pravoslavaca i muslimana na razvalinama negdašnje katoličke katedrale izgrađene dvjestotinjak godina nakon Crkvenoga raskola. Dok su se pravoslavci i muslimani tukli oko tuđe baštine, katolički su velikodostojnici šutjeli iako je vjernički puk (među kojim oko 3000 katolika hrvatskih korijenâ) rogoorio. Stanje se u međuvremenu nije promijenilo.

Da na tu priču ne zaboravim, pobrinula su se nedavna bogoslužja na

gori Rumiji ponad Bara. Prije dvadesetak je godina, naime, Srpska pravoslavna Crkva na prijevoju Sutorman na spomenutoj gori na mjestu drevne crkve vjerojatno posvećene svetomu Romanu podignula crkvu svetoga Romana Slatkopojca kako bi s toga mjesta rastjerala i pripadnike Crnogorske pravoslavne Crkve i katolike. Nije zorega napomenuti kako toponimski lik Sutorman (lat. sanctus Romanus 'sveti Roman') upućuje na pripadnost te crkve kršćanskomu Zapadu jer latinski nije bio bogoslužni jezik nijedne pravoslavne crkve, a bliskoistočni običaj da se neka crkva ili naselje učine još starijima novogradnjom, poznat nam je i iz Domovinskoga rata. Osim za divlju gradnju na arheološkome nalazištu i desante Srpska se pravoslavna Crkva specijalizirala i za antidatiranje povijesti, pa tako svojata štovanje Ivana Vladimira, dukljanskoga kralja koji je mučen 38 godina prije Crkvenoga raskola. Ivana Vladimira štuju katolici

(iako u Katoličkoj Crkvi nije službeno kanoniziran), crnogorski pravoslavci i muslimani, a u njegovu se čast sve do 90-ih godina prošloga stoljeća, kako navodi barski hrvatski kroničar Vladimir Marvučić, na Rumiju iznosio križ o blagdanu Presvetoga Trojstva. Marvučić napominje kako „blaženoga“ Vladimira spominje i fra Andrija Kačić Miošić, kako mu je spomen ušćuvan u pučkim književnim djelima u Makarskome primorju i na Korčuli, a za širenje su njegova štovanja u sjevernim hrvatskim krajevima zaslužni pavlini. U radu Kralj Vladimir u hrvatskoj latinističkoj historiografiji Petar Ušković Croata piše o 800 godina spominjanja Ivana Vladimira u hrvatskoj književnosti, od Ljetopisa Popa Dukljanina, preko Mavra Orbinija do fra Andrije Kačić Miošića i Emerika Pavića te upućuje na i danas živ spomen Duklje (nasljednice Crvene Hrvatske) u hrvatskome narodnom pamćenju.

KAKO JE PERAŠTANIN ZAVODIO OPERNU DIVU

Ovu šetnju Crvenom Hrvatskom završit ćemo nešto opuštenijim odjeljkom. Naime, kad se Pavao Butorac zapitao otkud toliko pustolova u Boki i Budvi, pronašao je tri uzroka. Prvi je život u raskalašenome razdoblju u kojemu su se tražili novac, naslov i žene pod svaku cijenu, ne nužno tim redom, drugi je dodir s bijelim svijetom uvjetovan pomorskom tradicijom, a treći sklonost preuveličavanju. Čitajući Butorčevo osmoknjižje, naiđoh na podatak o tome kako je još jedan stanovnik bokeljskih i budvanskih žala (uz **Stjepana Zanočića** i **Tomu Medina**) jako dobro poznao **Casanovu**. Peraštanin **Vicko Vjenceslav Smeća** kupio je (to se i tad moglo), naime, 1782. službu mletačkoga konzula u Trstu nastojeći se spasiti od kraha vlastitih financija. Međutim, kako je Smeća, po Butorčevim riječima, uistinu bio „odan raskošju i suknjicama“, teško se mogao

usredotočiti na trgovanje. Butorac naširoko opisuje Smećine putešesvije po Europi (od Crne Gore preko Rusije i Češke do Poljske) te napominje kako, Casanovinin savjetima unatoč, njegovi dugovi nisu podmireni ni 1797. kad je Mletačka Republika propala. Da je put do europskih salona Smeća krčio i drukčije, točnije književnim radom, pokazuje podatak da je 1786. preveo **Osmana Ivana Gundulića** na talijanski u prozi njegujući sponu između Gundulića i Peraštana začetu prijelazom toga spjeva **Andrije Zmajevića**. Čitajući talijanska vrela, naiđoh ujedno na podatak koji Butorac nije zabilježio. Naime, 1783. Casanova glavom i brenom potvrđuje kako je Smeća morao pobjeći iz Mletaka s dvjema djevojkama: **Adrianom Ferrarese** i **Biancom Xacchetti**. Prva od njih (Adriana) bila je glasovita sopranistica, jedna od prvih izvođačica **Mozartovih** opera (prva Fiordiligi iz Mozartove opere *Così fan tutte* u povijesti), dakako, da priča ne bude dosadna, netom udana. I dok

za Adrianu znamo da se vratila mužu, o Vicku Vjenceslavu Smeći nakon 1790. ne znamo ništa.

Croatia Rubea rediviva!

Ovih nekoliko crtica iz Crvene Hrvatske (čije ime 1760. u svojoj peraškoj kronici na talijanskome jeziku spominje Peraštanin **Andrija Balović**, što pokazuje kako nije zatrto ni 600 godina nakon *Ljetopisa Popa Dukljanina*) još jednom pokazuje da ona ni po čemu za hrvatstvo nije rubna: u Crvenoj se Hrvatskoj, naime, u XVII. stoljeća dogodila renesansa glagoljice, jedan je Bokelj prvomu hrvatskom gramatičaru pisao pjesničke posvete, barski je nadbiskup podupirao prijevod Svetoga pisma na hrvatski jezik, a između Perasta i Kastel-Lastve (današnjega Petrovca) u Paštrovićima kod Budve poniklo je nekoliko pustolova svjetskoga glasa koji su se družili s Casanovom i zavodili operne dive.

PROMOCIJA KNJIGE „CRKVA SV. IVANA U SAKRALNOJ BAŠTINI PRČANJA”

„Prčanj i Boka imaju u Željku Brguljanu istinskog
čuvara duha i tradicije Hrvata iz Boke“

Tekst: Jasmina Bajo
Foto: Anton Gula Marković

Promocija knjige „Crkva sv. Ivana u sakralnoj baštini Prčanja”, autora **Željka Brguljana**, održana je 2. kolovoza 2024. godine u atriju samostana svetog Nikole na Prčanju. Monografija „Crkva sv. Ivana u sakralnoj baštini Prčanja” izašla je u Zagrebu ove godine kao prvi naslov u Biblioteci Baština Boke kotorske, u izdanju Ogranka Matice hrvatske u Boki kotorskoj i suizdavaštvu s autorom. Objavljivanje knjige omogućili su novčanom potporom Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike

Hrvatske, Matica hrvatska Zagreb, Općina Kotor i obitelj Gjurović iz Zagreba.

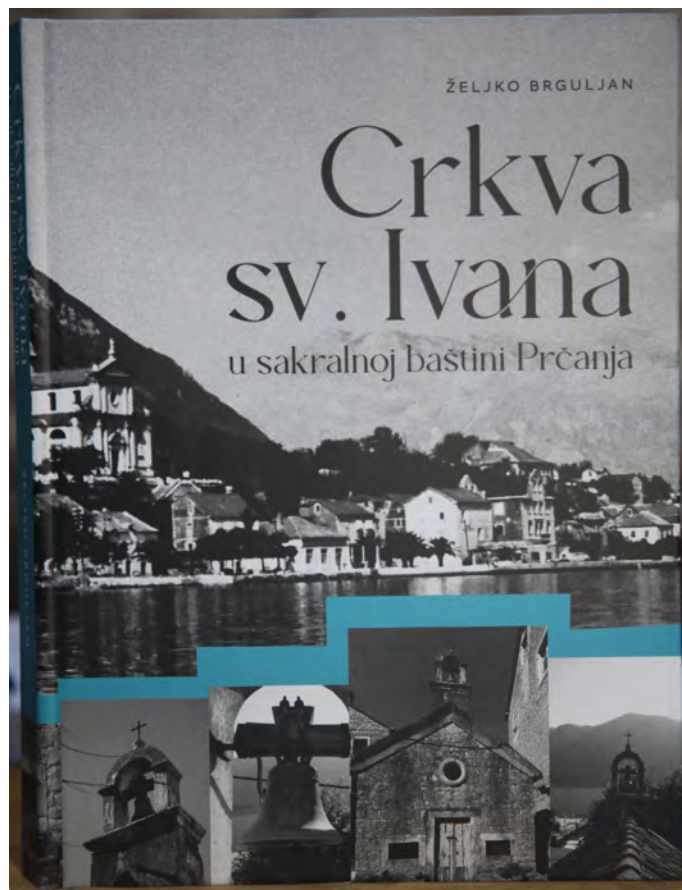
Don Željko Pasković na početku je pozdravio sve prisutne i podsjetio na potrebu za očuvanjem tradicije i vrijednosti koje baštinimo.

Marija Mihaliček, predsjednica Matice hrvatske – Ogranka u Boki, istaknula je: „Večeras svoju kulturološku i edukativnu misiju započinje još jedna knjiga autora Željka Brguljana koja tematizira kulturno naslijeđe

Prčanja. Kulturna baština je nesporno najčvršći temelj identiteta: vjerskog i nacionalnog, najpouzdaniji svjedok postojanja Hrvata na ovom prostoru, zato je obveza njezina očuvanja i tumačenja znanstvenim istinama prioritarna. Multinacionalna i multikulturna Boka uvijek je bila prostor zajedničkog života, ali na žalost i prostor na udaru onih koji su htjeli svojatati i preimenovati njezine kulturne i duhovne vrijednosti. Objektivnost i istinoljubivost Željкова pera, utemeljena u činjenicama – najbolja je brana takvim nakanama. Ova i ostale njegove knjige o Prčanju i Boki potvrđuju da se istina brani istraživanjem i objavljivanjem baštinskih tema. Pravi je to put da se vjerski i nacionalni identitet zavičajnih Hrvata iz Boke objavi činjenicama – na temelju arhivskih argumenata iz terenskih istraživanja i literature. Pišući o baštini, autor svjedoči o kulturnim i civilizacijskim dosezima, tradiciji, duhovnosti, odnjegovanim tijekom vremena na ovome prostoru, a samim time potvrđuje samobitnost autohtonih stanovnika. Smatram da Prčanj i Boka imaju u Željku Brguljanu istinskog čuvara duha i tradicije Hrvata iz Boke i promotora njihova povijesnog i kulturnog naslijeđa, a istodobno hrvatska i crnogorska historiografija pouzdanog autora kojega poštuje i hrvatska znanost i crnogorska nauka.”

Recenzentica, arhitektica, viša konzervatorica **Zorica Čubrović** kaže da Željкова knjiga „u svojoj žiži ima crkvicu sv. Ivana, za koju se smatra da predstavlja jednu od najstarijih srednjovjekovnih crkava na ovom području, do sada nedovoljno proučenu i sasvim neistraženu. Ali, ova knjiga ne odnosi se samo na crkvu sv. Ivana, već obuhvaća koncentrične krugove oko nje, uzimajući u obzir i širinu prostora i dubinu vremena. Njezini najbliži krugovi tiču se pjacete na kojoj je nastala, bunara koji se zove po njoj i koji joj je izvorno pripadao, okolnih kuća i njihovih vlasnika poznatih na temelju spomena u arhivskim spisima. Sljedeći krugovi obuhvaćaju posjede kotorske vlastele na padinama Prčanja kao i njihov način života sadržan posredno u opisima iz sačuvanih dokumenata... U knjizi se navode podaci o obitelji **Grgurović**, odnosno Đurović, pod čijim patronatstvom se crkva sv. Ivana nalazi do sredine 19. stoljeća. Od tog vremena crkva sv. Ivana prelazi u vlasništvo ove istaknute prčanjske obitelji. Naime, obrađuje se podrijetlo ove razgranate obitelji, njezina uloga u pomorstvu i razvoju Prčanja, značajne ličnosti i njihov mnogostruki doprinos u mnogim sferama društvenog života, sve do najnovijeg vremena. Slikom rasta jedne od poznatih obitelji Prčanja osvjetljava se i značaj ovoga povijesnog mjesta koje je upravo zahvaljujući svojoj povijesti koju obilježavaju brojne stvaralačke ličnosti, kao i bogatome kulturnom naslijeđu, steklo status svjetske kulturne i prirodne baštine na listi UNESCO-a.”

Konzervatorica-restauratorica **Jasminka Grgurević** prije svega naglasila je „važnost Željкова istraživačkog postupka, istaknuvši analizu stanja interijera u crkvi, promjene u interijeru i pristup liturgijskim predmetima koji su u njemu zatečeni. Važnost ovog postupka potrebno je, prije svega, sagledati i u kontekstu činjenice da su interijeri u sakralnoj baštini Prčanja na žalost nedovoljno istraženi te da su neki i trajno izgubljeni ili su jako ugroženi pa uskoro neće biti moguće provesti njihovo istraživanje”. Zatim je istaknula: „Tekst u monografiji je zanimljivo pisan i temelji se na brojnim izvorima, literaturi, intervjuima sa stanovnicima mjesta te osobnim sjećanjima i zapažanjima. Tekst je popraćen brojnim fotografijama iz različitih faza života mjesta i crkve. U užem smislu, autor upućuje i na posebnu, dodatnu vrijednost ove male crkvice koja se ogleda u višestoljetnoj brizi o njoj obitelji Gjurović, pa povezuje događaje vezane uz crkvicu s članovima obitelji i stanovnicima Prčanja. U širem kontekstu, u skladu s UNESCO-ovim preporukama da naš cilj mora biti prepoznavanje i vrednovanje lokalnih specifičnosti i različitosti baštine u odnosu na globalni kontekst, tekst s pratećom dokumentacijom određuje Prčanj i crkvu sv. Ivana u Prčanju u krug dalmatinske baštine dajući im time veći značaj u odnosu na činjenicu da pripadaju dijelu svjetske prirodne i kulturne baštine UNESCO-a.“

Moderatorica **Jasmina Bajo** pročitala je recenzije **prof. dr. sc. Pavuše Vežića** iz Zadra i **dr. Lovorke Čoralić** iz Zagreba.

Dr. Vežić piše: „U cjelini, monografija je opsežna studija koja na osnovi malene mjesne crkve, skromnoga isječka iz baštine slojevite društvene i gospodarske prošlosti Prčanja, posebno njegova graditeljskog i pomorskog naslijeđa, govori zapravo o kulturnim tradicijama na jugu povijesne Dalmacije. Svjedoči nam o gradićima i građanima s obala Boke kotorske te o načinu njihova življenja u nadahnjujućem krajoliku prirodnog i duhovnog okruženja... Ovo je vrijedna kulturološka studija o povijesti jedne sakralne građevine, ali znakovite u sklopu ukupne duhovne baštine i zavičajne prošlosti Boke. Riječ je o kapeli sv. Ivana Krstitelja u Prčanju te uz nju i o drevnoj porodici Gjurovića, obitelji koja se stoljećima kao patron te malene crkve s poštovanjem brinula o njoj, slijedeći s njom opću tradiciju od davnine utkanu i razvijanu među naseljima i ljudima zaljeva. U tom općem krajoliku potomci dugovječnih obitelji s koljena na koljeno bivali su pokroviteljima nasljeđivanih bogomolja sraslih s vrletnim krajobrazom Boke i kulturnom tradicijom bokeljskih gradića.“

Dr. Lovorka Čoralić ističe: „Rukopis knjige vrsnog poznavatelja povijesti i kulturne baštine Boke kotorske fokusiran je na razmatranje povijesnog razvoja i važnosti crkve sv. Ivana Krstitelja na Prčanju... Djelo je pisano prema svim metodološkim pravilima izrade znanstvenog

djela, a na sva istraživačka pitanja autor je nastojao, na temelju uvida u odgovarajuće izvore i literaturu, dati argumentirane odgovore. Željko Brguljan dokazani je i zapaženi stručnjak bokeljske povijesti. Ova knjiga nastavak je njegova samoprijegornoga znanstvenog rada. Povijest Boke kotorske, njezina kulturna baština, znamenite ličnosti, brodovi, plovidba i povezanost s morima diljem svijeta prepoznata je u historiografiji. Ipak, s obzirom na opsežnost tema koje se izravno odnose na bokeljsku povijest i kulturu, monografskih djela, pojedinačnih znanstvenih, stručnih i popularnih radova nikada nije dovoljno.“

Na kraju je autor zahvalio svima koji su sudjelovali u stvaranju ovog djela, **dr. Jozu Gjuroviću**, recenzentima dr. Pavuši Vežiću, mr. Zorici Čubrović i dr. Lovorki Čoralić, promotorima Zorici Čubrović i Jasminki Grgurević, lektoru **dr. Mirku Sardeliću**, prevoditeljima **dr. Grahamu McMasteru**, **Jošku Katelanu**, **dr. Ireni Bratičević**, fotografu **Antonu Guli Markoviću**, dizajnerici **Branki Moskaljov** i izdavaču Ogranku Matice hrvatske u Boki kotorskoj na čelu s Marijom Mihaliček.

Promociji su prisustvovali veleposlanik Republike Hrvatske u Crnoj Gori **Veselko Grubišić**, generalna konzulica Republike Hrvatske u Boki kotorskoj **Jasminka Lončarević**, predsjednik Hrvatskoga nacionalnog vijeća Crne Gore **Zvonimir Deković** i predsjednik Bokeljske mornarice **Denis Vukašinović**.

**Dr. Jozo Gjurović o Prčanju, Željku
Brguljanu i njegovu stvaralaštvu**

- Pozdravljam vas s neizmjernom radošću da sam doživio ovaj dan biti među vama u mom dragom Prčanju.

Fizionomiju i duh svakog mjesta čine ljudi koji su ga godinama i stoljećima izgrađivali.

Iz mojih mladenačkih dana u živom su mi sjećanju još prisutni kapetani i nasljednici dičnih pomorskih obitelji koji bi, zaneseni živahnim razgovorima, ušli u punu crkvu tek kad bi čuli zvonki bariton don Nika Lukovića i njegovu omiljenu Stella maris.

Danas ih više nema.

*Palače su puste, pomalo se ruše...
Samo crkva stoji, zapis tvoje duše...*

pisao je Rikard Katalinić Jeretov 1926., ali meni

*Palače, mandrače i grobove stare
sliku Prčanja ne mogu da pokvare
ni novi ljudi ni vjetrovi novi.
U meni još žive stari snovi
predaka slavnih, brodova punih jedara,
i snaga duha koja vizije života stvara.*

Te vizije života i vizure Prčanja stvarala je i moja obitelj više od pet stoljeća, zajedno s istaknutim pomorskim obiteljima i mještanima Prčanja. Svjedoče to stara zdanja i brojni zavjetni darovi bokeljskih pomoraca diljem cijeloga ovoga čarobnog zaljeva.

Iza svih tih darova, slika i fasada skriva se neka zanimljiva i uzbudljiva povijest. Ali, malo je poznata, treba je istraživati.

Uz više istaknutih bokeljskih istraživača, to neumorno radi i naš **Željko Brguljan**. O njegovim brojnim prikazima, visoko ocijenjenim od vrhunskih povjesničara umjetnosti, akademika **Tonka Maroevića**, **Radoslava Tomića** i drugih, kao i tijekom ove večeri, mnogo je rečeno.

Po meni posebnost Željkova pisanja je u tome što, uz iscrpnu dokumentaciju, donosi i osobne podatke ljudi i vremena u kojemu su živjeli. Otkiva nam djelić minolog doba. Daleko najviše je to prisutno u ovoj knjizi posvećenoj i našoj obitelji. Mnoga otkrića i za nas. Hvala ti, Željko!

Dobro je da je na crkvi postavljena spomen-ploča. Premda je crkva stara 800 godina, dobila je svoju fizionomiju, prozor u dio vlastite prošlosti.

Uz uzbudljive obiteljske priče iz ove knjige, uz kuću Iva Vizina, turistički vodiči mogli bi obogatiti svoju prezentaciju pomorskog duha Prčanja.

Ona je još jedan doprinos bogatoj župnoj zbirci o sakralnoj i kulturnoj baštini Prčanja, da nam prošlost bude bliža.

Zahvaljujem **prof. Pavaši Vežiću**, magistrici **Zorici Čubrović** i konzervatorici **Jasminki Grgurević** na njihovu doprinosu u stvaranju i prezentaciji ove knjige i dragoj **Mariji Mihaliček** na respektabilnom izdavaštvu Matice hrvatske i posebno našem domaćinu vlč. **don Željku Paskoviću**, koji nas je primio u ovome lijepome starom kuventu samostana sv. Nikole, povijesnoga središta života Prčanjana.

I na kraju, dopustite mi još jedan dodatak posvećen prijatelju Željku prigodom njegova okruglog rođendana:

Dragome Željku

*Na svijet se dođe naslijeđenih gena
skupljenih od pradavnih vremena,
a život se dalje gradi,
i kad više nismo mladi.*

*Puno toga se uči i stvara,
za ideje i ideale se izgara,
al' bogatstvo čine tek prijatelji pravi
kad osjetiš bliskost, kad ti klikne u glavi.*

*Kliknulo je s Tobom već jako davno
kad njegovasmo bokeljsko ime slavno
i udružismo sve svoje snage
za vrijednosti Boke, toliko nam drage.*

*Brusili tekstove, cijedili buđelare
da nam kapnu još neke sitne pare.
Gonili smo kombi umjesto cura
i doživljeli puno uzbudljivih avantura.*

*Dragi Željko, oživio si moje dane stare,
zarazio me stvarima za koje drugi i ne mare,
ponio me svojim duhom i elanom,
volim te i s pokojom sitnom manom.*

*Divim se Tvojim čudesnoj snazi
koja sve prepreke uspješno gazi,
a i vjetrić bi Te srušio na uzanoj stazi.*

*Napisao si puno toga
iz stvaralačkog uma i srca svoga,
ali, i kad Ti dođe konačni kraj,
zamolit ćeš svetog Petra na ulazu u raj:
„Počekajte malo, barem za još tri knjige,
prezentirat ću ih i Vama, budite bez brige.“*

*Živio mi još dugo i sretno,
neka Ti sve bude lijepo i beričetno.*

„ZALIV TIŠINE“

„Željko Brguljan s opravdanim epitetom kulturnog promotora Boke i njezinih vrijednosti, valorizirajući njezinu prošlost i značaj ovog područja, afirmirao je stručnu, znanstvenu i intelektualnu klimu bokeljske dalje i bliže prošlosti“

Tekst: Jasmina Bajo
Foto: Anton Gula Marković

Izložba „Zaliv tišine“ autora **Željka Brguljana**, koju čini dvadesetak radova, otvorena je 19. srpnja 2024. godine u Galeriji Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru.

Željko Brguljan bavi se likovnim radom od rane dobi, a intenzivnije od sredine studija. Radi u tehnikama akvarela, pastela, ulja, a posebno se posvećuje crtežu i kolažu. Ostvario je 26 samostalnih izložbi, a ovo mu je prvi put da se likovnim radom predstavlja u Kotoru.

Sudjelovao je svojim radovima na više od sto grupnih izložbi u brojnim europskim zemljama i posebno u Americi, gdje je dobitnik više nagrada. Zastupljen je u Leksikonu likovne umjetnosti Crne Gore, a o njegovu radu pisali su mnogi istaknuti povjesničari umjetnosti, likovni kritičari i književnici. Član je nekoliko umjetničkih udruga: HDLU-a (Zagreb), NCS-a (Hudson) i Studijske sekcije ULUPUH-a (Zagreb).

Povjesničarka umjetnosti **Ljiljana Zeković** istaknula je: „Slikarstvo koje nadilazi neposredna životna iskustva, kao svojevrsna katarza emotivnog i intelektualnog profila umjetnika i njegovih stvaralačkih aspiracija usmjerenih na očuvanje neprolaznih povijesnih i kulturoloških vrijednosti zavičajne Boke kotorske i europskoga kulturnog naslijeđa, karakteriziraju likovni opus Željka Brguljana. Na njegovoj izložbi sublimirane su krucijalne odrednice njegova likovnog opusa - zaljev, polazište i ishodište njegova unutarnjeg bića i akordi molitvene tišine u kojoj podsvijest reproducira nadrealne vizije.“

Zatim nastavlja: „Vođen unutarnjim impulsima, a prije svega svojim urođenim talentom i samosvojnošću, njegovo likovno djelo slojevite psihološke, filozofske i estetske samorječnosti svrstava ga u immanentne umjetnike s ovih prostora koji se apriorno izražavaju tehnikom kolaža i kolaža/asamblaža. Na njima posebnim stvaralačkim senzibilitetom sintetizira slojevite vremenske, prostorne, duhovne i materijalne supstrate i uspostavlja harmoničnu koegzistenciju civilizacijskih tokova etimološkog i antološkog značenja dok metafizičku bit svoga djela konkretizira vizualnim efektima i taktilnom materijalizacijom fenomenološkog sloja slike.“

Muzejska savjetnica Pomorskog muzeja Crne Gore u Kotoru, povjesničarka umjetnosti **Radojka Abramović**, zaključila je: „Kao kulturolog, bokeljolog, Željko je dao nezaboravan, izniman doprinos akribičnim pristupom

proučavanja golemog broja tema vezanih uz bokeljsku prošlost, a u svome slikarskom opusu iznimnom senzibilnošću, u sintezi s velikim književnim, likovnim i glazbenim temama svjetskih literarnih i likovnih krugova i stilova, pokazao je sentimentalnu i elegičnu predstavu Boke i njezinih ljudi. Željko Brguljan s opravdanim epitetom kulturnog promotora Boke i njezinih vrijednosti, valorizirajući njezinu prošlost i značaj ovog područja, afirmirao je stručnu, znanstvenu i intelektualnu klimu bokeljske dalje i bliže prošlosti.”

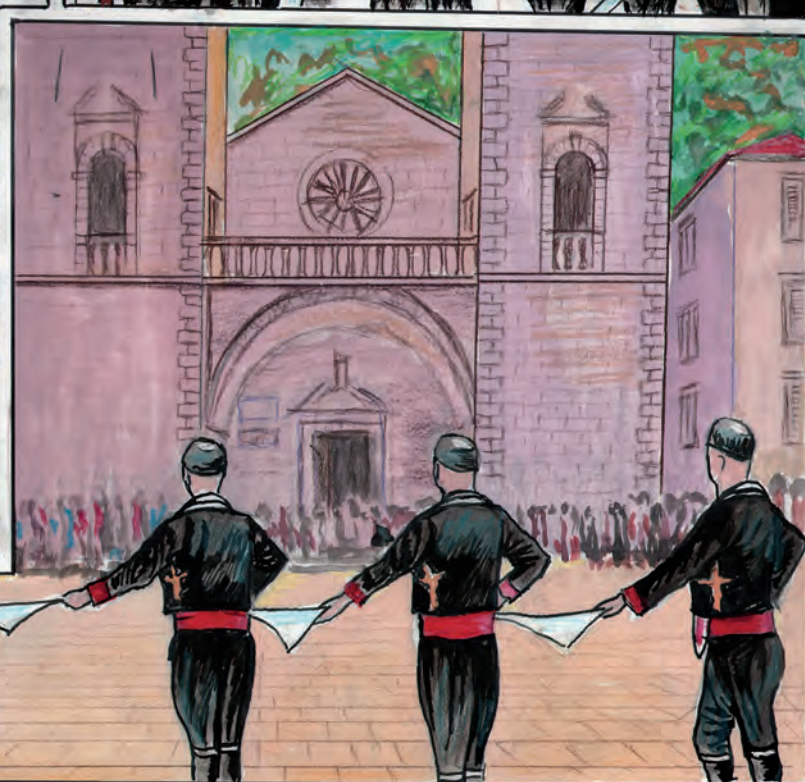
U monografiji „Željko Brguljan - Umjetnički rad” obuhvaćeni su kritički esejistički prikazi njegova likovnog djela iz pera eminentnih povjesničara umjetnosti, preuzeti iz kataloga izložbi, stručnih časopisa, likovnih monografija. Tu se nalaze tekstovi o Brguljanovu likovnom radu **Tonka Maroevića, Enesa i Guida Quiena, Jasne Galjer, Stanka Špoljarića, Iva Šimat Banova, Nikole Albanežea, Grozdane Cvitan, Marije Mihaliček, Gorana Blagusa, Ivane Mance, Marije Bednjanec, Zdenke Bilušić**, zaključno s tekstom iz 2024. godine Ljiljane Zeković.

Nikola Albaneže primjećuje: „Prednost Željka Brguljana naslijeđem usađenim vrednotama, kao i onima osobno odabranima tijekom odrastanja i sazrijevanja, materijalizirala je opus neobičan i začudan, usamljen i

jedinstven, ali nedvojbeno i osobite kakvoće. Kakvoće u kojoj slutimo titraj duše osjetljive poput duše romantika iščašena iz povijesnog tijeka, a slutimo i kultiviranu senzibilnost koja je u temelju preciznosti kojom utvrđuje i izgrađuje poredak svih stvari u vlastitom univerzumu nalazeći im pravo mjesto...”

Tonko Maroević zaključuje: „Nema dvojbe da Željko Brguljan ponajprije želi posvjedočiti svoju iskonsku vezanost za zavičajnu sredinu obiteljskog Prčanja, rodnog Kotora i čitave mitski sugestivne Boke kotorske. Kao već iskorišteni i nostalgично prošlosti okrenuti domoljub obratio se mediju u kojemu je mogao najbolje afirmirati svoje viđenje i shvaćanje života i trajanja, svoju ljubav za krajolik, duhovnu auru kraja iz kojega potječe... Sržnu dionicu Brguljanova kreativnog salda jamačno predstavlja domaća parcela, niska radova u kojima se najodlučnije manifestira zrcaljenje iskonskoga, sudbinskoga i opsesivno obvezujućega bokeškog zaljeva.”

Enes Quien nalazi da „u Brguljanovim slikama ima nešto zagonetno, tajnovito i nedokučivo bolno. Vjerojatno se radi o dubokoj boli, kao odrazu samoće, ali ne samo njegove i svake pojedine individue, već i samoći cijeloga jednoga društva, slaboga i kratkotrajnoga u mravinjaku života, pod vječnim postojanjem kape nebeske...”

MAGIČAN SVIJET STRIPA

Od srednjovjekovnih vitezova i mornara do astronauta

Tekst: Kotor Art

Međunarodni festival „Kotor Art“ priredio je u sklopu likovnog segmenta izložbu „Magični svijet stripa“, autora **Antuna Sbutega**. Izložba je od 8. do 17. srpnja bila otvorena u Pomorskom muzeju u Kotoru.

Na izložbi je bilo izloženo dvadesetak tabli stripa rađenih kombiniranom tehnikom – tuš, tempera, pastel, kao i pripremni crteži i studije za strip. Radi se o tablama stripa na brojne teme: vestern, astronauti, gusari, srednjovjekovni vitezovi, bitka kod Lepanta, pomorske i zračne bitke Drugog svjetskog rata, kao i teme vezane za Boku: Bokeljska mornarica, vaterpolo, karneval, pobuna mornara u Boki 1918. godine... Izložene table stripa nisu dijelovi crtanih romana, već su ilustracije u tehnici stripa raznih tema koje su pobuđivale interes i maštu autora, posebno u njegovu djetinjstvu, a koje su i važan dio kolektivne memorije.

„Uz prepoznatljive ‘Don Brankove dane muzike’, Festival dugo godina njeguje i drugi sadržaj kao što je književni, filozofski, kazališni i likovni segment. Radujemo se što predsjednika Fondacije ‘Don Branko Sbutega’, dr. Antuna Sbutegu, možemo upoznati kroz njegov rad i kreativnost na više polja. Sjećamo se iznimne noći Dante 700, gdje smo prisustvovali multimedijalnoj večeri posvećenoj stvaralaštvu Dantea kroz vizuru Antuna Sbutega, kao i prošlogodišnje izložbe slika. Ovog puta pozivamo sve da zavirimo u njegov magični svijet stripa“, istaknuli su iz PR službe festivala.

Antun Sbutega završio je Gimnaziju u Kotoru, a diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, gdje je magistrirao i doktorirao. Predavao je na Pomorskom fakultetu u Kotoru do 1991. godine, kada se s obitelji preselio u Rim. Radio je u Kongregaciji za evanđelizaciju naroda u Vatikanu. Za prvog veleposlanika Crne Gore pri Svetoj Stolic i Malteškom redu imenovan je 1. siječnja 2007. godine, zatim je nastavio diplomatsku aktivnost u Rimu u svojstvu veleposlanika pri Republici Italiji, Malti i San Marinu do umirovljenja 2016. godine. U razdoblju od 2016. do 2023. bio je admiral Bokeljske mornarice Kotor.

Antun Sbutega

Predsjednik je Savjeta Fondacije „Don Branko Sbutega“. Autor je brojnih monografija, znanstvenih i stručnih radova iz područja ekonomije, povijesti, pomorstva, diplomacije i umjetnosti u Jugoslaviji, Crnoj Gori, Italiji, Hrvatskoj i Vatikanu. Od djetinjstva se bavi umjetnošću, posebno slikarstvom.

Programska urednica likovnog segmenta Međunarodnog festivala „Kotor Art“, koji je ovog ljeta imao 23. izdanje, bila je slikarica **Romana Milutin Fabris**.

GLAZBENA RAZGLEDNICA

XV. FESTIVALA GUDAČA U PERASTU

„Festival gudača potreban je ne samo Kotoru, već i cijeloj Crnoj Gori, i divno je što opstaje i ima svoj kontinuitet i posebnu fizionomiju koju čine kvalitetni programi“

Tekst i foto: PR služba Festivala gudača

Ovogodišnje izdanje XV. Festivala gudača realizirano je tijekom mjeseca lipnja, srpnja i kolovoza u Perastu i Kotoru. U prvom dijelu programa, u katedrali sv. Tripuna, nastupio je crnogorski violinist, koncertni majstor Londonskoga simfonijskog orkestra, **Roman Simović**. Na repertoaru je bilo šest sonata belgijskog skladatelja **Ežena Isaija**, u integralnom izvođenju, za što je potrebna brilijantna virtuoznost, muzikalnost i bezgranična mašta, koju je priznati umjetnik svjetskoga glasa pokazao u najvišim dometima glazbenog izvođenja. Ovim koncertom Festival gudača uzdigao se razinu više i pokazao da raste i razvija se u smjeru kvalitetnih programa i iznimnih izvođača.

„Festival gudača potreban je ne samo Kotoru, već i cijeloj Crnoj Gori, i divno je što opstaje i ima svoj kontinuitet i posebnu fizionomiju koju čine kvalitetni programi“, rekao je Roman Simović.

U nastavku programa kotorskoj publici predstavio se Gudački kvintet Simfonijskog orkestra Crne Gore u sastavu: **Slađana Mijović** i **Nenad Jovanović** - violine, **Uroš Lapčević** - viola, **Olesja Anakovskaja** - violončelo i **Zoran Zakrajšek** - kontrabas. Komorno muziciranje predstavlja izazov za sve glazbenike, a svoje iskustvo i umijeće udružilo je pet članova Crnogorskoga simfonijskog orkestra uz želju da svojim radom pridonese afirmaciji komornog muziciranja, jednog od najljepših vidova glazbenog stvaranja uz

izvođenje djela iz raznih razdoblja i epoha.

Drugi dio festivala počeo je koncertom violončelista **Željka Ivovića** u Perastu. U posebnosti ambijenta baroknoga grada i crkve sv. Nikole, on je izveo tri suite **Johana Sebastijana Baha**. Bokelj prema podrijetlu, u povodu nastupa u Perastu izjavio je: „Svaki nastup u Boki za mene je poseban, specifična atmosfera, posebna emocija. Velika mi je čast što sam nastupio na Festivalu gudača koji angažira sjajne soliste i iznimne predavače.“

Na četvrtom po redu koncertu nastupili su ruski umjetnici, trio u sastavu: **Miša Berkut** - viola, **Sergej Suvorov** - violončelo i **Aleksej Kurbatov** - klavir. Na programu su bila djela **Bramsa**, **Vine** i **Kurbatova**. U sinergiji izvođača i publike bio je to nastup izvrsnih umjetnika, prikazan je zanimljiv program i vrhunsko izvođenje.

Bugarski violončelist i profesor na Glazbenoj akademiji u Sofiji **Atanas Krastev**, drugi put gost Festivala gudača, nastupio je s crnogorskim pijanistom i profesorom Muzičke akademije Cetinje, **Bojanom Martinovićem**. Kotorska publika imala je zadovoljstvo čuti dva iznimna umjetnika čije je interpretacije i virtuoznost nagradila burnim pljeskom. Iako je to bila njihova prva suradnja, ova dva umjetnika izvela su u simbiozi stvaranja zahtjevan program klasično-romantičarskog rukopisa. Oni su izveli Bramsovu sonatu br. 1 i Betovenovu sonatu br. 3. „Lijep i topao zvuk violončela Atanasa Krasteva nadopunjavao se širokim koloritom pijanista Bojana Martinovića. Uzbudljive i maštovite kreacije učinile su da intenzitet glazbenog doživljaja ostane za pamćenje.“

Koncertom komorne glazbe u crkvi sv. Duha u Kotoru završen je XV. Festival gudača. Nastupili su Bojan Martinović

- klavir, **Petar Garić** - klarinet, **Nadica Ristić** - oboa, **Uroš Lapčević** - viola, **Vujadin Krivokapić** - violina i Zoran Zakrajšek - kontrabas. Njihov nastup bio je svojevrsan omaž ruskom kontabasistu, dirigentu i skladatelju **Sergeju Kusevickom** u povodu stogodišnjice njegova rođenja. Na istom koncertu premijerno je izvedeno zahtjevno djelo **Sergeja Prokofjeva**, kvintet u g-molu, koji je komponiran prije točno 100 godina.

Uz koncertni program Festival gudača od samog osnivanja prate radionice za sve profile gudača, edukativni programi, predavanja i glazbene debate. To je i ove godine bio slučaj, a polaznici radionica profesora Miše Berkuta, Vujadina Krivokapića i Atanasa Krasteva također su predstavili svoj talent, umijeće i marljivost na koncertu u crkvi sv. Nikole u Perastu. Festival gudača ostao je otvoren za mlade kreativce, njihovu afirmaciju i razvoj s prepoznatom fizionomijom koja je okrenuta isključivo popularizaciji klasične glazbe, edukaciji glazbene publike i poboljšanju ukupne kulturne i turističke ponude Boke kotorske. Zahvaljujući entuzijazmu i volonterskom radu tima ljudi okupljenih oko organizacije „Bocche di Cattaro“, Festival gudača je opstao i našao svoje mjesto kao jedinstven festival koji sve više privlači umjetnike, glazbene pedagoge i mlade kreativce.

Uz zahvalnost pokroviteljima, Općini Kotor, Ministarstvu kulture i medija Crne Gore, Turističkoj organizaciji Kotor, medijskim partnerima Radio Kotoru, Dux radiju, portalima Boka news, crnogorskim televizijskim kućama i radiopostajama, Festival gudača je prepoznat u crnogorskoj javnosti kao mjesto predstavljanja izvrsnih programa te stvaranja kvalitetnih kulturnih sadržaja.

KOTORSKI SAT I NJEGOVI VRIJEDNI URARI

Obitelj Homen od 1865. godine brine se o jednom od najvrjednijih simbola grada

Tekst i foto: M. D. Popović (Boka News)

„Ovako kako ga održavamo, on radi izvrsno i mogao bi još 300 godina raditi ako se bude održavao kako treba”, kaže Ljubomir Homen, meštar od sata kotorskoga.

Zgradu tornja sa satom na Trgu od oružja u Starome gradu Kotoru nagrizlo je vrijeme. Zbog oštećenih fuga koje ne povezuju dobro kamenu građu voda ulazi unutra i dovodi u opasnost očuvanje vrijednoga mehanizma sata, koji otkucava vrijeme već tri stoljeća. Sat neumorno kuca zbog toga što u tornju ima vjerne čuvare, „meštre od ure”, koji mu svojim posvećenim radom udahnuju život.

Otac i sin, **Ljubomir** i **Mirko Homen**, dolaze svakoga dana s Mula kako bi otvorili urarsku radnju u tornju sa satom, da naviju satni mehanizam, očuvan u izvornome obliku iz XIX. stoljeća. Usput objasne radoznalim turistima koji obilaze ovaj spomenik kulture da nije sigurno penjati se u toranj te im ukratko ispričaju povijest sata, koja je zapravo kronika familije Homen. To je ono zbog čega bi i urarski zanat Homena trebao imati poseban status kao nematerijalno značajno dobro za grad Kotor.

Kotorski sat kuca od 1602. godine, kada je postavljen na kameni toranj, a kada je nakon dugo vremena stao 1865. godine, iz Austrije je prema naredbi **cara Franje Josipa** stigao meštar **Franjo F. Homen** (1841. – 1915.), Ljubomirov pradjed, koji je popravio sat i učinio da on i dalje otkucava kotorsko vrijeme. To su u sljedećim stoljećima činili i njegov sin Robert, zatim unuk Mirko, a danas to naslijeđe održava osamdesetogodišnji Ljubomir, koji uz pomoć sina Mirka ne dopušta vremenskim i društvenim neprilikama da naude ovome vrijednom spomeniku kulture.

Pravi raritet je to što sat radi na stari mehanizam, konstruiran prije tri stoljeća. Nije zamijenjen elektronikom, kao na većini satova na spomenicima kulture u regiji i svijetu. Građani Kotora trebali bi biti ponosni na to, a „gradski oci” trebali bi nagraditi ljude koji su pridonijeli očuvanju ovog naslijeđa.

Ljubomir Homen

Kapetan duge plovidbe Mirko Homen, koji je ime dobio po svome djedu, svakodnevno oko osam sati ujutro, prije odlaska na posao, navija satni mehanizam umjesto oca, kome u devetom desetljeću života nije lako penjati se uz skale do vrha kule, gdje je „ušuškano“ srce staroga sata. Ljubomir, pak, koji je sat održavao i navijao sedamdeset godina, otkako je krenuo na zanat, redovito podmazuje zupčanike i brine se o satu s ljubavlju koja mu je usađena odmalena, a koja mu je „s koljena na koljeno“ prenošena od pradjeda, djeda i oca. Brine se on o satu koji je opće materijalno dobro zajednice, a istodobno ga osjeća kao poveznicu s precima. Sat je „živ“ zahvaljujući zanatu, te su i znanje, vještina i umijeće urara sami po sebi također nematerijalna vrijednost, i to vrlo rijetka danas.

Kameni toranj na koji je sat postavljen 1602. godine zaštićeni je arhitektonski i povijesni spomenik kulture, najprepoznatljiviji motiv u Starome gradu Kotoru, prvi koji još s Vrata od mora ugleda svaki čovjek čim kroči na glavni gradski trg srednjovjekovnoga grada pod zaštitom UNESCO-a. Ali, zanat urara nije zaštićen, i on polako nestaje pod utjecajem digitalne tehnologije. „Vrlo malo ljudi donosi svoje satove na popravak, sve je manje takvih

intervencija“, kaže Ljubomir i dodaje da uvijek radi „neke sitnice“ – promijeni bateriju, popravi poneki stari zidni sat, ali to je rijetko.

Zanimljivi su i stari satovi koji se nižu na zidu. Svaki je ispravan i radi, a najstariji ima 250 godina, „mlađi“ imaju od 100 do 150 godina. Tu je uredno raspoređen minijturni alat postavljen na radome pultu, velika lupa s debelim staklom za uvećanje sitnih satnih mehanizama prikačena sa strane, uramljene fotografije predaka koji su utkali svoje živote u biće ovoga grad, skale na rasklapanje koje vode na prvi kat, a tamo, improvizirana izolacija od vlage, stiropor prekriven najlonom, a pokraj prozorskog okna lavori za skupljanje kišnice. Još jedan kat i drvene skale naviše prolaze ispod klatna s teškim utezima, pa još jedne drvene skale i dolazimo u prostor gdje je postavljen fantastični bezvremenski mehanizam za mjerenje vremena.

Kada je potres 15. travnja 1979. godine zaustavio kazaljke sata u sedam sati i devetnaest minuta, Ljubomir je popravio uništeni mehanizam, namjestio kazaljke, a utezi koji su pali podignuti su i „srce grada ponovno je počelo kucati“. Toranj je tada potpuno bio napuknut i kasnije nije profesionalno restauriran.

„Trebale bi vlasti zaštititi zgradu tornja sa satom, da ne ulazi voda unutra. Zgrada je uništena, nije fugirana kako treba kad su je restaurirali, napola su to uradili pa ulazi velika voda i objekt je u opasnosti. Mehanizam star 300 godina svaki dan se navija i, dok sam ja tu, bit će tako, nema potrebe da se išta mijenja. Stari mehanizam ima velike utege koji ga pokreću, a oni se navijaju svaki dan i održava se sat, podmazuje se, mijenjaju se ležaji, popravljaju se ako se nešto pohaba. Sve to radim uz podršku sina. Ovako kako ga održavamo, on radi izvrsno i mogao bi još 300 godina raditi ako se bude održavao kako treba. Svaki dan sam tu, bez obzira na sve”, kaže Ljubomir za Boka News.

Građani se sjećaju i dana kada sat nije otkucavao prije nekoliko godina, a toga dana Ljubomir je bio bolestan. Njegov sin bio je kod njega u bolnici i tako nije bilo nikoga da navije sat. Ali, zato je proradio idućeg dana, na radost „komunitadi“.

Kada je Ljubimirov pradjed Franjo Homen popravio sat, zavolio je Kotor i, umjesto da se vrati u Graz, ostao je živjeti i raditi u Kotoru, gdje je zasnovao obitelj. Imao je diplomu „profesora-urara“, koju mu je carskim dekretom odobrio Franjo Josip. Održavao je besplatno kotorski sat, a austrijske vlasti odobrile su mu da otvori urarsku radnju u prizemlju tornja sa satom, bez plaćanja rente. Danas, u 21. stoljeću, u Kotoru živi peta i šesta generacija Homena, posvuda po svijetu imaju puno rođaka i nasljednika. Ljubomirov brat je u Izraelu, bavi se brodogradnjom, a među bližnjima je i dirigent **Robert Homen**, sin pok. **Miroslava Homena**, također poznatog dirigenta.

Moderno doba donijelo je tehnološku revoluciju, a urarska radnja danas funkcionira po istom principu kao u doba Austro-Ugarske.

„Ovdje na zidu su dozvole za rad, to je sad novo, plaćam porez i sve obveze prema državi. Iako sam u mirovini, kao da sam tek otvorio radnju. Imam fiskalnu blagajnu, sve te komplikacije i izvještaje o poslovanju. Iako je zarada nikakva, sve ovo radim iz ljubavi prema svojim precima. Dozvola košta više nego moja mirovina od 450 eura, to je veliko opterećenje za mene, ali sin kapetan mi pomaže pa nekako izlazimo na kraj. Umjesto zakupa održavam sat i zato lokalnoj vlasti ne plaćam najamninu, inače sve ostalo plaćam. Zanati su izumrli, urara skoro da i nema, a ja volim da sam tu i volim raditi baš ovo”, kaže nam Homen.

Brilijant za sat

Franjo Homen bavio se izradom satova i inovacijama u mehanizmu sata te je jedan takav, koji je s jednim navijanjem mogao raditi cijelu godinu (u to vrijeme ekskluziva), poklonio caru Franji Josipu tijekom njegova boravka u Kotoru. Taj sat i danas se čuva u Muzeju Beča. U carskom dekretu upućenom Franji Homenu 21. lipnja

1875. godine, a koji stoji na počasnome mjestu u urarskoj radnji Ljubomira Homena, piše: „Obavještavamo vas da je Njegovo Veličanstvo odlučilo da Vam ljubazno zahvali na primljenom daru, satu s novim mehanizmom koji ste izumili, na taj način da Vam udijeli vrijedan carski poklon – brilijant.”

Glazbenici i urari

Otkako se nastanila u Kotoru, familija Homen usporedno je razvijala urarski zanat i glazbenu djelatnost. Svi su mahom bili članovi Gradske muzike Kotor.

„Naša familija je tradicionalno muzički obrazovana, svi iz moje porodice. Moja djeca, dvije kćerke i sin, supruga i ja, svi smo završili muzičke škole. Kćerka Anđela završila je fakultet i sada je profesorica u Muzičkoj školi u Tivtu i dirigentica nekoliko zborova. Sin je kapetan duge plovidbe, sad momentalno drži predavanja za pomorce u Tivtu. Ja sam oko 40 godina svirao klarinet u Grdskoj muzici Kotor i usporedno se bavio ovim zanatom. Sada je na mladima da rade”, poručuje Ljubomir Homen.

POMORSKI MUZEJ CRNE GORE
KOTOR

JU Pomorski muzej Crne Gore Kotor

Kapetani i jedrenjaci Prčanja

Petra Palavršića

POVIJEST BOKELJSKOG POMORSTVA U KNJIGAMA PETRA PALAVRŠIĆA

Na Prčanju se sjećanje na slavno doba jedrenjaka čuva na brojnim portretima pomorskih kapetana, slikama jedrenjaka prikazanih u plovidbi po mirnome moru, olujnim noćima i brojnim okršajima na moru

Tekst: M. D. Popović (Boka News)

Foto: Anton Gula Marković

Posthumnim objavljivanjem knjige „Kapetani i jedrenjaci Prčanja” autora **Petra Palavršića**, uz njegovu monografiju „Kapetani i jedrenjaci Herceg Novog”, koja je ugledala svjetlost dana za njegova života prije šest godina, poštovatelji kulturnog naslijeđa Boke i ljubitelji kvalitetne literature dobili su, u izdanju Pomorskog muzeja Crne Gore, najkompletniji prikaz i popise prčanjskih kapetana i jedrenjaka, povijest pomorstva „na dlanu”, koja će biti nezaobilazan izvor svim budućim znanstvenim istraživačima pomorstva.

Autor ovih djela sačuvao je sjećanje na bokeljske kapetane i njihove jedrenjake i na taj način sebe upisao u povijest Boke, koju je cijelog života znalački istraživao. To je istaknula **mr. Maja Uskoković**, direktorica Pomorskog muzeja Crne Gore, čiji je dugogodišnji kustos Pomorsko-tehničke zbirke bio Palavršić. Rukopis knjige priredio je za objavljivanje **Željko Brguljan**, profesor, slikar, pisac, istraživač pomorske prošlosti, podrijetlom iz Prčanja, nastanjen u Zagrebu.

Lala Palavršić, udovica pok. Petra Palavršića, objašnjava da je rukopis svoga supruga pronašla na stolici u dnevnoj sobi, odakle ga je sklonila u kućnu biblioteku, a kasnije, prema usmenoj oporuci svoga supruga, predala Željku Brguljanu, dugogodišnjem Palavršićevu prijatelju i suradniku.

„Divan je osjećaj vidjeti da je rukopis moga supruga uobličen u ovako lijepu knjigu. Zaposlenici Pomorskog muzeja baš su nam izašli u susret. Radojka (op.a. Abramović) je uvijek opširna, detaljna, a Željko je stvarno fantastičan čovjek, nije ni čudo što je s mojim mužem našao teme za raspravu. Direktorica Maja opisala je njegov lik i djelo, baš je sve bilo lijepo”, rekla je za Boka News Lala Palavršić, koja je vrlo emotivno popratila promociju u Galeriji Pomorskog muzeja.

Prema Brguljanovim riječima, u odabiru i formiranju rukopisa Petru je svojim prethodnim radom iznimno pomogao Prčanjanin pok. **konte Mario Luković**, koji je napravio kartoteku prčanjskih kapetana te u nju unio sve

podatke iz brojnih dokumenata nekadašnje prčanske crkvene općine.

„Posebno mi je zadovoljstvo da smo večeras imali čast, uz prisutnost Petrove obitelji, prisjetiti se dragog prijatelja i poštovanog kustosa ove institucije te i ovom knjigom skrenuti pažnju na njegov vrijedan i predan rad. Ako će ova knjiga uploviti u biblioteke pomorskih institucija, stručnjaka i ljubitelja pomorstva, trud će biti opravdan, a izdanje će tako pridonijeti trajnom sjećanju na autora Petra Palavršića koji je veliki dio svoga života posvetio pomorskoj prošlosti Boke kotorske, djelatnosti koja je i Prčanj uzdigla uz bok najznačajnijih pomorskih središta Jadrana i Sredozemlja”, rekao je Brguljan.

Nagovještavajući sadržaj Palavršićeva djela, govoreći o povijesti pomorstva Prčanja, muzejska savjetnica **Radojka Abramović**, povjesničarka umjetnosti, istaknula je kako je Odbor za gradnju crkve Rođenja Blažene Djevice Marije na Prčanju bilježio u računovodstvenu knjigu sve prihode i rashode. Tijekom gradnje crkve, od 36. do 196. stranice knjige upisani su računi za svakoga pojedinačnog trgovca, brodovlasnika, kao i za obrt kapitala za razdoblje od 1790.

do 1803. s oznakom količine robe kojom se trgovalo, gdje se ona razvozila i posebno s brojem otpremljenih voštanica.

„Kako su se prčanjski pomorci i trgovci obvezali da će davati ugovoreni postotak za gradnju crkve, u sažetom obliku u ovoj knjizi obuhvaćena je ukupna pomorska trgovina Prčanja tog razdoblja”, ističe Abramović i dodaje da u simboličnom smislu „na grobovima potonulih jedrenjaka i pomoraca, oni koje je sudbina vratila njihovim domovima, kroz pokoljenja, u kontinuitetu, podigli su mjesto raskošnih građevina i umjetničkih spomenika, brod od kamena s jedriljem i zastavama, zvoncima i skulpturama koje streme k nebu“.

Prčanj se u kotorskom arhivu spominje već u XIV. stoljeću, a u XVI. stoljeću ovo mjesto steklo je ugled u pomorstvu uz privilegij da njegovi stanovnici - vlasnici feluka, fusta i gaeta - prevoze državnu poštu od Kotora do Venecije. Ovi mali, brzi brodovi s jednim jarbolom i na vesla (koji su brzinom pretjecali mletačke brodove), s posadom od oko deset ljudi, stizali su u Veneciju, nakon obveznog stajanja u Zadru, za oko 15 do 20 dana. Jedan od „junaka toga doba“ bio je kapetan **Tripo Lukov Luković** (1585. – 1656.) koji je prevezio državnu poštu između Venecije, Zadra, Kotora i Krfa punih trideset godina, odolijevajući brojnim napadima gusara. U krvavim okršajima mnogi su Prčanjani - pomorci izgubili svoje živote ili su zapali u ropstvo na prisilnom radu u Albaniji, na grčkim otocima, u Tripolisu, Tunisu, Alžiru, Carigradu i bliže, u Ulcinju.

„**Frana Đurovića**, zapovjednika tartane u vlasništvu **Vuka Đurovića**, za vrijeme prenošenja državne pošte napali su gusari u vodama između otoka Zante na putu prema Veneciji i odveli ga u ropstvo. Turci su ga, zajedno s desetočlanom posadom, pogubili 1666. godine.”

Božo Tripov Sbutega umire kao rob u Ulcinju 15. kolovoza 1668. godine, a patrun **Ivo Sbutega** također je umro obavljajući poštansku službu u Herceg Novom, 22. siječnja 1665. godine, navela je precizno Abramović iznoseći pritom niz značajnih imena prčanjskih kapetana, trgovaca, mecena i događaja koji su obilježili slavnu pomorsku i brodograditeljsku prošlost mjesta. Nije izostavila ni put oko svijeta **Iva Visina** (1806. – 1868.).

„Trgovačka kuća **Verona** bila je, uz trgovačke kuće obitelji **Florio**, **Ivanović** i **Tripković**, jedna od ekonomski najmoćnijih u Boki kotorskoj. U posjedu Verona bilo je deset kuća i velika palača kapetana **Antona Verone**, podignuta između 1780. i 1790. godine. Prčanj je 1729. posjedovao ukupno 22 broda, 1755. godine 35 brodova, 130 mornara i dva pomorska oficira, a između 1764. i 1797. godine na Prčanju je bilo 35 patentiranih brodova bez ubrajanja manjih plovniha jedinica. Privredni kapital koji je počivao na pomorskoj trgovini 1791. godine iznosio je 240.705 mletačkih talira”, istaknula je Abramović.

Najugledniji prčanjski brodovlasnici u XIX. stoljeću bili

su **konte Anton Luković** (Cardiff), **Špiro** i **Tripo Florio** (Trst), obitelj **Lazari** (Venecija i Prčanj), Verona (Prčanj), Anton Sbutega sa sinovima **Nikom** i **Jozom**, Ivo Sbutega, **Edvard** i braća Sbutega, **Đurović**, **Fatuta**, **Grando**, **Tomić**, Ivo i **Jozo Visin**, Miletić, **Špiro Miajlović**, **Božo Damjanović** i **Božo Matković**.

„Tipovi prčanjskih jedrenjaka XIX. stoljeća bili su različiti: tartane, trabakule, pjelezi, škune, brigantine, brikovi, polake, bark-logeri, bark-škune, barkovi, nave. Razlika među njima ogledala se u načinu izgradnje, tipu jedara, veličini i nosivosti, a imali su topove trombone i puške kremenjače i sablje za obranu od gusara. U drugoj polovini XIX. stoljeća uz državnu zastavu viju i slavjanski barjak, a brodovi imaju narodna imena. Radili su ih u brodogradilištima na Korčuli, Lošinju, Rijeci i Trstu. Posljednji bark ‘Obilić’ 427 t nosivosti, koji je pripadao Božu Matkoviću, sagrađen je u Malome Lošinju. Cijena gradnje broda od 600 t nosivosti iznosila je 50.000 forinti”, navela je Abramović.

Zbog razvoja parobroda krajem XIX. stoljeća nastaje slom jedrenjaka te su brodovlasnici, svjesni nemogućnosti opstanka, oko 1880. godine polako rasprodali svoje jedrenjake, uglavnom Grcima i Albancima, i to ispod njihove tržišne cijene.

„Velika i slavna prošlost prčanjskih jedrenjaka i njihovih posada, potopljenih u raznim oceanima i morima svijeta, u svojim plavim grobnicama nijemi su svjedoci svoje burne povijesti. Na njih podsjećaju samo svjetionici koji u tamnim noćima osvjetljavaju put mornarima u raznim lukama svijeta. Na Prčanju se sjećanje na slavno doba jedrenjaka čuva na brojnim portretima pomorskih kapetana, slikama jedrenjaka prikazanih u plovidbi po mirnome moru, olujnim noćima i brojnim okršajima na moru, dokumentima”, podsjeća Abramović.

Petar Palavršić znalački je i s ljubavlju istraživao Boku

Palavršić je godine provedene u Pomorskome muzeju posvetio proučavanju pomorske prošlosti Boke kotorske. Posao muzeologa, kustosa i kasnije publicista započeo je prvi put 1975. godine upravo u našem muzeju. Kao kustos Pomorsko-tehničke zbirke radio je do 1974. godine, kada je kao pomorac započeo desetogodišnju plovidbu svjetskim morima. Zatim se četiri godine profesionalno bavio ribolovom, da bi se 1999. godine vratio u Pomorski muzej ponovno kao kustos Pomorsko-tehničke zbirke. U travnju 2012. godine otišao je u mirovinu, ali je i poslije toga nastavio plodnu suradnju s muzejom. Autor je nekoliko monografskih djela iz povijesti pomorstva Boke koju je odlično poznao i znalački je i s ljubavlju istraživao. Pred kraj svog rada u muzeju, zajedno sa **Slavkom Dabinovićem** objavio je dragocjeno djelo „Plovidba Iva Visina oko svijeta”.

ČILEANSKI PISCI HRVATSKOGA PODRIJETLA

U publicistici su se ogledali i Kotorani Milostislav Bartulica i Vicko Batistić

Tekst: Branka Bezić Filipović

Foto: privatna arhiva

*Hrvati su pronalazili svoj identitet pisanjem.
Kroz maštu i kreativnost prevladavali su probleme teškog
života.*

Antonio Skarmeta

Pod Andama kad zaredaju smrti, duž Jadrana pale se uljanice.
Ante Zemljar

Ono što je zapisano, oteto je zaboravu. Uspomene iz starog kraja, koje su se prenosile s koljena na koljeno, pisci hrvatskog podrijetla ugradili su u svoju literaturu. Iako udaljena kilometrima od matične domovine, ta literatura dio je hrvatske kulturne baštine.

Kada sam postala svjesna postojanja brojnih pisaca hrvatskog podrijetla u svijetu, došla sam na ideju da 2006. godine napravim izložbu *Da se ne zaborave... o piscima s jadranske obale u prekomorskim zemljama*. Moja je namjera bila sjetiti se što više naših sugrađana koje je sudbina odvela na sve strane svijeta, a koji su se latili pera, bilo da su pisali romane, pjesme, priče, povijesne i stručne radove ili da su se bavili novinarstvom. Nisam ih dijelila na male i velike pisce, smatrala sam vrijednima sve one koji su se literarno izrazili na bilo koji način, a u čijim venama teče ili je tekla hrvatska krv, dok sam stručnjacima ostavila da procijene književnu vrijednost njihovih uradaka. Tijekom mog istraživanja došla sam do spoznaje da se najviše pisaca hrvatskog podrijetla nalazi u Čileu gdje sam ih uspjela popisati dvjesto.

Moj je mali katalog dugo bio jedini izvor podataka o piscima hrvatskog podrijetla te se nekako samo po sebi nametalo da bi ga trebalo proširiti i pretvoriti u knjigu. Dugo sam odgađala uhvatiti se u koštac s prikupljenom materijom, zbog brojnih drugih obveza, ali na kraju sam uspjela i objedinila sve fotografije, tekstove, crtece i po-

Milostislav Bartulica

Br. 3. Iseljenička Biblioteka Br. 3.

O novom iseljeničkom zakonu

Napisao:
M. BARTULICA

Cijena dinara 2.—

Zagreb 1929.

Izdavanje Saveza Organizacija Iseljenika u Zagrebu. —
Tisak Jugoslovenske Štampe d. d., Zagreb.

datke u knjizi pod naslovom „Čileanski pisci hrvatskoga podrijetla” koja je objavljena u Splitu 2018. godine u izdanju Naklade Bošković.

U međuvremenu, 2012. godine u Čileu, akademik **Cedomil Goic Goic** objavio je svoju knjigu *Bibliografia de autores Chilenos de ascendencia Croata*. On je u svome djelu popisao oko 170 autora hrvatskog podrijetla, iz svih područja znanosti i umjetnosti u razdoblju od 1888. do 2012. godine. Njihovih djela ima oko 1200. U uvodu se akademik Goic osvrnuo na činjenicu postojanja hrvatske literature u Čileu od prvog registriranog autobiografskog romana **Artura Givovicha** (1855. - 1905.) gdje je pisac opisao svoje viđenje rata na Pacifiku, u kojem je i sam sudjelovao. Goic je skrenuo pažnju na neprekidan niz naših pisaca, koje je vremenski podijelio u grupe. Najstarijih je nekoliko pisaca djelovalo do 1905. godine, a njih nasljeđuju oni rođeni između 1905. i 1919. godine. Generacija rođena nakon 1920. godine počela je ostavljati traga na literarnoj sceni pedesetih godina prošlog stoljeća, dok se sedamdesetih godina počinje osjećati nazočnost rođenih nakon 1940. godine. Na ovaj način, sve do današnjih dana, svakih dvadeset godina

stasa nova generacija pisaca s novim temama, pogledima, interesima i razmišljanjima. Važno je napomenuti i podatak da su djela njih devetero prevedena i na hrvatski jezik.

Poštujući Goicev trud, nisam htjela iskoristiti njegovu knjigu za nadopunu svog popisa, već sam mu ponudila koautorstvo, što je on sa zadovoljstvom i ponosom prihvatio. Namjera mi je bila ta da knjiga ima karakter antologije i biobibliografije kako bi hrvatska javnost dobila malo bolji uvid u fantastično literarno stvaralaštvo u Čileu, koje nosi i naša obilježja, a u Hrvatskoj je nedovoljno poznato. Kako kaže hrvatski književnik **Ante Zemljar**, koji je jedno vrijeme boravio u Čileu (1922. - 2004.): „Sudbina predaka taložila se kroz sjećanja i priče na novo potomstvo i danas im se javlja u brojnim slikama unutar njihovih obiteljskih gnijezda. A kad ne dolazi iz priče i sjećanja, u ljudskoj je prirodi da istraživanjem popuni prazninu u napuklom lancu spoznaja o svojim ishodištima.”

Prvi pisani tragovi, koji su nam stizali sa svih strana svijeta, bila su pisma naših iseljenika **Jurju Kapiću**, uredniku splitskih novina *Pučki list* s kraja XIX. stoljeća. Njihova literarna vrijednost možda jest upitna, ali ona sentimentalna je neosporiva i nemjerljiva, stoga su i autori tih pisama spomenuti u ovoj knjizi. Oni su zapravo prvi naši dopisnici koji su nam prenijeli priče iz prve ruke, koje su danas vrijedni dokumenti i slika tadašnjeg vremena.

Novine su na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće odigrale važnu ulogu u životu iseljenika, kao jedini dostupan medij i izvor informacija. Prve hrvatske novine u Čileu pojavile su se u Antofagasti 1902. godine. Urednik i izdavač bio je Nerežišćanin **Ivan Krstulović**, a zvale su se *Sloboda*. Nedugo zatim, 1905. godine, počele su izlaziti i *Male novine* u Punta Arenasu, oko tri tisuće i tristo kilometara južnije. Pokrenuo ih je **Petar Gašić** podrijetlom iz Orašca kraj Dubrovnika. Za razliku od *Slobode*, *Male novine* s kraćim prekidima izlaze sve do danas. Novine se, iako su pisane na španjolskome jeziku, bave hrvatskim temama. Osim *Malih novina* u Punta Arenasu do Prvoga svjetskog rata izlazile su i novine: *Domovina* (1908. - 1910. i 1913. - 1916.), *Novo doba* (1910. - 1911.), *Dom* (1911. - 1912.) i *U pustoši* (1911.). U početku su sve novine pisane isključivo na hrvatskome jeziku i bile su namijenjene samo za Hrvate, koji su bili brojni u Čileu, ali nisu još dovoljno dobro znali španjolski jezik.

U publicistici su se ogledali i naši, tada Dalmatinci, iz Kotoru **Milostislav Bartulica** i **Vicko Batistić**. O Bartulici sam već pisala i često ga spominjem zbog bogate arhivske ostavštine iz koje često crpim podatke. Rodio se u Kotoru 1893. godine, a za vrijeme Prvoga svjetskog rata boravio je u Čileu, i to pretežno u Antofagasti. U to vrijeme organizirao je iseljenički tisak u Južnoj Americi, a i sam je uređivao novine Jugoslavenska država na hrvatskome jeziku u izdanju Jugoslavenske narodne obrane, pokreta koji je u Južnoj Americi podržavao izlazak Hrvatske iz Austro-Ugar-

ske i vidio rješenje hrvatskog pitanja ujedinjenjem Južnih Slavena. Bartulica se nakon rata vratio u Zagreb gdje je živio i djelovao do smrti 1984. godine.

Vicko Batistić rodio se u Kotoru 1900. godine u obitelji **Frane i Veronike**, da bi s bratom **Josipom** otišao u Punta Arenas. Tamo je postao novinar i borac za razvoj unutrašnjosti pokrajine Magallanes. Tridesetih godina XX. stoljeća uređivao je list *El Natales* u Puerto Natalesu, a zatim je u Porveniru pokrenuo list *El Porvenir* u kojemu je objavljivao radove hrvatskih iseljenika. Jedna od učionica u gimnaziji Hernando de Magallanes u Porveniru na Ognjenoj zemlji nosi njegovo ime. Tamo je i preminuo 1957. godine.

Ali, kako to dolazi s asimilacijom, materinski jezik prestao se koristiti i pao je u zaborav. Ostali su samo neki izrazi i termini koji su se često koristili u svakodnevnom životu, *pouke koje je govorila nona*, i tu i tamo poneka psovka. Jezik kojim je napisan najveći dio literature naših pisaca iz iseljeništva najčešće je jezik države doseljenja, u ovom slučaju to je španjolski jezik. Došavši u Čile iz civiliziranih sredina, naši ljudi morali su raditi za njih ponižavajuće poslove pa su nastojali velikim trudom što prije izaći iz te nemile situacije i steći ugled i povjerenje u društvu. Svoju su djecu, za razliku od ostalih naroda, umjesto na rad slali u školu pa je stasala nova obrazovana generacija koja se i literarno više izražavala. Žena je u akademskim i literarnim krugovima u početku bilo malo jer je obrazovanje tada bilo rezervirano samo za muškarce. Unatoč tome, one čiji talent *nije imao spol*, uspjele su upornošću i radom zasjesti na svojevrсни tron koji im je osigurao vječnost.

U knjizi sam, abecednim redom, predstavila **303 čileanska Hrvata** koji su se bavili pisanjem, počevši od vre-

mena doseljavanja do danas, u rasponu od 130 godina. Većina njih podrijetlom je s otoka Brača, a rođeni su uglavnom u Punta Arenasu i Antofagasti. Mnogi su svoje uspjehe postigli u Santiagu. Svi njihovi literarni radovi imaju određenu vrijednost, bilo da se radi o značajnim književnim ili znanstvenim djelima, crticama o nekoj obitelji, intimnim dnevnicima i autobiografijama ili pjesmama, svi oni spadaju pod dokumente jednog vremena. Tu je i dojmljiv popis od ukupno **23 čileanska akademika hrvatskog podrijetla**, što dopisnih, što punopravnih članova, najvećim dijelom pisaca i onih koji se bave pisanjem stručne literature. U knjizi je popisano **1 133 naslova**.

Ante Zemljar komentira postojanje ovolikog broja pisaca hrvatskog podrijetla u Čileu konstatirajući: „Ako biološki procesi imaju nečega zajedničkog s duhom i aktivnošću potomaka, tada se gen s poetskog Hvara i Brača ovdje u punom zamahu prometnuo u fenomen književnosti i umjetnosti, a o kojem, u nekoj dostojnoj i preglednoj cjelini do danas, ni čileanska kulturna javnost, reklo bi se, nije obaviještena, a hrvatska još manje, nikako. Ako samo nabrojim najreprezentativnije pisce koji su se javili posljednjih godina – iz druge i treće generacije hrvatskih doseljenika – to je impozantan broj na koji je Čile ponosan, ali jednako bi trebala biti i njihova stara domovina koja može žaliti što nisu na njezinim obalama: no, ona će se u neizbježnosti nametnute sudbine danas isto tako ponositi smatrajući da je preko njih Čileu i svijetu poklonila dio svog duha koji se ovdje sretno i bogato razvio. Tvrdim: duh porodice koja ima potomstvo ne završava smrću djeda ili oca; on se produžuje ukopan u mnogoj pori daljnjeg života njihova potomstva.”

KRSTAŠI POZNATIH SVJETSKIH I DOMAĆIH KOMPANIJA UPLOVLJAVAJU U KOTORSKU LUKU

arhiva Nevena Jerkovića

z flote Crystal Cruises

Veliki japanski brodar Nippon Yusen Kaisha osnovao je 1988. godine kompaniju Crystal Cruises sa sjedištem u Los Angelesu, specijaliziranu za luksuzna krstarenja diljem svijeta. U prosincu 2015. godine floti je priključen CRYSTAL ESPRIT. On je u prvoj sezoni s ukrcajem u Dubrovniku ili Veneciji uglavnom plovio Jadranom, obilazivši luke KOTOR, Vis, Hvar, Trogir, Šibenik, Rovinj i Piran.

Kompanija DIV CRUISES

Tomislav Debeljak, vlasnik Brodosplita, osnovao je 2018. godine kompaniju DIV CRUISES. Ta kompanija usmjerila se na plovidbe našim Jadranom, obilazeći obale Italije, Slovenije, Crne Gore (KOTORA), Albanije i Grčke.

Prvi brod iz ove kompanije, koji je doplovio u luku Kotor, bio je MONET.

DUBROVAČKA PAROBRODARSKA PLOVIDBA

U sastavu te plovidbe bili su brodovi DUBROVNIK, EPIDAUR, GRUŽ, BOJANA, ARRIGA, ALBANIJA, dok kasnije u flotu ulaze LAPAD i PETKA. Dubrovačka plovidba postaje trećim značajnim jadranskim brodarom, zajedno s Austrijskim Lloydom iz Trsta i Ugarsko-hrvatskim parobrodarskim društvom iz Sušaka.

Dubrovačka plovidba održava redovite pruge brodovima Dubrovnik i Epidauru na liniji Trst-Dubrovnik-Bari, brodovima Bojana i Albanija na liniji Trst-Rijeka-Obod na Bojani, a Petka na liniji Trst-Gruž-KOTOR.

KUMANOVO

JADRANSKA PLOVIDBA

U svom sastavu Društvo je imalo 79 brodova. Prve pruge duž obale uspostavljene su iz Bakra prema Kotoru i Metkoviću. Osim redovitih pruga, Jadranska plovidba započela je organizirati i prve izletničke pruge za „ljubitelje mora“ iz Sušaka do Kotora. Nakon teških gubitaka u Drugom svjetskom ratu, od preostalih 14 brodova osnovan je 1947. god. hrvatski državni brodar – Jadranska linijska plovidba ili skraćeno Jadrolinija sa sjedištem u Rijeci.

LJUBLJANA

U sastavu Jadrolinije zaplovili su nama poznati brodovi: VLADIMIR NAZOR, NJEGOŠ, ALEKSA ŠANTIĆ, IVAN CANKAR, VUK KARADŽIĆ, KOSTA RACIN, OSIJEK, MARIBOR, MOSTAR, NOVI SAD, OHRID, KARLOVAC, VALJEVO, JUGOSLAVIJA, JEDINSTVO, JADRAN, PARTIZANKA, PROLETERKA, TAKOVO, TROGIR, TUZLA, OREBIĆ, OPATIJA, PERAST, ISTRA, DALMACIJA, koji su uplovljavali u kotorsku luku.

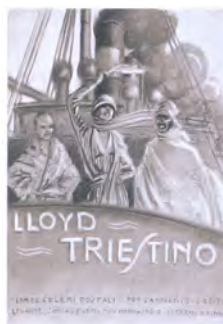
PERAST

VLADIMIR NAZOR

LLOYD TRIESTINO

Poznato je da je ova kompanija obavljala poštansku ulogu polaskom iz Trsta preko Venecije, jednom zimi, te dva puta mjesečno ljeti, obuhvaćajući dalmatinske luke Lošinj, Zadar, Šibenik, Split, Lastovo, Korčulu, Gruž i Kotor.

PEACE BOAT

To je japanska kompanija koja godišnje organizira jedno kraće putovanje u obližnje azijske zemlje i tri tromjesečna globalna putovanja na kojima sudjeluje oko 750 japanskih studenata i 50 profesora iz cijelog svijeta. Oni na ovim krstarenjima posjećuju veliki broj luka na svim kontinentima, a među njima i Dubrovnik i Kotor.

OLIVA

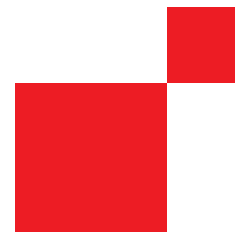
THE OCEANIC

KRAJ SERIJALA

Na kraju ovoga višegodišnjeg serijala iskazujemo posthumnu zahvalnost Nevenu Jerkoviću što je omogućio našim čitateljima da upoznaju ovu tako zanimljivu povijest o svim brodovima koji su uplovljavali u kotorsku luku.

Također dugujemo zahvalnost i Tripu Schubertu koji je na temelju Nevenove arhivske građe serijal priveo kraju.

Hrvatski glasnik

Časopis Hrvatski glasnik, nakladnika Hrvatskoga građanskog društva, jedino je glasilo Hrvata Crne Gore.

Bavi se temama važnim za život hrvatske zajednice u Crnoj Gori: političkim, gospodarskim, društvenim, kulturnim, povijesnim, ali je i u stalnoj misiji povezivanja Hrvatske i Crne Gore.

Distribuirana se u Crnoj Gori, Hrvatskoj, Europi, SAD, Kanadi, Australiji...

Otvoreni smo za suradnju, sugestije i dobronamjerne primjedbe.

Nastojimo da svaki sljedeći broj uradimo bolje i kvalitetnije, sa raznolikim i zanimljivim sadržajem.

Budite i dalje s nama, šaljite Vaše priloge, budite i Vi jedan od kreatora našeg i Vašeg lista!

Časopis možete pronaći u:

- katedrali sv. Tripuna u Kotoru,
- uredu HGD CG,
- Tivtu, u uredu Hrvatskoga nacionalnog vijeća,
- Župnom uredu sv. Nikole na Prčanju.

Tiskanje časopisa pomogli:

- Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske,
- Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava Crne Gore,
- Marko Franović, Hrvatski dobrotvor, Sydney, Australija,
- Dubrovačko-neretvanska županija.

Medijski partneri:

- Radio Kotor, radiokotor.info
- Radio Dux, radiodux.me
- Tivat radio, radiotivat.me
- Boka News, boka-news.me

www.hrvaticg.org

Fond za zaštitu i ostvarivanje
manjinskih prava

Središnji državni ured
za Hrvate izvan
Republike Hrvatske

Puna povijesti i kulture

Ne ispunjavajte život danima, ispunite dane životom.

HRVATSKA

Puna života

PHOTO: DANIEL PAVLINOVIĆ

